

WKARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**İŞLETME ANABİLİM DALI
YÖNETİM VE ORGANİZASYON PROGRAMI**

**TÜRKİYE’DE YAŞAYAN GÖÇMEN KADINLARIN GİRİŞİMCİLİK EKOSİSTEMİ
ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Elif Nur SARAL

ŞUBAT- 2024

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İŞLETME ANABİLİM DALI
YÖNETİM VE ORGANİZASYON PROGRAMI

TÜRKİYE’DE YAŞAYAN GÖÇMEN KADINLARIN GİRİŞİMCİLİK EKOSİSTEMİ
ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Elif Nur SARAL

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Tülay İLHAN NAS

ŞUBAT- 2024

TRABZON

ONAY

Elif Nur SARAL tarafından hazırlanan “Yüksek Lisans Tezinin Tez Yazım Kılavuzu’na Uygun Hazırlanması: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilim Enstitüsü Uygulaması” adlı bu Çalışma tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği / oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından İşletme Anabilim Dalı Pazarlama Tezli Yüksek Lisans Programı’nda **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi		Karar		İmza
	Görevi	Kabul	Ret	
Prof. Dr. Tülay İLHAN NAS	Başkan	☐	☐	
Prof. Dr. Taner ACUNER	Üye	☐	☐	
Prof. Dr. Mehmet ERYILMAZ	Üye	☐	☐	

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

Prof. Dr. Tülay İLHAN NAS
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca KTÜ- Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanan bu Çalışmada yararlanılan kaynakların tümüne eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

İmza

Elif Nur SARAL

14. 02. 2024

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, gelişmekte olan ülke konumunda bulunan Türkiye’de faaliyet gösteren göçmen kadın girişimcilerin yerel girişimcilik ekosistemi içindeki farklılıklarını belirlemek ve onların kendi deneyimlerinden yola çıkarak onların girişimcilik ekosistemini ortaya koymak amaçlanmıştır.

Çalışma, Prof. Dr. Tülay İLHAN NAS tarafından yürütülen, SYL-2023-10614 numaralı “Türkiye’de Yaşayan Göçmen Kadınların Girişimcilik Ekosistemi Üzerine Bir Araştırma” isimli proje kapsamında Karadeniz Teknik Üniversitesi (KTÜ) Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmiştir. Desteklerinden dolayı KTÜ-Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi’ne teşekkür ederim.

Bu çalışmanın oluşumunda, gelişiminde ve tamamlanmasında, sadece akademik bilgi birikimiyle değil aynı zamanda ilgi ve destekleriyle her zaman yanımda olan kıymetli danışmanım Prof. Dr. Tülay İLHAN – NAS’a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. İhtiyaç duyduğum her anda, tüm yoğunluğuna rağmen benden yardımını esirgemeyen saygıdeğer hocam Prof. Dr. Nedim ALEV’e teşekkür ederim.

Yaşamım boyunca beni koşulsuz seven ve destekleyen, yaptıkları fedakarlıklar ve aşıladıkları değerler ile bugünlere gelmemi sağlayan ve bu araştırmada bana destek olan hayatımın her aşamasında yılmadan yol almamı sağlayan babam Yunus SARAL ve annem Ayşe SARAL’a, umutlarım tükendiğinde bile bana güvenen ve her konuda sonsuz desteklerini hiç esirgemeyen ablam Eda Nur SARAL, kardeşlerim Hilal SARAL ve Zeynep SARAL’a beni ben yaptıkları için ömür boyu minnettar olacağım.

Hayatımın her alanına katkı sağlayan sevgili ev arkadaşlarıma bütün destekleri için teşekkür ederim. Tezimin, görüşme aşamasında desteklerini esirgemeyen Nursel ÖZTÜRK’e desteği için ayrıca teşekkürlerimi sunarım. Yüksek lisans hayatımı keyifli hale getiren her daim destekçim olan Birsen YALÇIN’a da teşekkür ederim.

Son olarak, bu tezin oluşturulmasında bilgi ve deneyimleriyle katkı sağlayan göçmen kadın girişimcilerine teşekkür ederim.

Şubat, 2024

Elif Nur SARAL

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖZET	VII
ABSTRACT	VIII
TABLolar LİSTESİ	IX
ŞEKİLLER LİSTESİ	X

GİRİŞ	1-4
-------------	-----

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ	5-34
1.1. Girişimcilik Kavramı	5
1.2. İlgili Girişimcilik Türleri	7
1.2.1. Göçmen Girişimciliği	7
1.2.2. Kadın Girişimciliği	9
1.2.3. Göçmen Kadın Girişimciliği	12
1.3. Göçmenlerin Girişimcilik Faaliyetlerini Açıklamada Faydalanılan Kuramlar	14
1.3.1. Sosyal Ağ Kuramı	14
1.3.2. Yeni Kurumsal Kuram	16
1.3.3. Kültürel Kuram	18
1.4. Girişimcilik Ekosistemi	20
1.4.1. Girişimcilik Ekosistemi Modelleri	22
1.4.1.1. Koltai'nin Girişimcilik Ekosistemi Modeli	22
1.4.1.2. Stam'ın Girişimcilik Ekosistemi Modeli	26
1.4.1.3. Isenberg Girişimcilik Ekosistemi Modeli	29
1.4.1.3.1. Politika	32
1.4.1.3.2. Finans	32
1.4.1.3.3. Kültür	33
1.4.1.3.4. Teşvik ve Destekler	33
1.4.1.3.5. Beşeri Sermaye	34
1.4.1.3.6. Piyasalar	34

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRKİYE’DE YAŞAYAN GÖÇMEN KADINLARIN GİRİŞİMCİLİK EKOSİSTEMİ

ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	35-53
2.1. Araştırmanın Amacı ve Araştırma Soruları	35
2.2. Araştırma Yöntemi	36
2.3. Örneklem ve Örneklem Yöntemi	38
2.4. Veri Toplama Teknikleri ve Araçları	39
2.5. Araştırmada Nitelik	40
2.6. Verilerin Analizi	41
2.7. Bulgular	42
2.7.1. Politika Bulguları	44
2.7.2. Finans Bulguları	47
2.7.3. Destek Bulguları	50
2.7.4. Kültür Bulguları	52
SONUÇ ve ÖNERİLER	54
KAYNAKÇA	60
EKLER	72
ÖZGEÇMİŞ	75

ÖZET

Gelişmekte olan ülkelerde girişimcilik, ekonomik büyümenin ve sosyal değişimin önemli bir unsuru olarak kabul edilmektedir. Göçmen kadınlar, kendi ülkelerinin sınırlarını aşarak yeni bir ülkede iş kurma veya girişimcilik faaliyetlerinde bulunma yolunda önemli adımlar atmaktadır. Bu bağlamda, farklı coğrafyalardan gelerek Türkiye'ye yerleşen göçmen kadın girişimcilerin, girişimcilik faaliyetlerinde bulundukları ekosistem içindeki konumları ve bu ekosistemi deneyimleri üzerinden anlamak önemli bir hususu oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın temel amacı, gelişmekte olan ülke konumunda bulunan Türkiye'de faaliyet gösteren göçmen kadın girişimcilerin yerel girişimcilik ekosistemi içindeki konumlarına odaklanılarak onların deneyimlerinden hareketle girişimcilik ekosistemini ortaya koymaktır. Bu amaca ulaşabilmek için Isenberg Girişimcilik Ekosistem Modeli'nden faydalanılmıştır. Göçmen kadın girişimcilerin yerel girişimcilik ekosistemi içindeki rollerini, etkileşimlerini ve deneyimlerini anlamak için çalışmanın teorik temelleri, Yeni Kurumsal Kuram, Sosyal Ağ Kuramı ve Kültürel Kuram gibi kavramsal yaklaşımlar üzerine inşa edilmiştir. Nitel araştırma desenlerinden araçsal durum çalışmasına dayanan çalışma, amaçlı örnekleme stratejisi yöntemiyle belirlenen 9 göçmen kadın girişimci ile birebir olarak yarı yapılandırılmış görüşmelerle gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmeler sonucunda elde edilen veriler, betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Çalışma, Türkiye'deki göçmen kadın girişimcilerin ekosistem öğelerinin politika, finans, destek sistemleri ve kültür unsurlarından oluştuğu sonucuna ulaşmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Göçmen Kadın Girişimci, Girişimci Ekosistemi, Kurumsal Kuram, Sosyal Ağ Kuramı, Kültürel Kuram

ABSTRACT

Entrepreneurship in developing countries is considered a significant element in economic growth and social change. Migrant women take significant steps towards establishing businesses or engaging in entrepreneurial activities in a new country by surpassing their home country's boundaries. In this context, understanding the positions of migrant women entrepreneurs who have settled in Turkey from different geographical regions within the entrepreneurial ecosystem and comprehending this ecosystem based on their experiences is a crucial aspect.

The primary objective of this study is to elucidate the entrepreneurship ecosystem by focusing on the positions of migrant women entrepreneurs operating in Turkey, situated within the local entrepreneurship ecosystem of a developing country. To achieve this aim, the study benefited from the Isenberg Entrepreneurship Ecosystem Model. The theoretical underpinnings of the study, constructed to understand the roles, interactions, and experiences of migrant women entrepreneurs within the local entrepreneurship ecosystem, are based on conceptual approaches such as Neo-Institutional Theory, Social Network Theory, and Cultural Theory. Employing an instrumental case study approach derived from qualitative research patterns, the study was conducted through interviews with 9 migrant women entrepreneurs identified using a purposive sampling strategy. Subsequently collected data were analyzed using a descriptive analysis method. The study concludes that the ecosystem elements for migrant women entrepreneurs in Turkey consist of policy, finance, support systems, and cultural elements.

Keywords: Migrant Women Entrepreneur, Entrepreneurship Ecosystem, Institutional Theory, Social Network Theory, Cultural Theory

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo Nr.	Tablo Adı	Sayfa Nr.
1	Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri	42
2	Kod- Kategori- Tema Gösterimi.....	43

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil Nr.	Şekil Adı	Sayfa Nr.
1	Kadınların Girişimci Olma Nedenleri.....	11
2	Koltai Girişimcilik Ekosistem Modeli.....	23
3	Koltai ve TEPAV Girişimcilik Ekosistemi Modeli	24
4	Stam Girişimcilik Ekosistemi Modeli	28
5	Isenberg Girişimcilik Ekosistemi	31
6	Kod-Kategori-Tema Kelimelerin Gösterim Şekli.....	43
7	Kod- Kategori- Tema Ağaç Diyagramı	44

GİRİŞ

Girişimcilik, insanlık tarihinde farklı dönemlerde çeşitli şekillerde kendini göstermiştir. Tarihsel süreçler, girişimcilik anlayışını farklı şekillerde etkilemiş ve çeşitli girişimcilik türlerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Son dönemlerde dünya genelindeki artan göç hareketleri, farklı ülkelere yerleşen bireylerin girişimcilik alanında faaliyet göstermelerine ilişkin olarak "göçmen girişimcilik" kavramını literatüre kazandırmıştır.

Yaşanılan göç hareketliliğiyle birlikte son on beş yılda Türkiye göç olgusuyla yoğun bir şekilde mücadele eden ülkelere biri olmuştur. Göç hareketliliğinde yaşanan artışlar ile birlikte Türkiye’de de göçmen girişimciliğinde yüksek oranlar gözlenmektedir. Bu süreç, göçmenlerin yeni ülkelerinde iş kurma, yeni girişimler başlatma veya mevcut işletmelerde faaliyette bulunma eğilimleriyle ilgili önemli bir araştırma ve dikkat odağı olmuştur.

Ulusal düzeyde yapılan araştırmalar (Yıldırım ve Yüksekbilgili, 2021; Nas ve Çolak, 2019; Dengiz, 2018; Güngördü, 2018; Nişancı, 2015; Subanova, 2013; Çesteneci, 2012; Taş ve Çitçi, 2009) incelendiğinde, göçmen girişimciliği üzerine yapılan çalışmalarda (Abdullatif, 2023 hariç), cinsiyet faktörünün yeterince dikkate alınmadığı görülmektedir. Diğer yandan hem kadın girişimciler hem de göçmen konuları son dönemlerde tüm dünyada dikkat çekmektedir.

Ev sahibi ülkelere göçmen girişimciler, çeşitlilik ve yenilik getirerek ekonomik büyümeye katkı sağlarlar. Aynı zamanda iş yaratma, vergi ödeme ve toplumsal entegrasyon gibi faktörler aracılığıyla sosyal ve ekonomik kalkınmaya da destek olurlar. Göçmen kadın girişimciler ise bu çabaları çeşitlendirir ve güçlendirir; toplumda kadın girişimciliğinin önemini vurgularlar ve ekonomik kalkınmanın yanı sıra cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına da katkıda bulunurlar.

Gözlemler, göçmen kadın girişimcilerin sayısında belirgin bir artış olduğunu göstermektedir. Bu grup, girişimcilik sahasında en hızlı büyüyen kesimlerden biri olarak tanımlanmaktadır (Verheijen vd., 2014: 298). Göçmen kadın girişimciliğinde yaşanan bu artışlar sonrasında uluslararası literatürde bu alana yönelik çalışmalar artmaktadır (Fuller-Love vd., 2006: 430). Uluslararası düzeyde yapılan çalışmalar (Surangi, 2022; Huq ve Venugopal, 2021; Wang, 2019; Munkejord, 2017; Essers vd., 2013; Gonzalez- Gonzalez vd., 2011) incelendiğinde genellikle gelişmekte olan ülkelere gelişmiş olan ülkelere göç eden kadınların girişimciliğinin ele alındığı görülmektedir. Araştırmaların yapıldığı ev sahibi ülkelerin; Birleşik Krallık, Avustralya, ABD, Norveç, Hollanda ve İspanya gibi iş yapma kolaylıkları, ekonomik olarak kalkınmış olmaları ve

gelişmiş iyi kurumlara sahip olmaları ile tanınan ülkeler olduğu görülmektedir (Chreim vd., 2018: 212).

Göçmen kadın girişimciliği ev sahibi ülkenin kurumsal bağlamından etkilenmekte ve bu bağlama gömülü olmaktadır (Surangi, 2022: 208). Gelişmekte olan ülkelerin, gelişmiş ülkelerin bağlamından farklı dinamiklere sahip olacağı aşikârdır. Gelişmekte olan ülkelerin, tipik olarak daha gelişmiş ülkelere önemli bir ölçüde farklı kurumsal ortamlara sahip olduğu bilinmektedir (Bruton vd., 2009: 763). Bu gibi ülkelerde, bulunan yetersiz ve az gelişmiş yasalar sebebiyle bireylerin kişisel ilişkilere, özel güvenlik düzenlemelerine ve diğer garantilere güvenmek gibi daha az resmi kurumsal mekanizmalara yönelmeleri görülmektedir (Bruton vd., 2009: 763). Aynı şekilde, gelişmiş olan ülkelere yerleşen göçmen kadınların profil yapıları da ciddi farklılıklar göstermektedir. Eğitim seviyesi yüksek olan, iş ve dil bilgisi gibi yetkinliklere sahip olan kalifiye göçmenlerin, gelişmiş ülkeleri tercih ettiği bilinmektedir (Collins ve Low, 2010: 107).

Bu çalışma, gelişmekte olan ülke konumundaki Türkiye'de aktif olarak faaliyet gösteren göçmen kadın girişimcileri merkeze alarak gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda, çalışma, gelişmekte olan ülke dinamikleri ve göçmen girişimciliği arasındaki ilişkiyi inceleyerek alana yönelik bir katkı sağlamayı hedeflemektedir. Türkiye bağlamında yapılacak olan bu çalışma, göçmen kadın girişimcilerin ülkenin ekonomik ve sosyal dinamiklerine olan etkisini daha iyi anlamamıza ve bu potansiyeli daha verimli bir şekilde değerlendirmemize yardımcı olabilir.

Gelişmekte olan ülke dinamiklerinin kendileri de girişimcilik faaliyetleri üzerindeki etkileri de farklılık gösterebilmektedir. Özellikle 2000'li yılların başlarından itibaren, girişimciliğin sadece bireysel özelliklerle sınırlı kalmayıp aynı zamanda politik, ekonomik, sosyal ve kültürel etkenlerle de şekillendiğinin kabul edilmeye başlanmasıyla, girişimcilik faaliyetlerinin çeşitli dinamikleri kapsayan bir ekosisteme sahip olduğu anlayışı hâkim olmaya başlanmıştır. Bu bakış açısıyla, girişimcilik faaliyetlerinin geliştiği ekonomik ve sosyal bağlamın çerçevesini çizmek için 'girişimcilik ekosistemi' kavramı literatüre kazandırılmıştır.

Girişimcilik ekosistemi son yıllarda giderek artan bir ilgiyle incelenen bir kavramdır, bu bağlamda literatürde birçok araştırmacı tarafından çeşitli modeller ve yaklaşımlar geliştirilmiştir. İlgili yazında girişimcilik ekosistemini ele alan mevcut çalışmaların (örneğin, Drexler ve Eltoğby, 2014; Zacharakis vd., 2003; Spilling, 1996) ülke farklılıklarını dikkate almadan, genel unsurları kapsayan bir ekosistem ortaya koyma güdüsünden hareket ettiği görülmektedir. Fakat girişimcilik ekosistemi bir yana girişimcilik kelimesine yüklenen anlam bile gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında farklılaşmaktadır. Ülkeler arası farklılıkların yanı sıra hem göçmen hem de kadın olmanın getirdiği unsurlar da bulunmaktadır.

Bir yerel bağlamın girişimcilik ekosistemi içerisinde, yerel girişimciler ile birlikte göçmen girişimciler de yer almaktadır (Birdthistle vd., 2016). Ev sahibi ülkenin girişimcilik ekosistemi içerisinde faaliyette bulunan bu göçmenler, kendi ana ülkelerinin de girişimcilik ekosisteminden etkilenecek aslen ikili girişimcilik ekosistemi bağlamında faaliyet göstermektedirler (Duan vd., 2021: 2). Kabul etmek gerekir ki göçmen kadın girişimcilerin karşı karşıya kaldığı ekosistem yerel girişimci ekosisteminden farklılaşacaktır.

Yukarıda verilen tüm bilgiler ışığı altında kurgulanan mevcut çalışmanın amacı; gelişmekte olan ülke kategorisinde yer alan Türkiye’de faaliyette bulunan göçmen kadın girişimcilerin, yer aldığı yerel girişimcilik ekosistemine göre sahip oldukları farklılıkları belirlemek, onların gerçeklerinden hareketle onların girişimcilik ekosistemini ortaya koymaktır. Bunu ortaya koyabilmek için de girişimcilik ekosistem modelleri içerisinde, Daniel Isenberg tarafından geliştirilen model esas alınmaktadır. Isenberg Girişimcilik Ekosistem Modeli, girişimcilik faaliyetlerini etkileyen çeşitli unsurları ve faktörleri içeren kapsayıcı bir model olması, girişimcilik ekosisteminin oluşumunda ve gelişiminde etkili olan unsurları sadece ekonomik boyutla sınırlı kalmadan, kültürel, sosyal, politik ve kurumsal faktörleri de göz önünde bulunduran çok boyutlu yaklaşıma sahip olması aynı zamanda geniş bir uygulama alanına ve uluslararası alanda etkili bir geçerliliğe sahip olma özelliklerinden dolayı tercih edilmektedir.

Bu çalışma ile hem ilgili alanda gelişmekte olan ülke bağlamına ve göçmen kadınlara özgü bilgi üretilerek yazındaki boşluk doldurulmaya çalışılmakta hem de mevcut durumu ortaya koyarak uygulayıcı ve politika yapıcılara strateji geliştirme noktasında önerilerde bulunmaktadır. Bu çalışmanın sonucunda göçmen kadın girişimcilerin kendi gerçeklerinden yola çıkarak ortaya koyulan ekosistemlerinin, ilerleyen zamanlarda girişimcilik faaliyetinde bulunmayı düşünen göçmen kadınlar için bir çerçeve olarak sunulması ve kendilerini bekleyen avantajlar ve dezavantajlar için bir rehber görevi görmesi beklenmektedir. Politika yapıcılar için de “uyum” çerçevesinde girişimcilik faaliyetlerini planlarken hangi kriterlerin ne kadar önemli olduğu ile ilgili bilgiler sunulmaya çalışılmaktadır.

Çalışmada, araştırmacılar tarafından yapılan kapsamlı araştırmalar sonucunda, önemine rağmen ilgili yazında ele alınmayan göçmen kadın girişimcilerle ilgili örnek bir ek girişimcilik ekosisteminin bulunmaması nedeniyle ilk olarak onlara özgü bir ekosistem ortaya koyma güdüsünden hareket edildiği ve derinlemesine bilgi üretmek amaçlandığı için nitel araştırma yöntemi tercih edilmektedir. Bu kapsamda Trabzon, İstanbul ve Gaziantep lokasyonlarında, amaçlı örnek seçme yöntemi ile belirlenen başarılı ve başarısız olma deneyimlerine sahip olan 9 göçmen kadın girişimci ile birebir yarı yapılandırılmış görüşmeler ile çalışma gerçekleştirilmiştir.

Bu çalışma, iki ana bölümden meydana gelmektedir. İlk bölüm, araştırmanın kavramsal çerçevesini oluşturan unsurları ele almakta ve literatür taraması ile girişimcilik kavramı ve

girişimcilik türleri açıklanmaktadır. Ardından, çalışmanın teorik altyapısını oluşturan Sosyal Ağ Kuramı, Kuramsal Kuram ve Kültürel Kuram gibi konular açıklanmaktadır. Bununla birlikte, girişimcilik ekosistem kavramı incelenerek mevcut modeller detaylı bir şekilde değerlendirilmektedir. Son olarak, çalışmanın temel modeli olan Isenberg Girişimcilik Ekosistem Modeli üzerinde ayrıntılı bilgiler sunulmaktadır. Bu bölüm, çalışmanın temel teorik çerçevesini oluşturarak konunun derinlemesine anlaşılmasına katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Çalışmamızın bu bölümü, araştırmanın kavramsal çerçevesini belirleme amacı taşımaktadır. İlgili literatür taraması bu kısımda sunulacaktır. Öncelikle, girişimcilik kavramı açıklanacak ve farklı girişimcilik türleri detaylı bir şekilde ele alınacaktır. Ardından, göçmen girişimciliği literatüründe yararlanılan kuramsal temellere değinilecek ve girişimcilik ekosistemi anlatılmaya çalışılacaktır.

1.1. Girişimcilik Kavramı

Geçmiş zamanlarda ‘teşebbüs’ ve ‘müteşebbis’ olarak kullanılan ve günümüzde ‘girişim’ ve ‘girişimcilik’ olarak kullandığımız bu kavramların net bir tanımı bulunmamaktadır. Etimolojik açıdan incelendiğinde girişimcilik kavramının, Fransızca “entreprendre” kelimesinden türetildiği ve kelimenin tam anlamı olarak "üstlenen kişi" şeklinde çevrildiği görülmektedir. (Dollinger, 2008: 7). Girişimcilik kavramı, günümüze kadar ekonomik, psikolojik ve sosyolojik bakış açılarıyla birlikte birçok çalışmada ele alınmaktadır ve kavramın tanımı zamanla değişiklik ve gelişmişlik göstermektedir. Fakat alan ile ilgili çalışma yapan ne kadar bilim insanı varsa kavram ile ilgili de o kadar farklı tanımlamalar ortaya çıkmaktadır.

Girişimciyi, 1755 yılında ilk kez ekonomik bakış açısıyla tanımlayan ve girişimcilik alanında dönüm noktasına sebep olan kişi Fransız ekonomist Richard Cantillion’dur. Cantillion, girişimciyi, sabit bir maaş ile çalışan işçilerin tam tersine ürünlerini tüketicilerine, hangi miktar ve hangi fiyattan satacağını kararlaştırmadan önce ürünü üreterek ekonomi piyasasında belirsizliği ve riski üstlenen aktörler olarak tanımlamaktadır (Kuckertz ve Berger, 2017: 112).

19. yüzyıla gelindiğinde klasik iktisatçılar tarafından bilinen üretim faktörlerine -emek, sermaye, toprak- (Steve Gedeon, 2010: 18) Fransız ekonomist Jean- Bapsite Say tarafından dördüncü üretim faktörü olarak ‘girişimcilik’ eklenmektedir (Kuckertz ve Berger, 2017: 112; Durukan, 2006: 28). Say, girişimciyi, bütün ekonomik faaliyetlerin merkezini oluşturan, üretim faktörlerini bir araya getirerek iktisadi eylemin örgütçüsü olan ve riski üstlenen endüstriyel bir lider olarak tanımlamaktadır (aktaran: Çöğür, 2016: 68-72). Fillion (1998: 3), kendisi de girişimcilik faaliyetinde bulunan Say’ı, girişimcinin ne olduğunun sınırlarını modern anlamda çizen ilk kişi olarak ileri sürmektedir.

20. yüzyılda Joseph Schumpeter, psikolojik bakış açısını ekonomi alanındaki girişimcilik teorisiyle bütünleştirmektedir. (aktaran: Van Praag, 1999: 320). Schumpeter, girişimcinin risk taşıyan aktör olduğu iddiasına karşı çıkmaktadır. Schumpeter’e göre girişimci risk taşımamakta, riski sermayedar taşımaktadır (aktaran: Wood, 2005). Schumpeter 1934 yılında ‘yaratıcı yıkım’ kavramını ortaya çıkararak, yeni değerler yaratmak amaçlı üretim faktörlerinin yeniden düzenlenmesi sürecinin, girişimcinin temel görevi olduğunu ifade etmektedir (aktaran: Kuckertz ve Berger, 2017: 112). Schumpeter’e göre girişimci, yenilikçiliğin lideridir, mevcut dengeyi, daha iyi fırsatlara ulaşmak için bozan kişidir. Girişimci, yeni teknolojileri yeni pazarlarla buluşturan, ‘yeni şeyleri’ yapmayı üstlenen, ekonomik değişim üretilen ekonomide refah yaratan önemli aktörlerdir (aktaran: Schumpeter ve Backhaus, 2003).

Yapılan tanımlara bakıldığında bilgi toplumuna geçiş ile birlikte girişimcinin tanımında da değişim olduğu görülmektedir. Dar bir anlamla girişimci, yakaladığı fırsat sonucunda risk alarak yenilik üreten kişi olarak tanımlanmaktadır. Bu faaliyetlerin gerçekleşmesinin genel olarak adına da girişimcilik denilmektedir (Ercan ve Gökdeniz, 2009: 67).

Dollinger (2008: 10), girişimciliği “risk ve belirsizlik koşulları altında kazanç veya büyüme amacıyla yenilikçi bir ekonomik örgüt (veya örgütler ağı) yaratmak için kaynakların kontrol edilmesi ve kullanılması” şeklinde tanımlamaktadır.

Diğer yandan Aldrich ve Waldinger (1990: 112) ise yeni ve değerli terimlerinin üzerinde durarak girişimciliği, mevcut kaynakların birtakım yeni yollarla birleştirilerek ortaya değerli bir şeyin çıkarılması şeklinde tanımlamaktadırlar.

Yapılan tanımlardan yola çıkılarak genel anlamda girişimciliğin, küçük bir işletme sahibi olmayı, yenilikçi olmayı, lider olarak hareket etmeyi veya yeni bir şirket kurmayı içeren çok boyutlu bir kavram olduğunu aynı zamanda da piyasayı dengeye götürme veya “yaratıcı yıkım” yoluyla dengesizliğe neden olma fırsatlarını tespit etmeyi içeren bir süreci ifade ettiğini söylemek mümkündür (Gedeon, 2010: 30). Bu çalışmada da girişimcilik kavramı olarak girişimciliğin bütünsel kapsamını ifade etmesi bakımından bu tanım benimsenmektedir.

Akademisyenler, tanımsal sorunlardan kaçınmak, bir dereceye kadar da açıklık kazanmak ve aynı zamanda girişimciliğin farklı yönlerine odaklanılabilmek için girişimcilik kavramına alt alan terimler oluşturmaya çalışmakta bu amaçla da girişimcilik kelimesine sıfatlar eklemektedirler (Gedeon, 2010: 17). Çalışmanın bir sonraki başlığında bu sıfatlar sonucunda oluşan girişimcilik türleri ele alınacaktır.

1.2. İlgili Girişimcilik Türleri

İlgili yazında girişimcilik; iç girişimcilik, ticari girişimcilik, sosyal girişimcilik, kamu girişimciliği, sanal girişimcilik, kadın girişimciliği ve fırsat girişimciliği gibi farklı yönlerden ele alınmaktadır. Özellikle daha küçük ölçekli girişimcilik faaliyetleri ele alındığında girişimcinin kişisel veya demografik özelliklerine göre girişimin niteliği de türü de değişim gösterebilmektedir (Özdevecioğlu ve Karaca, 2015: 14). Bu çalışmada araştırmanın kapsamı nedeniyle girişimcilik türleri olarak göçmen girişimciliği, kadın girişimciliği ve göçmen kadın girişimciliği ele alınmaktadır.

1.2.1. Göçmen Girişimciliği

Günümüzde önemli bir sosyo-ekonomik olgu haline gelen, göçmen girişimcilik kavramını, tanımlamadan önce göç ve göçmen kavramlarına değinmek gerekmektedir.

Bireylerin veya toplumların bulundukları yeri toplumsal, siyasi ve ekonomik nedenler sebebiyle terk edip daha iyi fırsatlar elde etmek amacıyla farklı bir ülkeye kısa ya da uzun süreli yerleşmeleri durumu genel itibariyle “göç” olarak tanımlanmaktadır (Şahin, 2001: 59). Yabancı bir ülkeye yerleşerek bu ülkede bir yıldan fazla sürede ikamet eden kişi, isteyerek ya da zorunlu, düzenli ya da düzensiz olarak gelmiş olmasına bakılmaksızın Birleşmiş Milletler tarafından “göçmen” olarak kabul edilmektedir (Çiçekli, 2009; 37). Uluslararası Göç Örgütü ise “göçmeni” özetle, “maddi ve sosyal durumlarını iyileştirmek veya ailelerinin gelecekte beklenenlerini arttırmak için başka bir ülkeye veya bölgeye göç eden kişi ve aile fertleri” olarak tanımlamaktadır (Pehlivan ve Karaatlı, 2020: 17).

Son zamanlarda, göç hareketliliği tüm dünyayı etkisi altına almaktadır. Göç, hem göç alan hem de göç veren ülkeleri ekonomik ve sosyo-kültürel açıdan değiştirmektedir. 2011 yılından beri Türkiye gerek coğrafik konumu gerekse tarihsel altyapısı sebebiyle dünya üzerinde bu olguyla en ciddi şekilde yüzleşen ülkelerden biri olmaktadır (Özkul ve Dengiz, 2018: 898).

Nedeninin ne olduğuna bakılmaksızın, gerçekleşen göç sonucunda kendi ülkelerini terk eden bireylerin, geldikleri ev sahibi ülkeye ekonomik açıdan etkilerine bakıldığında, farklı dil, din, ırk ve milletlere ait uluslararası göçmenlerin, bu ülkelerin iş piyasalarında hem çalışan hem de iş sahibi olarak yer aldığı görülmektedir (Dengiz, 2018: 1045).

Göçmenlerin gittikleri ülkede girişime yönelik faaliyetlere başlaması ‘göçmen girişimcilik’ kavramını ortaya çıkarmaktadır. 1880’li yıllardan beri göçmenlerin, Amerika’da küçük işlerde

çalışmış olmaya başlamaları sebebiyle, göçmen girişimciliğine yönelik ilk akademik çalışmalar Amerika'da gerçekleşmektedir (Kayalar ve Yıldız, 2017: 56).

Göçmen girişimciler, yaşadıkları ülkeyi kendilerince özel nedenlerle terk ederek, yerleştikleri ev sahibi ülkede, girişim faaliyeti başlatan bireyler olarak tanımlanabilmektedir (Duman ve Özdemirci, 2020: 631). Vinogradov (2008: 36) göçmen girişimciyi, yerleşmiş olduğu ülke topraklarında doğmamış, iki ebeveyni de bu topraklar dışında doğmuş, pazar sektöründe, kâr arama amacıyla ekonomik yenilik ve örgüt oluşturma faaliyetlerine dahil olan işletme sahibi, şeklinde tanımlamaktadır. Nişancı (2015: 6) ise, göçmen girişimciyi, üretim faktörlerini bir araya getiren, değişimlere ve yeniliklere açık olan, riskleri ve yönetimini üstlenen, kesin hedefi büyümek ve gelişmek olan ve tüm bunları stratejik bir düşünce ile gerçekleştiren küresel bir oyuncu olarak ifade etmektedir.

Shane (2012: 12), göçmen girişimcilik kavramını, göç eden bireylerin, hedefleyip gittikleri ülkelerde, yeni bir girişim faaliyetine başlamak amacıyla ekonomik fırsatları belirlediği, değerlendirdiği ve bu fırsatları kullandığı bir süreç olarak tanımlamaktadır.

Şahin vd. (2009: 2) ise göçmen girişimciliğini, ev sahibi ülkeden farklı menşe ülkenin kendine özgü sosyo-kültürel ve etnik yapısına sahip olan göçmenler tarafından gerçekleştirilen ticari iş faaliyetleri olarak tanımlamaktadırlar.

Genel bir ifadeyle de dünyaya geldiği ve menşei olduğu ülkenin dışında farklı bir ülkeye göç ederek yerleşen kişilerin, yerleştikleri bu ülkede girişim faaliyetinde bulunmaları '*göçmen girişimciliği*' kavramının temelini oluşturmaktadır (Kayalar ve Yıldız, 2017: 56). Diğer bir ifadeyle göçmen girişimcilik, ev sahibi ülkelerde, ekonomik ve sosyal değerlerin ortaya çıkarılması için gerçekleştirilen girişimcilik faaliyetlerinin, göçmenlerin eliyle ortaya çıkarıldığı süreçtir (Nişancı, 2015: 6).

İlgili yazında, uluslararası göç sonrası ortaya çıkan girişimcilik türlerinin- göçmen girişimcilik, etnik girişimcilik ve azınlık girişimciliği- birbiri yerine kullanıldığı görülmektedir (Surangi, 2022: 203). Ancak bu terimler birbirleriyle iç içe geçmiş olsa da aslında yasalarda ve araştırmalarda farklı türde ele alınan kavramlar olmaktadır (Subanova, 2013: 17). Bir ülkenin parçası olsa da azınlıklar ayrı düzenlemelere tabi olmakta ya da etnik kökeni farklı olanlar göçmen statüsünde yer almamaktadırlar. Ayrıca göçmenler, nüfus kayıt yasalarının konusu olmaktadır (Subanova, 2013: 17). Bu nedenle bu kavramların ayrımının yapılmasında fayda görülmektedir.

Etnik girişimcilik, göçmenlerin ev sahibi ülkeye yerleştikten sonra orada bulunan ve kendisiyle aynı etnik kökene sahip olan yani aynı kültürü aynı dini ve aynı dili paylaştığı bireylerle kurduğu

bağlantılarla birlikte gerçekleştirdiği girişimcilik faaliyeti şeklinde tanımlanmaktadır (Kayalar ve Yıldız 2017: 57).

Azınlık girişimciliği ise, bir ülkede yaşayıp oranın vatandaşı olan fakat ülke genelinin sahip olduğu etnikten, dinden, kültürden ve ırktan farklı olan ve sayıca az olan bireylerin gerçekleştirdiği girişimcilik faaliyeti olarak adlandırılmaktadır (Kayalar ve Yıldız, 2017: 57).

Bu çalışma; Türkiye’de faaliyette bulunan, menşe ülkesinin kendine özgü sosyo-kültürel ve etnik yapısına sahip olan göçmenlerin gerçekleştirdiği girişimciliği, göçmen girişimcilik olarak tanımlamak ve bu nedenle de göçmen girişimcilik kavramını kullanmayı tercih etmektedir.

Göçmenlerin girişimcilik faaliyetleri ekonomik anlamda da politik anlamda da her iki tarafın lehine sonuçlar doğurmaktadır (Zhan vd., 2018: 10).

Göçmen girişimciliği, istihdamın artması ve işsizlikle mücadele etme işlevini yerine getirmekte (Nişancı, 2015: 3), yerleşik olan önyargıların aksine, ev sahibi ülkede yerel işgücünü kesintiye uğratmadan, göçmenlerin istihdam edilmesinde artışa sebep olmaktadır (Özkul ve Dengiz, 2018: 902). Göçmen girişimciler, ev sahibi ülkede, niş pazarlara yönelerek zamanla artan etnik grupların taleplerini karşılamak açısından da önemli bir yapıya sahip olmaktadır (Verheijen vd., 2014: 304).

Göçmen girişimciliğinin, ev sahibi ülkeye etkisi, ekonomik boyutlarla sınırlı kalmamaktadır. Göçmenlerin uyumu ve tanınması hususları, canlı olan etnik toplumların gelişimi gibi ekonomik olmayan etkileri de kapsamaktadır (Chrysostome ve Lin, 2010: 78). Özellikle, iki devlet arasındaki ilişkilerin geliştirilip güçlendirilmesi, mevcut olan önyargıların kırılması ve barışların sağlanması ile birlikte göçmenlerin kendi kültürlerini bulundukları ülkelerde tanıtmaya noktasında da göçmen girişimcilik önemli bir görevi üstlenmektedir (Nişancı, 2015: 7).

1.2.2. Kadın Girişimciliği

Tarihsel süreçler içinde, kadının toplumsal algılarındaki yerinde, eşlik ve annelik rollerine ek olarak yeni sosyal roller ortaya çıkmaktadır. Geleneksel bakış açısına uygun olarak, kadının konumu artık sadece evle sınırlı değildir; kadın, kendi isteğiyle veya geçim sıkıntıları nedeniyle iş hayatına adım atmaktadır. Ekonomik bağımsızlığını elde eden kadın, daha güçlü, bilinçli ve özgür bir birey olma yolunda ilerlemektedir. Bu dönüşüm ve ilerlemelerin bir sonucu olarak, kendi işini kurmak isteyen kadın girişimciler ortaya çıkmaktadır (Bedük, 2005: 110).

Girişimcilik kavramında olduğu gibi kadın girişimcilik kavramında da net bir tanım bulunmamaktadır. Kadın girişimcilik kavramı ile ilgili birçok akademisyen farklı tanımlamalar da bulunmaktadır (Keskin, 2014: 72).

İlgili yazında bulunan tanımlar neticesinde kadın girişimci genel olarak, ev harici bir mekanda, kendi adına kurduğu bir işletmesi olan, bu işletmede kendi başına ya da istihdam ettiği bireyler ile birlikte çalışan ya da sahip olma sıfatıyla ortak statüsünde bulunan, çeşitli kamu ve özel kuruluşlarla işi ile ilgili temasa geçen, işletmenin geleceğine yönelik planlamalarda bulunan, yatırım ve kullanım alanlarının üzerinde söz sahibi olan aynı şekilde işletmeden elde edilen kâr üzerinde söz sahibi olan ve işletmesi için bütün risklere katlanan kadın, şeklinde tanımlanmaktadır (Tamer, 2013: 650).

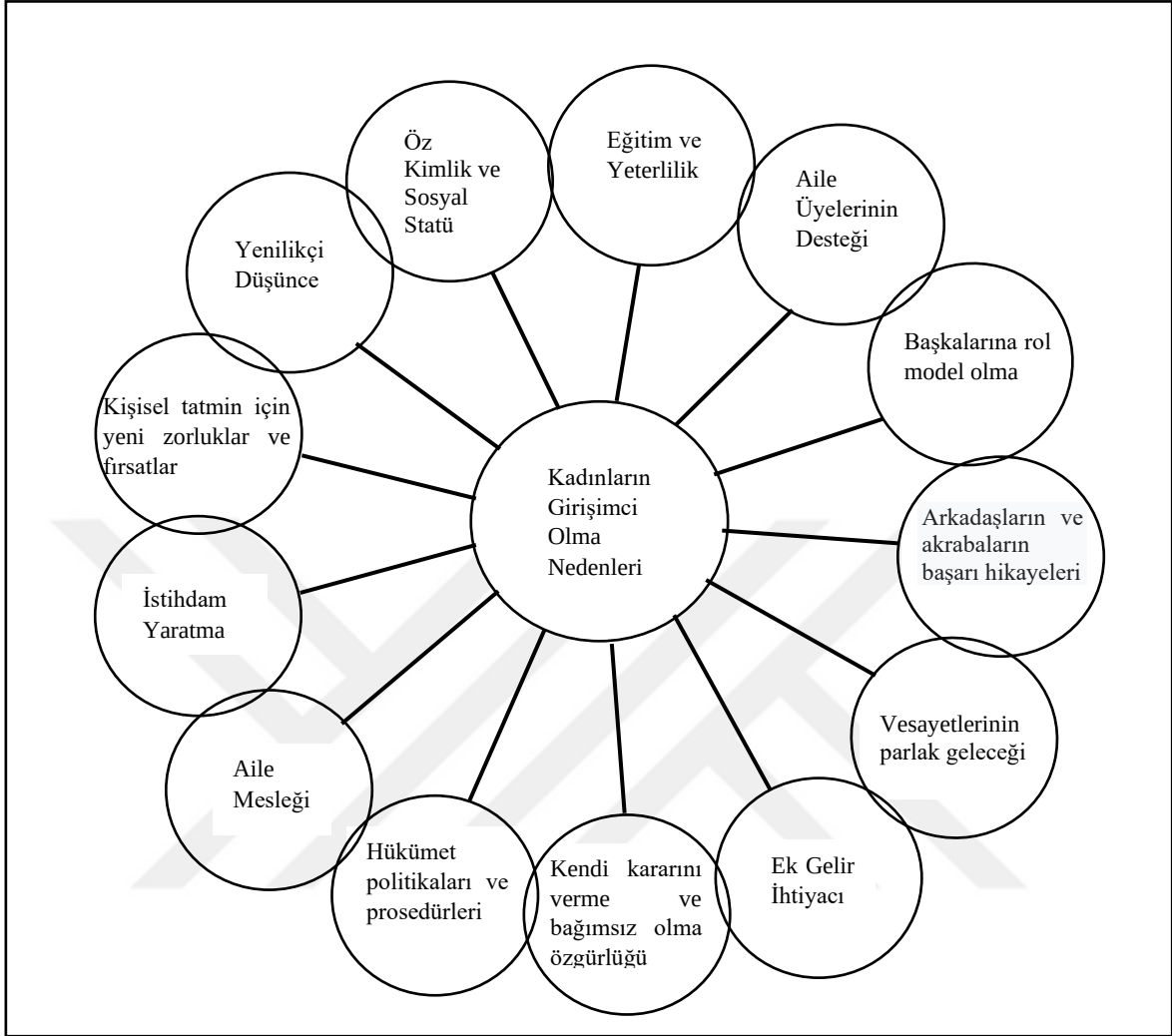
Sangolagi ve Alagawadi (2016: 217)'ye göre kadınlar için girişimcilik, kadınların ekonomik anlamda güçlendiği, sahip oldukları ekonomik güçleriyle toplumdaki statülerini arttırabildikleri bir iş yaratma, bir iş sahibi olma ve bunu kontrol edebilme eylemidir.

Geleneksel algılarda, girişimcilik, liderlik, risk alma, rasyonellik ve yenilikçilik gibi iş odaklı kişilik özelliklerinin; açık sözlülük, empati yeteneği, nezaket, sosyallik, başkalarını önemseme ve utangaçlık gibi kadınların kalıplaşmış betimlemeleri yerine, erkeklerin klişe olan bağımsızlık, saldırganlık, özerklik, araçsallık ve cesaret şeklinde betimlenen özellikleriyle ilişkilendirildiği için erkek egemen bir faaliyet olarak görülmektedir (Gonzalez vd., 2011: 361). Girişimcilik, erkek egemen bir faaliyet olarak algılsa da özellikle 1980 yıllarından sonra gerek kendi istekleriyle gerek geçim sıkıntıları sebebiyle çalışma hayatına dahil olan kadınların da artık girişimciliği bir kariyer tercihi olarak gördüğü bilinmektedir (Bedük, 2005: 110).

Kadınların girişimciliği tercih etmelerindeki sebeplerin erkeklerin girişimci olma sebepleriyle hemen hemen ortak bir yönü olduğu görülmektedir (Güney, 2006: 30). Kadınları girişimci olmaya çeken ve iten birçok faktör olduğu söylenebilmektedir. Kendi işinin patronu olma, bağımsız olma, kendini gerçekleştirme isteği, yenilik ve değişiklik arzularını tatmin etme ve aile/ iş sorumluluğunu yerine getirebilme dengesini sağlama gibi sebepler çekme faktörleri olarak sayılmaktadır. İtme faktörleri arasında da ülkelerin ekonomik sorunları kaynaklı istihdam problemi, kadınlar için uygun olmayan iş şartları, kadınların çalıştıkları yerlerde cinsiyetlerine yönelik yaşadıkları ayrımcılık ve yine cinsiyetleri sebebiyle üst pozisyonlara gelmelerine engel olan “cam tavan” etkisi yer almaktadır (Tamer, 2013: 650; Güney, 2006: 30).

Kadın girişimciyi, kendi kişisel ihtiyaçlarını karşılamak ve aynı zamanda ekonomik olarak bağımsız hale gelmek için zorlu rolü kabul eden kadın, şeklinde tanımlayan Goyal ve Parkash (2011: 197), kadınların girişimci olmayı tercih etmelerindeki belli başlı nedenleri Şekil 1’de özetlemektedirler.

Şekil 1: Kadınların Girişimci Olma Nedenleri

Kaynak: Goyal ve Parkash, 2011: 197'den uyarlanmıştır.

Hisrich ve Öztürk (1999), kadın girişimcilik araştırmalarının genellikle gelişmiş ülkelerde yapılmış olduğunu ifade ederek gelişmekte olan ülkeler kategorisinde yer alan Türkiye'deki, kadın girişimciler üzerine bir çalışma yapmışlardır. Söz konusu çalışmada Türkiye'deki kadınların girişimci olma nedenlerinin "bu iş alanına ilgi duymak, ev hanımı olmaktan sıkılmak, yer değiştirmek ve işten sıkılmak" olduğunu ortaya koymaktadırlar. Yine bu çalışmada, Türk kadın girişimcilerin girişimci olma nedeniyle diğer ülkelerdeki kadın girişimcilerin girişimci olma nedenleri arasındaki farkın, girişime başlama nedenleri içerisinde ev hanımı olmaktan sıkılmanın en yüksek oranda olduğu görülmektedir.

Kadınların, çalışma hayatındaki nüfusun yarısını oluşturuyor olması gerçeğine rağmen, birçok sektördeki işgücü alanında olduğu gibi girişimcilik alanında da yeterince desteklenmeleri sağlanamamaktadır (Strawser vd., 2021: 1). Kırılgan bir ekonomiye sahip olan Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde, istihdamı artırma, sürdürülebilir üretim ve pazarlama anlayışı ile birlikte

uluslararası ölçekte faaliyette bulunulan işletmeler yaratmada, kadınların girişimcilikte yer almaları önemli bir rol oynamaktadır (Soysal, 2010: 85). Başka bir deyişle, çalışma hayatında kendi işini kuran ve yöneten kadın girişimciler, yalnızca kendi geçimleri ve statüleri için çalışmak haricinde ülkenin ekonomisine ve toplumun refah seviyesini arttırmaya yönelik büyük faydalar sağlamaktadır (Güney, 2006: 26).

1.2.3. Göçmen Kadın Girişimciliği

Chreim vd. (2018: 210), göçe bağlı olarak yeni bir ülkeye yerleşen farklı etnik kökene sahip olan kadınların üstlendiği girişimciliği, göçmen kadın girişimciliği olarak tanımlamaktadırlar. Bu çalışmada da bu tanım referans alınmaktadır. Göçmen kadın girişimciliği, mevcut toplumsal cinsiyet ve girişimcilik algısına yeni bir bakış açısı ve katkı sunarak önemli bir çerçeve sağlamaktadır. Aileleri, eşleri ve diğer resmi veya gayri resmî kurumlar tarafından belirlenen kısıtlamalara ve düzenlemelere uymaya daha yatkın olan göçmen kadınların girişimcilik faaliyetlerine katılma olasılığı daha düşük olarak görülmektedir (Dajani, 2022).

Göçmen kadın girişimciliği, kavramsal bir bakış açısıyla bakıldığında, göçmen girişimcilik ve kadın girişimcilik araştırma alanlarının ortak kesişiminde yer almaktadır (Aman vd., 2021: 521). Diğer girişimcilik türleriyle birçok ortak noktaya sahip olsa da girişimcilik çalışmalarında, cinsiyet ve etnik köken kesişiminin araştırılmasının, göçmen kadın girişimcilerin kendine özgü farklı dinamiklere sahip olmaları sebebiyle ayrı bir ilgiyi hak ettiği ileri sürülmektedir (Chreim vd., 2018: 210; De Vita vd., 2014: 2).

Ev sahibi ülkedeki sosyal çevrenin ve iş çevresinin bazı alanları, göçmen kadın girişimciler için erkek meslektaşlarına göre farklı olabilmektedir. Bazı kültürlerde kadınların kamusal alandaki varlığı kabul edilmemekte ve bu da göçmen kadın girişimcileri farklı stratejiler bulmaya sevk edebilmektedir (Chreim vd., 2018: 210). Bunun yanı sıra, yerel kadın meslektaşlarının aksine, etnik azınlıktan gelen göçmen kadın girişimciler, eş-etnik pazar bilgisi gibi kendi fırsatlarına sahip olmakta ve toplumda yaşadıkları ayrımcılık gibi kendilerine özgü zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Bu konular, Chreim vd. (2018: 210)'ne göre göçmen kadın girişimciliğinin kendine özgü dinamiklerle araştırılması gereken bir konu olduğuna vurgu yapmaktadır.

Diğer yandan, ev sahibi ülkede girişimcilik faaliyetinde bulunan göçmen kadınlar, göçmenlik statüleri ve cinsiyetleri nedeniyle en dezavantajlı grup olarak görülmekte ve literatürde sıklıkla “çifte dezavantajlı” olarak anılmaktadırlar (De Vita vd., 2014: 452).

Göçmen kadınlar girişimcilik süreçleri boyunca, göçmen olmaları nedeniyle sermayeye erişim sıkıntısı, hükümetlerin kısıtlayıcı düzenlemeleri ile yerel bağlama özgü bilgi eksikliği ve yerel dil bilgi eksikliği gibi dezavantajları tarafından kısıtlanmaktadırlar (Wang, 2019). Ayrıca, göçmen

kadınların girişimciliği üzerinde kültürel değerlerin ve kadına atfedilen toplumsal cinsiyet norm rollerinin etkisi çok büyüktür (Azmat, 2013: 204). Ana ülkenin kültürel değerleri neticesinde erken yaşta evlendirilen bu kadınlar yeterli düzeyde bir eğitim seviyesine ulaşamamaktadırlar. Aynı şekilde daha önce bir iş deneyimi de edinemeyen bu kadınlar pazarlama bilgisi ve niteliği açısından da eksik kalmaktadırlar. Bu durum girişimcilik süreçlerinde dezavantaj yaratmaktadır (Kantor, 2002: 136). Bahsi geçen bu konular da göçmen kadın girişimciliğinin araştırmalarda ayrı bir ilgi alanını hak ettiğini göstermektedir.

Göçmenlik ve cinsiyetin çifte dezavantajıyla kısıtlanmış olsalar da göçmen kadınlar için girişimcilik bir alternatif olarak görülmektedir (Collin ve Low, 2010: 103). Göçmen kadınlar, istihdam ayrımcılığı, kariyer fırsatlarındaki kısıtlılık ve çifte ayrımcılık gibi önemli olan birçok çeşitli sebepler sonucunda girişimciliği tercih etmektedir (De Vita vd., 2014: 452; Verheijen vd., 2014: 301). Aynı şekilde göçmen kadınlar, tam zamanlı bir kariyerdeyken iş- aile dengesini sağlamada yaşadıkları sıkıntılar sebebiyle esnek çalışma saatlerinin avantajları için de girişimciliği tercih etmektedirler (Verheijen vd., 2014: 302). Diğer yandan ev sahibi ülkede göçmen kadınlara ayrılan klasik iş sektörlerinden kurtulmayı istemeleri de göçmen kadınların girişimciliğe yönelme nedenleri arasında sayılmaktadır (Verheijen vd., 2014: 302).

Munkejord (2017) yaptığı çalışmasında göçmen kadınların girişimciliğe yönelme nedenlerini öncelikli aidiyet duygusu olmakla birlikte dört genel neden olarak özetlemektedir. Bu dört neden şu şekilde sıralanmaktadır (Munkejord, 2017: 264);

- işsizlikten kurtulmak için girişimcilik,
- eksik istihdamdan kurtulmak için girişimcilik,
- sevilen bir bölgede yaşam sürmek için tercih edilen girişimcilik,
- tatmin edici bir işe sahip oldukları halde kendi işlerini kurmayı istedikleri için yani tercih edilen bir seçenek olarak girişimcilik.

Göçmen kadın girişimciliğinde bir artış yaşandığı görülmekte ve hatta en hızlı büyüyen girişimcilik türleri arasında olduğu kabul edilmektedir (Verheijen vd., 2014: 298). Yaşanan artışlar sonrasında bu alana yönelik çalışmalarda da artış görülmektedir. Yapılan çalışmalarda, göçmen kadın girişimciliğinin artmasının, ev sahibi ülkenin ekonomik kalkınmasında olumlu bir etkiye sahip olabileceği ifade edilmektedir (Fuller-Love vd., 2006: 430).

Göçmen kadın girişimciler, hem dini ve etnik gruplarının üyeleri olarak hem de girişimcilikleri etkisiyle elde ettikleri kaynaklar ve vizyonlar aracılığıyla aileleriyle, arkadaşlarıyla ve mahalledeki komşularıyla doğrudan etkileşim içinde bulunmaktadır. Onların girişimciliğinin bu mekansal boyutu, diğer kadın bireylerin hayatlarını, etnik azınlıkların hayatlarını, dezavantaj sahibi olan grupların hayatlarını ve bu girişime ev sahipliği yapan yerleri dönüştürme potansiyeli bulunduğunu

göstermektedir. Bu bağlamda, göçmen kadın girişimciliğinin sadece ev sahibi ülkenin ekonomisine bir katkı olmasının yanında yerel topluluk inşasına ve toplumlara uyumlanma süreçlerine de bir katkı sağlamış olduğu da görülmektedir (Wang, 2019: 1781).

1.3. Göçmenlerin Girişimcilik Faaliyetlerini Açıklamada Faydalanılan Kuramlar

Bu zamana kadar göçmen girişimcilik faaliyetleri; Kültürel Kuram, Ayrımcılık Kuramı, Aracı Azınlık Kuramı, Dışa Kapalı Ekonomi Kuramı, Kurumsal Kuram, Karma Gömülülük Kuramı ve Sosyal Ağ Kuramı olmak üzere birçok kuramsal bakış açısıyla incelenmektedir (Eryılmaz, 2019).

Göçmenlerin ev sahibi ülke kültürüne göre farklı kültürel değerlere sahip olan ülkelerden geldikleri bilinmektedir. Ev sahibi ülkede başladıkları girişimcilik faaliyetleri kendi ana ülke kültürlerinden etkilenmektedir (Aliaga-Isla ve Rialp, 2013). Bununla birlikte girişimcilik faaliyetlerini alışık olmadıkları bir kurumsal bağlam içerisinde gerçekleştirmektedirler. Bu nedenle, göçmen girişimcilik faaliyetlerini açıklamak için daha geniş toplumsal bağlama odaklanmak gerekmektedir (Kloosterman, 2010). Ayrıca göçmelerin girişimciliklerini başlatırken sosyal ağlarından sermaye, işgücü ve manevi destek alma şeklinde yararlandıkları da görülmektedir (Kaptaner, 2021).

Bu çalışma kapsamında, yukarıda belirtilen sebepler ile birlikte araştırmalarda daha sık kullanılmaları ve araştırmanın amacını ortaya çıkarabilecek bakış açısına sahip olmaları amacıyla Sosyal Ağ Kuramı, Kurumsal Kuram ve Kültürel Kuram ele alınmaktadır. Çalışmamızın bir sonraki başlığında bu kuramların açıklamaları yapılacaktır.

1.3.1. Sosyal Ağ Kuramı

Bir dizi aktörü ya da düğümü birbirine bağlayan, arkadaşlık ve aile gibi belirli türde birden fazla bağdan oluşan yapı ‘ağ’ olarak adlandırılmaktadır (Borgatti ve Halgin, 2011: 1169). Bütün insanların sosyal bir varlık olduğu ve hepsinin bir ağa sahip olduğu bilinmektedir. Bu durum başka insanlarla ilişki kurulduğu anlamına gelmektedir. Başka insanlarla kurulan bu ilişkiler ve bağlantılar sayesinde yani çevre sayesinde, kişinin kimliği şekillenmektedir (Johannisson, 1998: 299). Sosyal Ağ Kuramı, bir kişinin davranışlarının, kurduğu sosyal ilişkilere bağlı olduğunu ifade etmektedir (Akyazı ve Karadal, 2017: 171).

Sosyal Ağ Kuramı denildiğinde akla ilk gelen isim, Mark Granovetter’dir. Granovetter, 1973 yılında gerçekleştirdiği “The Strengh of Weak Ties- Zayıf Bağların Gücü” çalışmasında iki bireyin oluşturduğu ağ ilişkisinin derecesinin, birbirleriyle kurdukları bağ derecesine göre gücünün değiştiğini ileri sürmektedir (Granovetter, 1973: 1360). Sosyal ağların güçlü ve zayıf olarak iki tür

bağdan oluştuğunu vurgulamaktadır. Akrabalar, aile, arkadaşlar ve meslektaşlar, güçlü bağlar kategorisinde yer alırken, bireyin çok az görüştüğü tanıdık statüsünde bulunanlar zayıf bağlar kategorisini oluşturmaktadır (Granovetter, 1973: 1360). Granovetter, bireylerin, işgücü piyasalarında güçlü bağlarına güvenmek yerine zayıf bağlarına güvendiklerini, onlar aracılığıyla iş bulabildiklerini gözlemlemektedir (aktaran: Liu vd., 2017:5). Güçlü bağlar, aradaki sıkı bağdan dolayı bilgi alışverişlerinde sosyo-duygusal durumun araya girmesine sebep olarak algının bulanıklaşmasına sebep olabilmektedirler (Aldrich ve Zimmer, 1986: 19).

Girişimcinin sosyal bir varlık olduğu ve sosyal olarak faaliyet gösterdiği, sosyal çevrenin hem bir parçası hem de bir süreci olduğu son zamanlarda daha fazla kabul görmektedir (Jack vd., 2009: 125). Anderson ve Miller (2003: 18), girişimcilerin bireyler olarak sosyal çevrelerinin bir ürünü olduklarını ve bu sebeple bulundukları sosyal çevre tarafından şartlanacaklarını yine aynı şekilde bu sosyal çevre geçmişlerinden etkilenerek fırsat algılarının şekilleneceğini ifade etmektedirler. Bireyler, girişimciliğe adım atmadan önce ihtiyaç duydukları, fırsatlar ve yatırımlarla ilgili gerekli bilgileri sosyal ağları aracılığıyla elde edebilmektedirler (Akyazı ve Karadal, 2017: 174).

Ostgaard ve Birley (1996: 37), girişimciliğin, çevreden kıt kaynakların toplanması süreci olduğunu ve ihtiyaç duyulan bu kaynakların da genel olarak girişimcinin kişisel ağları aracılığıyla elde edildiğini, bu sebeple de girişimciliğin doğası gereği de kişisel ağların yeni bir girişimi oluşturmada ki rolünün dinamik etkiye sahip olacağını vurgulamaktadırlar.

Sosyal Ağ Kuramı, girişimci bir bireyin davranışının, girişimcilik faaliyeti için gerekli olan kaynakların ve desteklerin sağlanmasının, sosyal ilişkilerinin doğasına ve yapısına bağlı olduğunu ileri sürmektedir (Chu, 1996: 359).

Sosyal ağlar, yeni bir girişim başlatma aşamasında, iş ilişkilerinde, güvene dayalı ilişki biçimini yansıtmaktadır (Lechner ve Dowling, 2003: 10). Göçmenlerin, ev sahibi ülkede, dışlanmaya ve ayrımcılığa maruz kalmaları muhtemeldir. Bu durumda, kendi eş-etnik bireylerle bir araya gelip birbirini tamamlayabilme yollarını bulabilecekleri, güven temelli bir ağ yapısı oluşturmaları beklenen bir durumdur (Bizri, 2017: 3).

Aldrich ve Zimmer (1986: 14), göçmenlerin ilk ticari deneyimlerinin en göze çarpan özelliğinin, birbirine bağlı ‘eş etnik’ ağ gruplarını, yeni girişimler yaratmak için kullanmaları olduğunu vurgulamaktadırlar. Göçmen girişimciler için bu sosyal ağlar, öncelikli olarak kendi çekirdek aileleri olmak üzere akrabalar ve arkadaşlardan oluşmaktadır. Göçmen girişimciler, girişimi başlatma sürecinin ilk aşamasında, sermayeye erişim için ilk tercih olarak aile üyelerini seçmektedirler (Chand ve Ghorbani, 2011: 11). Aynı zamanda göçmen girişimciler, yalnızca sermaye ediniminde değil, tavsiye, pazar bilgilerine erişim ve maliyet azaltma girişimlerinde ücretsiz işgücü ihtiyacını da aile üyelerinden karşılamaktadırlar (Chreim vd., 2018: 214).

Göçmen kadın girişimciler, erkek meslektaşlarına oranla daha az bir sosyal ağ yapısına sahip olmaktadır. Erkek meslektaşlarının zaman içerisinde ev sahibi ülkede sosyal ağ edinmesinin ya da formel iş ağlarına katılmasının yolu daha açık olmaktadır (Azmat, 2013: 208). Göçmen kadın girişimcilerin, bu süreçte formel ağlar yerine aile, arkadaş ve akrabalık gibi informal ağlara güvenip onlardan destek sağladıkları görülmektedir. Göçmen kadınların bu tarz ağ yapılarına güvenmelerinin altında kültürel değerlerindeki; cinsiyet normlarının, kısıtlanmalarının ve beşeri sermayelerindeki eksiklerinin temel etkisi olduğu söylenebilmektedir. Bu sebepler, formel iş ağlarına erişimde önlerinde engel teşkil etmektedir (Azmat, 2013: 208). Bununla birlikte, bazı göçmen kadınlar girişimcilik sürecinde, sosyal ağlarını, eş- etnik gruplardan ev sahibi ülkedeki topluluktaki bireylerden ağ ilişkileri oluşturmaya kadar genişletebilmektedirler. Bu sayede tedarikçi ve müşteri edinme gibi değerli olan bağlantılarına çeşitli etnik kökene, geçmişe sahip insanlar ekleyebilmektedirler (Chreim vd., 2018: 214). Göçmen kadınlar, sahip oldukları ağlarını, iş yerlerinde çalışacak personel bulmak, taşeron bulmak ve müşteri çekmek için kanal olarak kullanmaktadır. Hatta reklam için para ödemek yerine bu mevcut sosyal ağları kullanmaktadırlar. Yapılan araştırmalarda görülmektedir ki göçmen kadınlar için profesyonel, sosyal ve kişisel ağlar birbirine karışmaktadır (Wang, 2019: 1778).

1.3.2. Yeni Kurumsal Kuram

Yeni Kurumsal Kuram, genel olarak, farklı grupların ve kuruluşların bulundukları kurumsal bağlamın kural ve normlarına uyum göstererek konumlarını ve meşru olmalarını daha iyi şekilde güvence altına nasıl aldıkları konusuyla ilgilenmektedir (Meyer ve Rowan, 1977). Diğer bir deyişle Yeni Kurumsal Kuram, örgütlerin dış ortamlarının yerleşik yönlerini dikkate almaktadır (Lammers ve Garcia, 2017: 1).

Kurumların, eylemleri ve yapıyı nasıl etkilediklerini ve kurumların ne olduğunu açıklamak için yapılan ilk çalışmalar, iki klasik bilim insanı olan Max Weber ve Emile Durkheim tarafından gerçekleştirilmiştir (Lawrence ve Shadnam, 2008: 2).

Weber çalışmasında kurum kavramını kullanmamış olsa da çalışmasında söz ettiği kültürel kural ve sistem kavramları, kurum kavramına ilişkin mevcut anlayışa yakındır (aktaran: Lawrence ve Shadnam, 2008: 2). Weber'e göre, eylemler sosyaldır, anlamlar her daim sosyal eyleme aracılık etmektedir. İnanç ve kültür sistemlerinin rolleri netleşmekte, eylemlerin sebeplerini yorumlamak için anlam sağlamaktadır (aktaran: Lawrence ve Shadnam, 2008: 2).

Sosyolog Durkheim (1901, 1912) için kurumlar, bilgi, inanç ve ahlaki otorite sistemleri gibi sembolik sistemlerdir (Lawrence ve Shadnam, 2008: 2). Yani kurumu, toplulukların yaşam döngüleri içerisinde gerçekleşen, ortak insan faaliyetlerinden doğan eylemlerin, bireysel davranışların

ötesindeki belli bir kalıba sabitleyen, bilginin ve inancın oluşturduğu bilişsel semboller ve ahlaki (ahlaki otorite) semboller dizisi olarak tanımlamaktadır (Bidwell, 2006: 34).

Akademi dünyasında, örgüt kuramı alanında, “Yeni Kurumsal Kuram” olarak bilinen kurama yönelik Meyer ve Rowan (1977) ile DiMaggio ve Powell (1983) tarafından iki ufuk açıcı çalışma gerçekleştirilmiştir (Lawrence ve Shadnam, 2008: 2).

Meyer ve Rowan (1977: 340), modern toplumlarda, birçok yeni örgütün ortaya çıktığı ve mevcut olan örgütlerin de yeni uygulamalara ve prosedürlere uyumlanmalarını gerektirdiği, güçlü mitler olarak etki eden, çeşitli meslekler, politikalar ve programlardan oluşan kurumsallaşmış bir bağlam olduğunu savunmaktadır. Diğer bir deyişle örgütler, meşruiyetlerini ve hayatta kalma olasılıklarını arttırmak için bağlamda bulunan kurumsallaşmış yapıya ve yine bağlamdaki bir örgütün yönetilmesi bakımından bulunan rasyonelleştirilmiş olan uygulamalar ve prosedürlere uymaya yönlendirilmektedir.

Yeni Kurumsal Kuram çalışmaları içerisinde en ses getirenlerden birisi DiMaggio ve Powell (1983) tarafından yapılan çalışmadır. DiMaggio ve Powell’ın çalışmalarında odaklandıkları nokta, örgütlerin birbirine benzeme sebeplerinin neler olduğudur. Aynı sektördeki farklı örgütlerin dış fenomenlerin etkisiyle birbirlerine daha çok benzedikleri sonucuna varmışlardır. Burada söz edilen dış fenomenler rekabet, devlet veya mesleklerdir (Di Maggio ve Powell, 1983: 148). DiMaggio ve Powell, bir örgütteki en üst pozisyondan en alt pozisyondaki çalışanlara kadar tüm personelin kurumsal kuralları benimseyip takip etmeleri halinde bulunulan alandaki tüm örgütlerin birbirine daha benzediklerini savunmaktadırlar (Lammers ve Barbour, 2006: 360).

DiMaggio ve Powell (1983: 150), örgütlerin -kendi ifadeleriyle- ‘homojenleşme’ yapılarının sebeplerinin üç izomorfik sürece bağlı olduğunu ifade etmektedirler. Bu süreçler; resmi (yani siyasi etkiden kaynaklanan, örgütlerin üzerinde hükümete bağlı olan) baskılardan ve gayri resmi (yani örgütlerin faaliyette bulundukları toplumların, kültürel beklentilerinden kaynaklanan) baskılardan meydana gelen zorlayıcı izomorfizm süreci (Lawrence ve Shadnam, 2008: 3; DiMaggio ve Powell, 1983: 150), teknoloji ve pazar gibi çevresel faktörlerdeki belirsizlikler karşısında örgütlerin kendileriyle aynı sektörde bulunan ve kendilerinden daha meşru ve daha başarılı olduklarını düşündükleri örgütlerin uygulamalarını model alma eğilimde bulunduklarını gösteren mimetik izomorfizm süreci (Lawrence ve Shadnam, 2008: 3; DiMaggio ve Powell, 1983: 152) ve profesyonelleşmeyle ilintili olan, örgütlerin, bulunulan sektördeki meslek kuruluşlarının norm ve uygulamalarını benimseyerek emsallerine uymayı teşvik edebilecek normatif eşbiçimlilik süreci (Di Maggio ve Powell; 1983: 150) şeklinde açıklanmaktadır.

Scott (2001) ise Yeni Kurumsal Kuramın, düzenleyici, normatif ve bilişsel olmak üzere üç mekanizması olduğunu savunmaktadır. Yeni Kurumsal Kuramın, düzenleyici mekanizması,

hükümet gibi girişimlere ve girişimcilere teşvik ve yaptırım uygulayan yetkili organların, yasaların ve düzenlemelerin yer aldığı resmi mekanizmalar sütunu olarak görülmektedir. Diğer yandan, hem normatif hem de bilişsel kurumsal mekanizmalar ise gayri resmi bir yapıya sahiptir fakat aralarında farklılıklar da bulunmaktadır. Normatif mekanizması, girişimlerin ve girişimcilerin yapması gereken eylemleri, ekonomik olarak rasyonel olmayacak olsa da bireylerin yapmaları gerektiğini düşündükleri iyi davranışları, normları kapsamaktadır. Bilişsel kurumsal mekanizma ise girişimlerin ve girişimcilerin, bilinçli olarak yasalara veya normatif yapılara uymaları yerine bilinç öncesi kavramlara göre hareket ettiğini savunan bir görüşü kapsamaktadır (Bruton vd., 2009: 765).

Yapılan çalışmalar da göstermektedir ki girişimcilik araştırmaları, girişimcilerin kişilik özelliklerine odaklanan bir yaklaşımdan bağlama odaklanan yani örgütlerin ve pazarların üzerinde neyin, nasıl ve neden etkisi olduğuna odaklanan bir yaklaşıma dönüşmektedir (Rocha ve Birkinsaw, 2007: 210). Bu açıdan, Yeni Kurumsal Kuram, girişimcilik araştırmalarında kullanımı daha da artan ve girişimcilik araştırmalarında yardımcı olduğu çokça kanıtlanan bir kuramdır (Bruton vd., 2010: 421).

Kurumsal bağlamlar ülkeden ülkeye değişiklikler göstermektedir. Göçmen kadın girişimciliği, ortak etnik bağlamdan ve ev sahibi ülkenin kurumsal bağlamından etkilenerek şekillenmektedir (Chreim vd., 2018: 212). Diğer bir deyişle, göçmen kadın girişimciliği ekonomik koşullar, toplumsal değerler ve düzenleyici sistemler gibi çeşitli faktörler tarafından şekillendirilmektedir. Özellikle, göç öncesi kaynaklarla ilgili politikaların, ev sahibi ülkenin giriş politikalarının ve destekleyici bağlamların önemli bir etkisi bulunmaktadır. Bu politikalar, kadın göçmenlerin sahip oldukları beşeri ve finansal sermayeyi belirleyerek girişimcilik süreçlerini etkileyebilmektedirler (Chreim vd., 2018: 213). Göçmen kadınlar genellikle, erkek meslektaşlarına göre daha düşük düzeyde girişimcilik öz-yeterliliği ve özgüven göstermektedirler. Ayrıca, mali ve sosyal kaynaklarda da eksiklikleri bulunmaktadır (Brieger ve Gielnik, 2021: 1011). Ancak, uygun destekleyici bağlamlar sayesinde kadın göçmenler, iş kurma ve yürütme süreçlerinde erkeklere göre daha fazla avantaj elde edebilirler. Bu durum, göçmen girişimciliğinde cinsiyet eşitsizliğini azaltmaktadır. Göçmen kadınların iş kurma ve yürütme olasılığının, destekleyici kurumsal ortamlardan daha olumlu etkilendiği öngörülmektedir (Brieger ve Gielnik, 2021: 1011).

Bu nedenle Türkiye'nin kurumsal bağlamında faaliyette bulunan göçmen kadın girişimcilerin, girişimciliğini incelemek için Yeni Kurumsal Kuramdan yararlanılmaktadır.

1.3.3. Kültürel Kuram

Günümüzde kültür kavramıyla alakalı herkesi tatmin edecek şekilde yapılan bir tanım bulmak güçtür. Kültürü tanımlama güçlüğü, bilgi ve malzemenin eksikliğinden değil, kültür tanımı yapanların temelde konularının farklı olmasından kaynaklanmaktadır (Erdoğan, 1983: 111).

Çağlar boyu birçok anlamda kullanılan, her farklı bilim dalının ilgilendiği alana yönelik tanımlama yapmaya çalıştığı bu kavram için Şişman (1994: 41) “kültür, üzerinde çok konuşulan, tartışılan, ancak tanımı konusunda bilim insanları arasında ortaklık sağlanamayan; kullanılması çok kolay, fakat tanımlanması oldukça zor bir kavramdır” yorumunda bulunmaktadır. Sargut (2001: 23), “kültürün insan ürünü yapay varlıklar, kavramlar ve simgelerden oluşmuş bir evren olmasından” bahsetmektedir. Bu bağlamdan yola çıkarak, insanı bir toplumun üyesi olarak ele aldığımızda; kültür, geçmişten günümüze kadar geçen sürede toplumlar arası farklılaşmaları ortaya koyan; inanış, yaşayış, düşünüş ve davranış biçimlerini yansıtan, değerlerini gösteren öğelerin bütünüdür şeklinde sosyoloji açısından bir tanım yapılabilmektedir.

Kroeber ve Kluckhohn (1952) kültür konusunda yayımladıkları bir antolojide, kültür kavramının 164 farklı tanımını derlemiş ve tartışmışlardır. Kültür, antropoloji dilinde ve eserinde, şu temel kavramlar karşılığında kullanılan soyut bir sözcüktür (Güvenç, 1979: 95);

- kültür, bütün toplumların birikimli uygarlığıdır,
- kültür, belli bir toplumun kendisidir,
- kültür, bir dizi sosyal süreçlerin bileşkesidir,
- kültür, bir insan ve toplum kuramıdır.

Toplum ve kültür birbirinden ayrılamayacak birbiriyle yakından ilintili iki kavramdır. Toplum ile ilgili yapılacak herhangi bir araştırmada kültüre de atıf yapılmaktadır. Bunun tam tersi, kültürle ilgili yapılan araştırmalarda da o kültürün, toplumuna atıf gerçekleştirilmektedir (Aman, 2012: 136).

Bir ülkenin ekonomik performansı üzerinde, faktörlerin, kaynakların ve mekansal yapıların etkisinin olduğu kadar bağlam temelli kültürün de etkisinin var olduğu bilinmektedir (Audretsch, 2020: 7). Bir toplumun risk alabilme ve bağımsızlığı düşünebilme gibi girişimcilik davranış kalıplarının ne kadar arzu edilebilir olduğunu kültürel değerler gösterebilmektedir (Eroğlu ve Pıçak, 2016: 146).

Girişimcilik ve kültür ilişkisi, onlarca yıldır devam eden bir araştırma alanı oluşturmaktadır. Araştırmacılar, ulusal, bölgesel ve kurumsal kültürün girişimciliğin üzerinde nasıl bir etkisi olduğunu araştırmaktadır (George ve Zahra, 2002: 5). Hayton vd. (2002: 45), bir ulusun kültürünün, girişimcilik sonuçları üzerinde katalizör bir görev olarak yer aldığını ifade etmektedirler.

Ev sahibi bir ülkedeki bazı göçmen gruplarının, girişimcilik konusunda diğer göçmen gruplarına göre daha fazla eğilime sahip oldukları keşfedildiğinde, Kültürel Kuram, göçmen girişimcilik ile ilgili çalışmaların da ilgi alanına girmeye başlamıştır (Eryılmaz, 2019).

Göçmen girişimcilik ve kültürel kuramın bir araya geldiği ilk çalışma, Max Weber'in 1904 ve 1905 yılında yayımladığı Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu (The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism)" adlı kitabıdır. Weber bu çalışmada, Protestanların, Katoliklerde gözlemlenemeyen bir şekilde ekonomik akılcılığı geliştirmek için farklı bir eğilim gösterdiklerini iddia etmektedir (aktaran: Vinogradov, 2008: 40).

Light (1972), kültürel kuram üzerinden yaptığı bir çalışmada, Amerika'da yaşayan bazı göçmen gruplarının, sosyokültürel geçmişleri sebebiyle, yerel halktan daha fazla girişimciliğe yatkın olduğu sonucuna ulaşmaktadır.

2004 yılında, 53 farklı ülkeden gelerek Norveç'te ikamet eden göçmenlerin, girişimcilik eğilimleri üzerinde ulusal kültürel niteliklerinin- Hofstede'in (1983) kültürel boyutları- etkisinin incelenmesine yönelik bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Söz konusu bu çalışma sonucunda, kültürel nitelik olarak düşük güç mesafesine sahip ülkelerden gelen göçmenlerin, girişimcilik eğilimleri ile bu kültürel niteliğin (düşük güç mesafesi) arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmektedir (Vinogradov ve Kolvereid, 2007: 359).

Ana ülke kültürü, göçmen kadın girişimcilerin, iş hayatlarındaki rolleri karşısında da önemli bir etkiye sahip olmaktadır (Wang, 2019: 1780). Araştırmalar sonucunda, tutumlu olabilme, sıkı çalışma prensiplerine sahip olabilme ve ailenin emeğine güvenebilme gibi kültürel değerlerin göçmen kadın girişimciliği üzerinde, kolaylaştırıcı etkiler sağladığı görülebilmektedir (Azmat, 2013: 202). Diğer yandan, göçmen kadın girişimciliği üzerinde; dini inançların (Essers ve Benschop, 2019; De Vita vd., 2014), toplumsal normların ve kadına biçilmiş olan rollerin -ki çoğu ülkenin değer yargılarına göre kadına atfedilen bu roller öncelikli olarak bir bakıcı ve anne olduğu şeklindedir (Surangi, 2022; Najjar vd., 2018)- engelleyici etkiler yarattığı görülmektedir. Toplumsal cinsiyet ayrımcılığına bağlı olan kısıtlamalar, bir toplumun köklerine yerleşmekte ve kadınların hareket özgürlüğünde, özerkliğinde ve kariyerlerinde bir engel olarak yer almaktadır (Azmat, 2013: 204).

1.4. Girişimcilik Ekosistemi

Belirli bir coğrafi bölgedeki, girişimcilik faaliyetini mümkün kılan veya kısıtlayan; hükümet, yatırımcı, üniversite, hizmet sağlayıcılar, medya ve büyük şirketler şeklinde sayılabilecek birçok kilit rol oynayan topluluklar mevcuttur (Hechavarría ve Ingram, 2019: 431). Girişimciler, fikirlerini, sosyal ve ekonomik bir bağlamda planlamakta, oluşturmakta ve geliştirmektedirler (Fuentelsaz vd., 2018: 45). Bir girişimcilik faaliyetinin üzerinde makro çevre bağlamının etkisini algılamak amacıyla yapılan çalışmalarda, akademisyenler ve uygulayıcılar tarafından biyolojiden ödünç alınan 'sistem' metaforu giderek daha fazla kullanılmaktadır (Stam ve Van de Ven, 2021: 809).

1980-1990 tarihlerinde, girişimcilerin sosyo-demografik ve kişisel özellikleri gibi noktalara odaklanıldığı ve başarılı girişimci profili belirlenmeye çalışılırken bireysel farklılıkların öne çıkarıldığı görülmektedir (Türkmen ve Özkara, 2019: 565). Fakat 2000’li yıllara gelindiğinde girişimcilik bir süreç olarak ele alınmaya başlanmakta ve bu süreçte girişimcilik faaliyetinin üzerinde; politik, ekonomik, sosyal ve kültürel faktörlerin de etkili olduğunu gösteren çalışmalar yoğunlaşmaktadır (Türkmen ve Özkara, 2019: 565).

Yerleşik algıların aksine girişimcilik, sadece bireysel girişimciler tarafından gösterilen faaliyetlerden ibaret olmayıp aynı zamanda kısıtlayıcı endüstriyel altyapıyı geliştirmek ve yeniliği kolaylaştırmak için kamuda ve özel sektörde bulunan çok sayıda girişimcilerin, aktörlerin rol aldığı ortaklaşa bir başarıdır (Stam ve Van de Ven, 2021: 810). Bu bakış açısıyla, girişimcilik faaliyetlerinin geliştiği ekonomik ve sosyal bağlamın çerçevesini çizmek için ‘girişimcilik ekosistemi’ kavramı ortaya çıkmaktadır.

Spigel (2017: 49), girişimcilik ekosisteminin, girişimcilik faaliyetinin coğrafisi hakkında birçok farklı bakış açısını kapsayan bir şemsiyeyi temsil ettiğini ifade etmektedir. Girişimcilik ekosistemi, bir bölgedeki mevcut girişimlerin gelişmesini ve büyümesini desteklemek ve aynı şekilde yeni girişimciler ile diğer aktörlerin, riskli girişimlere başlaması konusunda, finansman sağlamasını ya da diğer konularda yardım alabilmesini teşvik eden politik, sosyal, kültürel ve ekonomik faktörlerin kombinasyonudur (Spigel, 2017: 50).

Stam ve Spigel (2016:1), girişimcilik ekositemini, “belirli bir bölgede üretken girişimciliği mümkün kılacak şekilde koordine edilmiş, birbirine bağlı bir dizi aktör ve faktör” şeklinde tanımlamaktadırlar.

Isenberg (2011), girişimcilik ekosistemi stratejisinin, ekonomik refahı teşvik etme amacıyla uygun maliyetli ve yeni bir stratejiyi temsil ettiğine, kümelenme stratejilerinin, inovasyon sistemlerinin, bilgi esash ekonomilerin ve ulusal rekabet edebilirlik politikalarının yerine geçtiğine hatta bunların uygulanmasında ön koşul olduğuna inanmaktadır.

Girişimcilik ekosistemi yaklaşımı, strateji ve bölgesel kalkınma yazınları gibi, aktörler ve faktörler arası karşılıklı ilişki bağımlılığını vurgulamaktadır. Ancak aktörler tarafından yeni değer yaratılmasını yani girişimcilik faaliyeti gerçekleştirilmesini, girişimcilik ekosisteminin çıktısı olarak görmektedir (Acs vd., 2017: 3).

Girişimci ekosistem yaklaşımı, girişimcinin; örgütü, yenilikçi ve liderci olarak rollerine öncelik vermektedir (Wurth vd., 2022: 732). Ancak, girişimcilerin başarılı bir şekilde faaliyet gösterebilmeleri için uygun bir girişimci ekosistemin var olmasına vurgu yapmaktadır. Yani,

girişimci ekosistemi yaklaşımının odak noktası firma düzeyinden ziyade girişimci birey ve onun girişimcilik sürecini çevreleyen ekonomik ve sosyal bağlamın rolüdür (Stam ve Spigel, 2016: 3).

1.4.1. Girişimcilik Ekosistemi Modelleri

Bir hayli yeni olan, ülkeler ve bölgeler açısından son yıllarda, öneminin daha da anlaşıldığı girişimcilik ekosistemi kavramı, literatürde birçok araştırımcı tarafından birçok modeli oluşturulan bir kavramdır (Alan, 2019: 259). Bu çalışmada, literatürde daha fazla kullanılması, yalnızca ulusal ölçekte değil, yerel ve bölgesel ölçeklerde de uygulanabilir olma özelliklerine sahip olması bakımından mevcut olan girişimcilik ekosistemleri içerisinde, Koltai, Stam ve Isenberg’e ait modellere değinilmektedir (Cansız vd., 2018: 7).

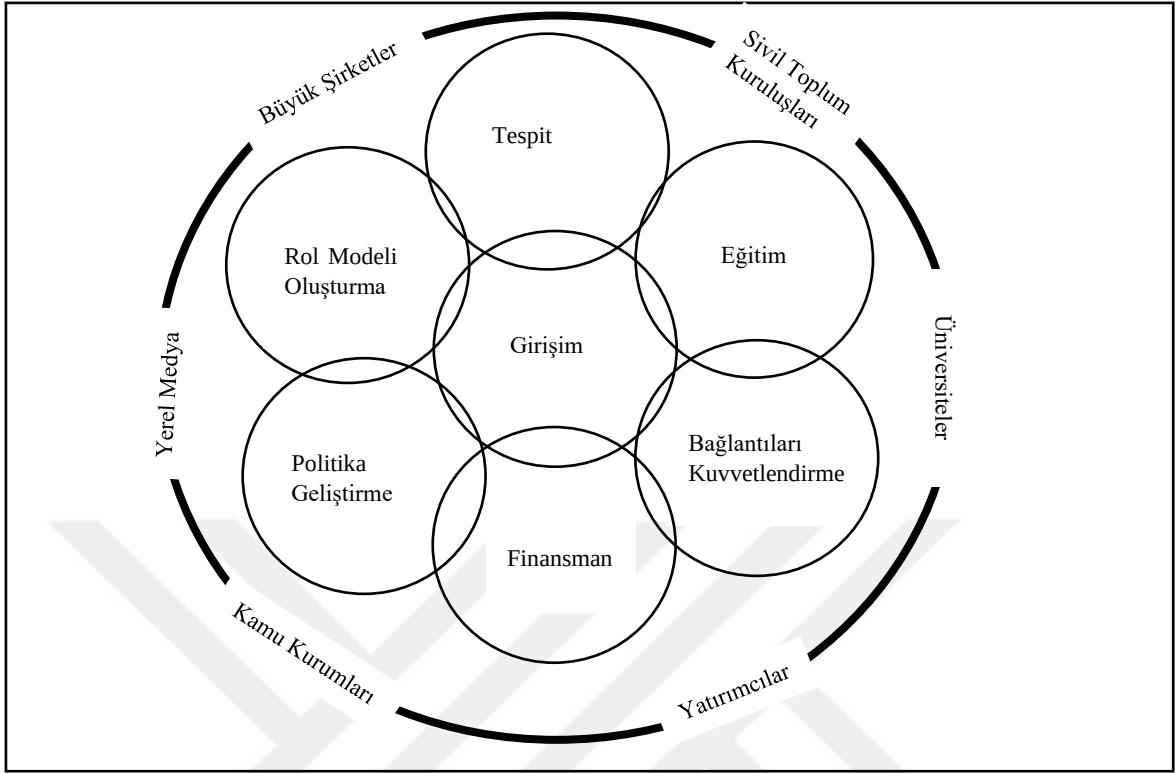
1.4.1.1. Koltai’nin Girişimcilik Ekosistemi Modeli

Amerika Birleşik Devletleri’nin Dışışleri Bakanlığı adına Küresel Girişimcilik Programı oluşturan ve bu programı yürüten Steven Koltai, 2012 yılında, şirketi (KolCo) ile birlikte girişimcilik ekosistemi için bir model geliştirmiştir (Jafarov ve Szakoz, 2022: 9; ASPEN, 2013: 12).

Koltai’nin girişimcilik ekosistem modeli, “Six+ Six Entrepreneurship Ecosystem Model (6+6 Girişimcilik Ekosistem Modeli)” olarak adlandırılan, kavramsal bir çerçeve olarak sunulmaktadır (Cansız vd., 2018: 8). Koltai tarafından geliştirilen bu model, bir girişimcilik ekosisteminin güçlü ve zayıf taraflarının niceliksel ve niteliksel açıdan belirlenebilmesine olanak sağlamak amacıyla tasarlanmıştır (ASPEN, 2013: 12).

Koltai’nin (2016) girişimcilik ekosistemi modelinde; girişimcileri tespit etme, girişimcileri eğitme, girişimci bağlantılarını kuvvetlendirme, girişimcileri finanse etme, girişimciler için politika geliştirme ve girişimcileri bir rol model olma algısına ulaştırma şeklinde altı aktivite bulunmaktadır (şekil 2). Bu modelde ayrıca, hükümet/ kamu kurumları, yatırımcılar, şirketler, akademi/ üniversiteler, yerel medya ve STK’lar olmak üzere altı adet aktör yer almaktadır (Jafarov ve Szakoz, 2022: 9; Koltai, 2016).

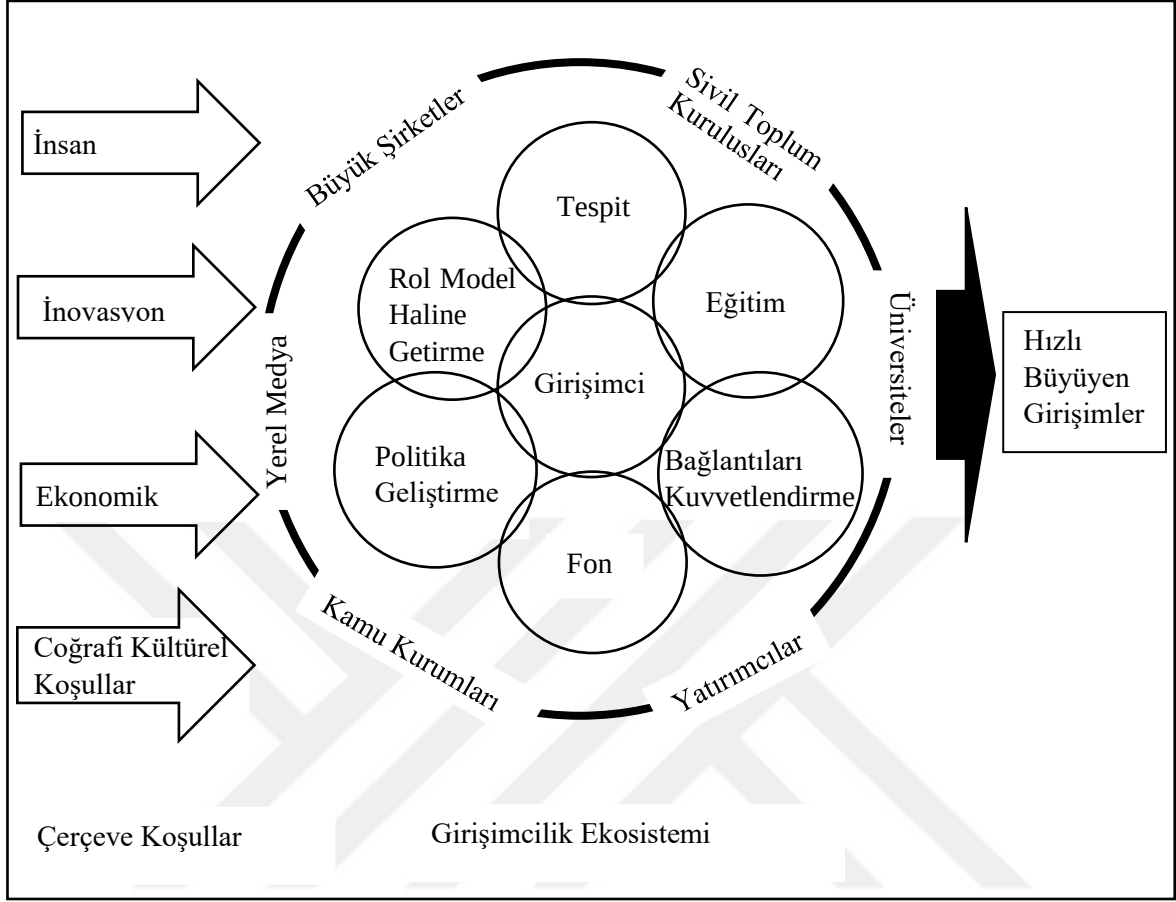
Şekil 2: Koltai Girişimcilik Ekosistem Modeli

Kaynak: KolCo'dan aktaran: İzmir Kalkınma Ajansı ve Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (2012: 372).

Koltai tarafından geliştirilen bu model, TEPAV aracılığıyla sunulan katkılarla kapsamı ve kullanımı daha da artan bir çerçeveye kavuşmaktadır. Koltai ve TEPAV tarafından geliştirilen Yeni Girişimcilik Ekosistem Modeli (Şekil 3), mevcut altı unsur ve altı aktörü/ paydaşları desteklemek amacıyla bulunan dört adet çerçeve koşulundan oluşmaktadır (Cansız vd., 2018: 9). Yeni modele eklenen çerçeve koşulları; insan kaynağı, inovasyon, ekonomik aktivitenin nitelikleri ve coğrafi-kültürel koşullardan meydana gelmektedir. Bu çerçeve koşullarının gelişmesiyle, ekosistem daha etkin işleyebilecek ve girişimcilik daha da güçlü bir duruma gelebilecektir (TEPAV, 2016: 126).

Şekil 3: Koltai ve TEPAV Girişimcilik Ekosistemi Modeli

Kaynak: Koltai ve Co ve TEPAV'dan aktaran: İZKA ve TEPAV (2012: 38).

Belirtildiği gibi, model; çerçeve koşulları, unsurlar ve aktörlerden oluşmaktadır.

- Çerçeve Koşullar (İZKA ve TEPAV, 2012: 37);
1. **İnsan Kaynağı:** İyi eğitilmiş bireylerin birbiriyle etkileşimi yeni girişim fikirlerini ortaya çıkarmaktadır. Kuruluş aşamasından sonra girişimlerin büyüebilmesi için yeniden iyi eğitime sahip insan gücüne ihtiyaç duyulmaktadır.
 2. **İnovasyon Altyapısı:** Girişimciler için potansiyel iş fikirlerinin kaynağını oluşturmaktadır.
 3. **Girişimci Ekonomik Aktiviteler:** Girişimciliğin, hem talep unsurları açısından hem de girişimlerin fırsat keşfedebilecekleri sektörlere erişimleri açısından gelişmesi, gelişmiş bir ekonomik aktivite seviyesine ihtiyaç duyurmaktadır.
 4. **Coğrafi ve Kültürel Faktörler:** Uygun iklim şartları ve güçlü ulaşım bağlantılarının varlığı bireylerin girişimcilik konusunda kararlarını etkilemektedir. Diğer yandan, farklı fikirlere karşı saygının, hoşgörünün olduğu, başarısızlığın rencide edici bir durum yaratmadığı, fikirlerin rahatça paylaşıldığı ve işbirliği yapmanın kolay olduğu kültürlerde girişimciliğin daha da geliştiği görülmektedir.

- Girişimcilik Ekosistemin Unsurları (Jafarov ve Szakoz, 2022: 9; İZKA ve TEPAV, 2012: 39-45);
1. Tespit: Ekosistemdeki paydaşların, bir girişimciliği desteklemek için öncelikle tespit etmeleri gerekmektedir. Burada yalnızca yeni girişimlerin keşfi değil potansiyel iş fikirlerinin de keşfinden söz edilmektedir.
 2. Eğitim: Girişimciliğe yeteneği olan ve risk alabilme özelliği gösteren bireylerin, farkındalıklarının artırılması ve iş planı gelişimi deneyimi kazanabilmeleri için genç yaştan itibaren kendilerine, teknik eğitim ve girişimcilikte karakter geliştirmeyi iyileştirmeye yönelik eğitim verilmesini kapsamaktadır.
 3. Bağlantıları Kuvvetlendirme: Kuruluş aşamasından itibaren girişimcilerin girişimlerini büyütmelemlerindeki en önemli etkenlerden biri de var olan bağlantılarıdır. Girişimcilerin, diğer paydaşlarla (mentör, yatırımcılar vd.) aralarında güçlü bağlantılar kurmaları, yaşanan sorunların üstesinden daha kolay şekilde gelebilmelerini sağlamaktadır.
 4. Finansman/ Fon: Bir girişimin başlangıç aşamasından girişimi büyütme aşamasına kadar ki her süreçte girişimcilerin, ihtiyaçlarına yönelik yanıt alabilecekleri finans kaynaklarına erişebilme imkanları bulunmaktadır.
 5. Politika Geliştirme: Ulusal düzeyde belirlenen bir ölçek olmaktadır. Bölgesel girişimcilik üzerindeki etkisi, ekosistemde bulunan diğer unsurlarla birleşimi sırasında görülmektedir. Bir girişimin faaliyetleri esnasında, girişimi etkileyen yasal ve mali düzenlemeler sistemini, girişimin resmiyete döküldüğü zaman prosedürlerdeki (iş yapma izinleri, inşaat ruhsatları gibi) politik yaklaşımları kapsamaktadır. Gelişme aşamaları içerisinde, ilk üç evrede bulunan girişimlerin, etkilendiği girişimcilik politikaları; girişimcilik eğitimlerinin yaygınlaştırılması, melek yatırımcı ağlarının geliştirilmesi ve teknolojiyi geliştirmek amacıyla gerçekleştirilen girişimcilik faaliyetlerinin özendirilmesi şeklinde örneklendirilebilir.
 6. Rol Model Geliştirme: Toplumda girişimciliğin, arzu edilen, tercih edilebilen bir kariyer olarak görülebilmesi için başarılı girişimcilerin, kamuoyunda tanınır hale gelmesi ve başarılarından dolayı ödüllendirilmesi diğer bireylerin onları rol model olarak görmesini ve girişimciliğe teşvik edilebilmelerini sağlamaktadır.
- Girişimcilik Ekosistemi Paydaşlarının/ Aktörlerinin Analizi (TEPAV, 2016: 126- 127; İZKA ve TEPAV, 2012: 45- 46);
1. Büyük Şirketler: Yerel bölgede bulunan büyük şirketler diğer girişimciler için rol model özelliği gösterebilmektedirler. Kurumsal girişimcilik faaliyetleri kapsamında girişimlere yatırım yapmakta ya da bu girişimleri bünyelerine dahil etmektedirler. Ayrıca, bu büyük şirketler, bu girişimlerden mal ve hizmet alımı yaparak onlara destek de olmaktadır.

2. Sivil Toplum Kuruluşları: Etkin girişimcilerin keşfedilmesi, mentörlük ve girişimcilik eğitiminin sağlanması, sosyal ağ (network) oluşturulması, girişimcilere finansal destek sağlanabilmesi ve elverişli politika tasarımı sağlayabilecek lobi faaliyetlerinin de içinde bulunduğu, birçok alanda yerel girişimcilik ekosistemi üzerinde önemli bir etkiye sahip olmaktadır.
3. Üniversiteler: Bireylerin girişimciliği bir kariyer olarak seçmeleri için yerel girişimcilik ekosistemi üzerinde üniversitelerin önemli katkıları bulunmaktadır. Bünyelerinde verdikleri bazı ders, program ve bağımsız eğitimler aracılığıyla bireylere, girişimcilik alanındaki yeteneklerini geliştirebilmeleri, fikirlerini olgunlaştırabilmeleri ve girişimcilik alanındaki mevcut destekler hakkında bilgilendirilmelerini faydalarını sağlayabilmektedirler. Diğer yandan, eğitimden sonraki süreçten girişimciliğe geçiş sürecinde, bir köprü görevi görerek kuluçka merkezleri ve hızlandırıcılarla iş birliği yapmaları mümkündür.
4. Yatırımcılar: Girişimcilik ekosistemindeki en kritik aktör, girişime yatırım yapan kişilerdir. Bu kişiler yatırım yapmanın yanı sıra girişimlerle, bağlantılarını ve tecrübelerini de paylaşarak onlara destek olmaktadır.
5. Kamu Kurumları: Yerel girişimcilik ekosistemi üzerindeki en önemli etkisi olan, başarılı girişimcilerin ortaya çıkabilmesini sağlayacak iyi politikaların geliştirilmesini sağlaması yanında girişimlere kaynak aktarımı, eğitim alabilmelerini sağlama ve diğer paydaşlarla güçlü bağlantılar kurmalarını sağlama olanakları da tanımaktadır.
6. Yerel Medya: Yerel girişimcilik ekosisteminde bulunan, başarılı yerel girişimcileri tanıtarak onların birer rol model olarak örnek alınmasını sağlamak en temel etkisi olarak görülmektedir.

Modele göre, çalışan girişimcilik ekosistemi döngüsünün, çerçeve koşullarının üzerine oturtulması sonucu, yani, bu altı unsur ve altı aktör ile çerçeve koşullarının birbirileri ile etkileşim içinde bulunması ve karmaşık bir ağ yapısı oluşturması sonucu; girişimciliğin ortaya çıkması, hızlı büyümesi ve sağlıklı bir girişimcilik ekosisteminin var olması sağlanmaktadır (Cansız vd., 2018: 9).

1.4.1.2. Stam'ın Girişimcilik Ekosistemi Modeli

Eric Stam, kullanım popülaritesi çok fazla artan girişimcilik ekosistemi kavramının, birçok sorunu içerdiğini iddia etmektedir. Ona göre kavramın artan bu popülaritesi; kavramsal, teorik ve ampirik birçok soruya dair yanıtların alınmasının göz ardı edilmesine sebep olmaktadır (Stam, 2015: 1764).

Stam (2015), çalışmasında, girişimcilik ekosisteminin eksiklikleri olduğunu iddia etmektedir. Olguya, totolojik bakış açısıyla bakıldığı, başarılı girişimcilik sayısının fazla olduğu yerlerde, başarılı bir girişimci ekosisteminin var olduğu düşüncesinin, kamu politikası için çok az içgörü sunacak

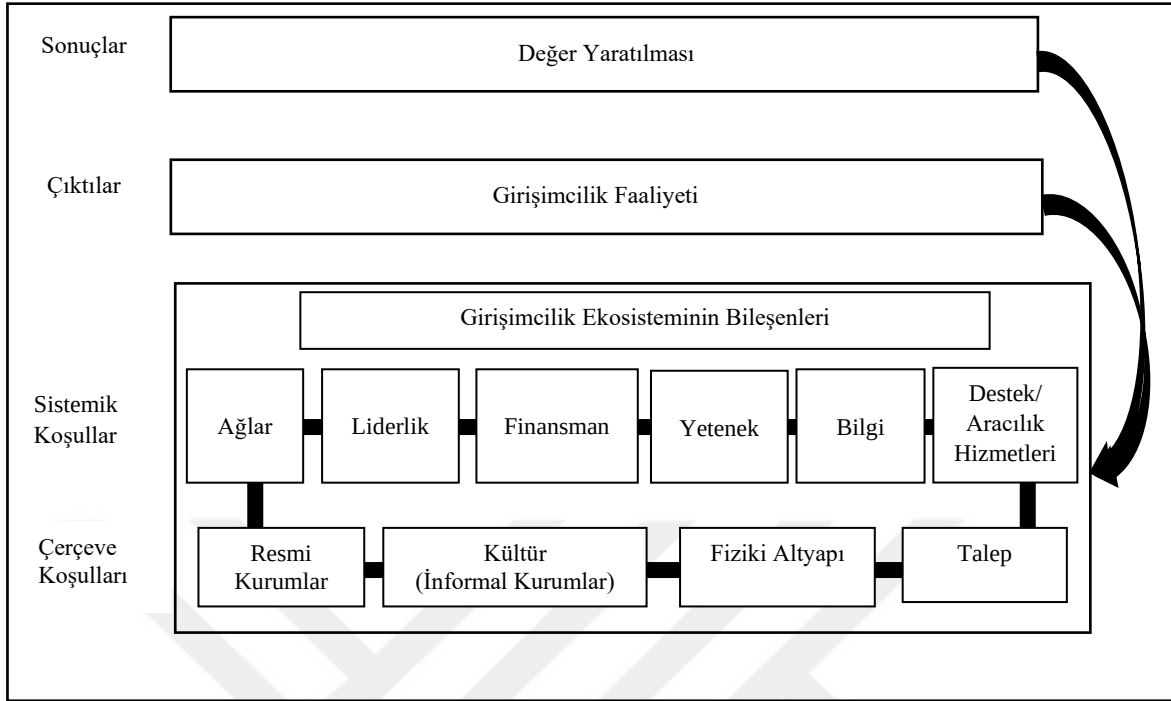
olduğunu düşünmektedir. Diğer bir iddiasına göre, bu olgu, neden-sonuç ilişkisini açıkça ifade etmekten müzdarip olarak şu an yalnızca uzunca ilgili faktörler listesi çıkarttırmaktadır ve bu faktörlerin tutarlılığıyla ilgili ya da bu faktörlerin, girişimcilik ve toplumsal refah ile aralarındaki bağımlı etkileriyle ilgili tutarlı bir açıklama sunmamaktadır. Ayrıca, girişimcilik ekosistemi yaklaşımının, ülke, şehir ve bölge ya da sektör ve şirketler şeklinde olmak üzere hangi analiz düzeyini hedeflemiş olduğunun açık olmadığını iddia etmektedir.

Stam, literatürdeki mevcut modellerin, sorunlarını ortaya çıkararak ve bu modellerin ortaya koyduğu, başarılı bir girişimcilik ekosistemi için önemli olduğu düşünülen, faktörler listesinden yola çıkarak daha gelişmiş bir model ortaya koymaktadır (aktaran: Cansız vd., 2018: 10). Bu yeni modelde, diğer modellerin önemli olarak kabul ettiği bileşenlerinden içgörüler de mevcuttur. Modelin en önemli özelliği; çerçeve koşulları, sistemik koşullar, çıktılar ve sonuçlar şeklinde dört ontolojik katmanla birlikte diğer modellerden farklı olarak nedensel derinlik ilişkisini ortaya çıkarmasıdır. Ayrıca model, yukarı ve aşağı nedensellik ilişkiler ile katmanlar içi nedensellik ilişkilerini ortaya koymayı sağlamaktadır (Stam, 2015: 1765). Yani, model, bir ekosistem içindeki bileşenlerin ve koşulların, hem en alttan en üste ve en üstten en alta doğru hem de kendi içinde nasıl ve hangi yöne doğru bir etkileşim ve nedensellik barındırdığını ortaya koymaktadır (Cansız vd., 2018: 10).

Yeni değerler yaratmanın temeldeki nedenlerine aracılık eden ara nedenlerin, nasıl aracılık ettiğini ortaya koyan, yukarı doğru nedenselliktir. Aşağı doğru nedensellik ise, zaman içinde sistemin sonuçlarının ve sistemin çıktılarının, sistem koşullarını, geriye dönük nasıl beslediğini göstermektedir (Stam, 2015: 1765). Katmanların arasındaki nedensel ilişkiler, bir ekosistemde yer alan farklı bileşenlerin farklı unsurların birbirleriyle etkileşimini ve ekosistemin çıktılarının ve ekosistemin sonuçlarının nasıl etkileşime girebilecek olmalarını ifade etmektedir (Stam, 2015: 1766).

Stam (2015: 1765)'ın girişimcilik ekosistem modelinin; unsurları, çıktıları ve sonuçları Şekil 4'te gösterilmektedir.

Şekil 4: Stam Girişimcilik Ekosistemi Modeli

Kaynak: Stam, 2015: 1765'ten uyarlanmıştır.

Şekilde de görüldüğü gibi, dört katmanlı modelde, girişimcilik ekosistemlerinin bileşenleri, çerçeve koşullar ve sistemik koşullardır. Çerçeve koşullar ve sistemik koşullar, girişimcilik ekosisteminin ayırt edilebilecek unsurlarını oluşturmaktadır (Cansız vd., 2018: 11).

Çerçeve koşullarının bileşenleri; bireylerin etkileşimini kısıtlayan veya mümkün kılan sosyal yani resmi ve resmi olmayan kurumlar ile fiziksel altyapı koşullarından oluşmaktadır. Bununla birlikte, mal ve hizmetlere yönelik az ve çok dışsal taleplere erişim de çerçeve koşullarının önemli bir bileşenini oluşturmaktadır (Stam, 2015: 1766). Bir toplumdaki, algılanan yolsuzluk düzeyi ve genel düzenleyici çerçevesi gibi resmi kurum unsurları, girişimcilik için kalitesi ve verimliliğinin iyi olması gereken unsurlardır. Gayri resmi kurumlar içinde yer alan girişimcilik kültürü, bir ülkedeki, girişimciliğin bir kariyer seçimi olarak görülme derecesi ve başarılı bir girişimciye değer verilme derecesi ile ölçülebilen bir unsurdur (Stam ve Van de Ven, 2021: 815).

Girişimcilik ekosisteminde, değer yaratabilmenin temel nedenleri olarak çerçeve koşullar kabul edilmektedir. Fakat bu nedenlerin bu tarz sonuçlara nasıl yol açtığını anlayabilmek için öncelikli olarak sistemik koşulların, girişimcilik faaliyetleri üzerinde nasıl etkileri olduğuna dair içgörü kazanmak gerekmektedir (Stam ve Spigel, 2016: 9).

Sistemik koşullar; girişimcilerin ağları, liderlik, finans, yetenek, bilgi ve destek hizmetleri gibi bileşenlerden oluşmaktadır ve bir girişimcilik ekosisteminin kalbi olarak nitelendirilmektedir. Bu bileşenlerin var olmaları ve birbirleriyle olan etkileşimleri, başarılı girişimcilik ekosisteminde kilit

unsur olma özelliği göstermektedir (Stam, 2015: 1766). Sistemik koşullarından ilki olan girişimcinin ağları, sermaye ve işgücünün etkili bir şekilde dağılabilmesini sağlayabilecek bilgi akışı sağlamaktadır. Sistemik koşullar içerisinde yer alan diğer unsur olan liderlik, sağlıklı bir ekosistemi oluşturmak ve sürdürebilmek için kritik önemse sahip olmaktadır. Liderlik, girişimcilik ekosistemi için potansiyel girişimcilere, yön ve rol modeller sağlamaktadır. Uzun soluklu ve belirsizlik içeren girişimcilik projelerine, yapılacak yatırımlar için finansmana erişim önemli olan diğer bir unsurdur (Stam, 2015:1766). Tüm bu unsurlar içerisinde, etkili bir girişimcilik ekosistemi için en önemli olarak görülen unsur, çeşitli vasıflara sahip olan çalışan varlığıdır. İnsan sermayesi olarak da adlandırılabilen yetenek, çok yönlü özelliğe sahiptir. Bir diğer unsur olarak bilgi karşımıza çıkmaktadır. Piyasadaki yeni bir bilgiye yapılacak olan yatırım girişimcilik için önemli bir fırsat kaynağı olarak görülmektedir ve daha iyi bir çözüme ulaştırırsa da bir refah kaynağı olabilmektedir (Stam ve Van de Ven, 2021: 816- 817). Son unsur olarak, birçok çeşitli araçlar sayesinde sağlanan destek hizmetleri, yeni girişimler için oluşabilecek olan engelleri ve yeni üretimlerin piyasaya sürülmelerindeki süreleri azaltabilmektedir (Stam, 2015: 1766). Son olarak, Stam için, etkili girişimcilik ekosistemi, bir çıktı olarak ‘girişimcilik faaliyeti’ üreterek sonuçta da ‘toplam değer yaratmaktadır’ (aktaran: Stam ve Van de Ven, 2021: 817).

1.4.1.3. Isenberg Girişimcilik Ekosistemi Modeli

Isenberg (2011), girişimciyi, mevcut durumdan hiçbir zaman memnun olmayan, değer yaratmak için daima risk alma fırsatı arayan kişi olarak görmektedir. Girişimcilerin, yenilik yapabilecekleri ve işlerini büyütebilecekleri, başarılı bir girişimci olabilmeleri için buna elverişli ortama ihtiyaçları bulunmaktadır (Maroufkhani vd., 2018: 546).

Isenberg 2010 yılında, Harvard Business Review’de “How to Start an Entrepreneurial Revolution?- Girişimsel Devrim Nasıl Başlatılır?” adlı makalesinde, girişimcilik ekosisteminin yaratılabilmesi için gerekli olan dokuz reçete sunmaktadır (aktaran: Gaughan vd., 2018: 123). Isenberg’in (2010) sunmuş olduğu bu reçeteler şunlardır;

1. Silikon vadisini taklit etmeyi durdurun,
2. Ekosistemi yerel koşullar çerçevesinde şekillendirin,
3. En baştan özel sektörü dahil edin,
4. Yüksek potansiyelleri tercih edin,
5. Tahtada büyük kazanç elde edin,
6. Kültürel değişim ile başa çıkın,
7. Kökleri vurgulayın,
8. Kümeleri aşırı mühendislik yapmayın; organik olarak büyümelerine yardımcı olun,
9. Yasal, bürokratik ve düzenleyici çerçevelerde reform yapın,

Isenberg (2010: 11)'e göre, sıralamış olduğu bu reçeteleri uygulayan ve girişimcilik ekosistemine bir bütün olarak yaklaşan h k metler, kendi kendini idame ettirebilen girişim yaratmayı teşvik edebilmekte ve bu sayede de ekonomik büyüme yaratılabilmesini sağlayabilmektedir. Aslında Isenberg, böyle bir girişimcilik ekosisteminin yaratılabilmesi için kesin bir formül olmadığını iddia etmektedir (aktaran: Stam, 2015: 1763). Ayrıca Isenberg, yerel bağlam ve belirgin durumlar göz ardı edilerek girişimcilik ekosistemi tasarlanamayacağını iddia etmektedir. Ona göre, ülkelerin kendi koşullarını değerlendirmeleri ve kendi kültürel değerleriyle ilgili tipoloji tasarlamaları gerekmektedir (aktaran: Alan, 2019: 259).

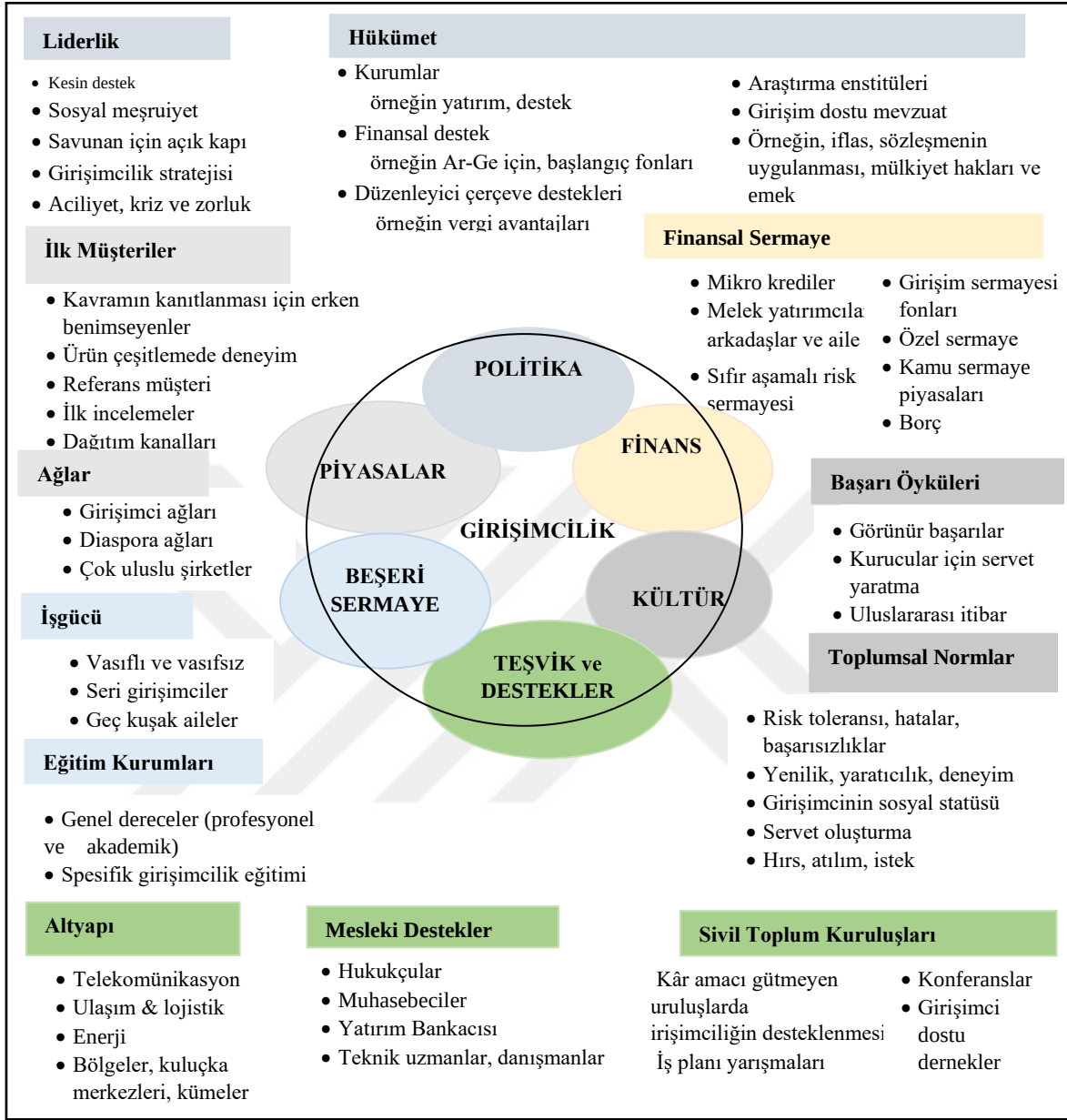
Isenberg (2010)'e göre, girişimcilik ekosistemi; girişimcilik için kamu önceliği eksikliği, girişimcilik stratejisi hedeflerinde belirsizlik, girişimcilik hedeflerinin istenmeden baltalanması, girişimcilik finansmanı sağlayıcılarının farkında olmadığı isteksiz tavırları ve beyin göçüne yol açan bir eğitim sistemi gibi bazı politik hatalarla başa çıkmak için tasarlanmaktadır (Maroufkhani vd., 2018: 547).

 lk yayınlanan makalesinden yaklaşık bir yıl sonra, Babson College: Babson Entrepreneurship Ecosystem Project kapsamında Isenberg (2011), girişimcilik ekosistemlerinin seçkin etki alanlarından oluşan bir girişimcilik ekosistemi modeli geliştirmektedir (aktaran: Gaughan vd., 2018: 123).

Isenberg (2011), girişimcinin algılarını, kararlarını ve başarısını etkileyen, 'girişimci ekosistemin' etkileşimlerle bir araya gelen elli spesifik ve karmaşık unsurunu, altı temel alanda toplamaktadır. Bu temel alanlar; politika, finans, kültür, teşvik ve destekler, beşeri sermaye ve pazarlardan oluşmaktadır. Isenberg'in bahsettiği bu temel alanlar, Dünya Ekonomik Forumu (2013) tarafından listelenen her biri bir dizi bileşene sahip başarılı bir ekosistem için gerekli olduğu ifade edilen sekiz unsurla büyük şekilde benzerlik göstermektedir. (aktaran: Stam, 2015: 1763). Isenberg'e ait bu altı temel alan ve onları oluşturan bileşenler şekil 5'te gösterilmektedir.

Isenberg (2011), aynı alanlar kullanılarak herhangi bir ülkenin girişimcilik ekosistemi çerçevesinin oluşturulabileceğini söylemektedir. Fakat, karmaşık yollarla etkileşime giren yüzlerce unsur farklı sonuçlar çıkaracaktır. Çünkü,  lkeler; benzeri olmayan rekabet avantajlarına, üstesinden gelmeleri gereken farklı sorunlara ve benzersiz bağlamlara sahiplerdir. Bu nedenle de her ülkenin girişimci ekosisteminin diğerinden farklı olduğunu vurgulamaktadır. Bir ülkenin girişim geliştirme modelinin alınıp değerştirilmeden başka bir ülke için uygulanmaya çalışılması etkisiz sonuçlara yol açacaktır (Azmi vd., 2020: 2).

Şekil 5: Isenberg Girişimcilik Ekosistemi

Kaynak: Isenberg, 2011: 7'den uyarlanmıştır.

Isenberg (2011), girişimcilerin algılarını, kararlarını ve başarılarını etkileyen dünyayı yansıtmaları ve ilk müşteriler ile diaspora ağları gibi genellikle gözden kaçan ama çok önemli olan unsurları içermesi bakımından modelin kısmen faydalı olduğunu ifade etmektedir. Bunun yanında, Isenberg'e göre model, neyin neye sebep olduğunu gösteren oklar noksanlığı sebebiyle nedensel açıklamalardan yoksundur (Isenberg, 2011).

Bu çalışmada, yukarıda bahsi geçen modeller içersinden Isenberg'e ait olan model esas alınmıştır. Çünkü Isenberg Girişimcilik Ekosistem Modeli, girişimcilik ekosisteminin oluşumunda ve gelişiminde etkili olan unsurları sadece ekonomik boyutla sınırlı kalmadan, kültürel, sosyal,

politik ve kurumsal faktörleri de dikkate alarak çok yönlü bir yaklaşım sunmaktadır. Bunlara ek olarak Isenberg (2011), her ekosistemin farklı şartlar altında meydana geldiğini söyleyerek aslında bağlama odaklanılması gerektiğini ifade etmektedir. Bu çalışmada da bağlamın önemine odaklanıldığından dolayı Isenberg'e ait olan bu model referans alınmıştır.

Çalışmanın bir sonraki başlıkları altında "Isenberg Girişimcilik Ekosistem Modeli" nde yer alan unsurlar açıklanmaya çalışılacaktır.

1.4.1.3.1. Politika

Isenberg girişimcilik ekosisteminin, ilk boyutu olan politikanın, liderlik ve hükümet şeklinde iki alt bileşeni bulunmaktadır. Bu alt bileşenler esasen, ülkelerin; vergi oranları, vergi teşvikleri, iş kurma kolaylıkları, araştırma kurumları, girişim dostu mevzuatları, mülkiyet hakları, işçi koruma politikaları, düzenlemeler ile kriz ve zorluklarla başa çıkma becerisini kapsamaktadır (Duan vd., 2021: 13).

Girişimcilik faaliyeti, bir kâr elde etme sürecini içermektedir. Başarılı bir girişimciliğin başarısı yüksek ölçüde ustalık gerektiren bir girişimcilik döngüsü tarafından gerçekleştirilen ekosistem ile ilgilidir. Böyle bir döngüyü tasarlamak ve uygulamaya koymak kamu liderleri ile politika yapıcıların görevleri arasında yer almaktadır (Maroufkhani vd., 2018: 546).

Etkili bir girişimcilik ekosisteminde, girişimcileri ve girişimcilik faaliyetlerini, onlar için güçlü bir şekilde savunabilecek, kamu liderleri mevcuttur. Araştırma kurumları, kamu- özel diyalog merkezleri ve uluslararası ilişkiler gibi girişimcileri doğrudan etkileyecek teşvik edici kurumlar hükümet yetkilileri tarafından yaratılmaktadır. Ayrıca, ekosistemlerdeki yönetim birimleri, girişimcilik faaliyetleri için olabilecek tüm engelleri kaldırmayı amaçlayacaklardır (Maroufkhani vd., 2018: 548).

1.4.1.3.2. Finans

Girişimciler için önemli bir unsur olan finans ve finansal sermaye, modelin ikinci boyutudur. Bir girişimcilik ekosisteminin, finansman ayağını; borç, özel sermaye, risk sermayesi, devlet hibeleri, melek yatırımcıları, bankalar, mikrofinans kurumları, kamu sermaye piyasaları, finansal kurumlar ve devlet finansmanına erişimi oluşturmaktadır (Isenberg, 2011).

Başarılı bir girişimcilik ekosisteminin göstergesi, finansman kaynakların çeşitliliği, şartları ve ulaşılabilir olmasıdır. Kuruluş aşamasındaki bir girişimin, finans ihtiyaçlarının karşılanmaları biçimsel kaynaklar ve biçimsel olmayan kaynaklar olarak ikiye ayrılmaktadır. Bankalar, girişim sermayesi fonları ve kredi kuruluşları gibi finans kaynakları biçimsel kaynaklarını; aileler ve

arkadaşlar, kişisel tasarruflar ve melek yatırımcılar ise biçimsel olmayan kaynakları oluşturmaktadır (Duran, 2020: 49).

1.4.1.3.3. Kültür

Isenberg girişimcilik ekosistemi modelinin, kültür unsuru, başarı öyküleri ve toplumsal normlar olarak iki bileşenden oluşmaktadır. Başarı öyküleri aslen; görünür başarılar elde etme, kurucular için servet yaratma ve uluslararası itibar edinme arzularını ifade ederken, toplumsal normlar bileşeni, bir ülkenin risk, hata ve başarısızlığa tolerans düzeyini, yenilikçi olma, yaratıcı olma ve deneyimsel geleneklerini, girişimcinin sosyal statüsünü destekleme derecelerini, servet oluşturma kültürlerini, hırs, atılım ve istek teşviklerini ifade etmektedir (Duan vd., 2021: 14).

Isenberg'e göre, başarılı girişimcilerin öyküleri, yeni nesiller için bir ilham kaynağı yaratmakta, toplumu; risklere atlama, başarısızlık karşısında hoşgörölü yaklaşma ve zenginlik yaratma konusunda teşvik etmektedir. Bu sayede toplumda girişimci girişimler başarılı olmakta ve girişim dostu müşteriler haline gelmektedir (Isenberg, 2011).

1.4.1.3.4. Teşvik ve Destekler

Isenberg (2011)'e göre, girişimci bir ekosistemin, girişimlere destek olan unsurları, altyapı, mesleki destekler ve sivil toplum kuruluşları olmak üzere üç bileşeni içermektedir.

Altyapı kümesi, telekomünikasyon, ulaşım ve lojistik, enerji tedariği, endüstri ağları ve kuluçka merkezlerinden oluşmaktadır. Farklı lokasyonda bulunan girişimcilerin birbirleriyle etkileşimi ve faaliyetlerini sürdürebilmeleri için gerekli olan ulaşım ve telekomünikasyonu sağlayan sağlıklı bir altyapı gerekmektedir (Maroufkhani vd., 2018: 548).

Mesleki destek kümesi, hukuk hizmetleri, muhasebe hizmetleri, teknik uzmanlar, teknik danışmanlar ve yatırım bankacılığı hizmetleri kuruluşlarını içermektedir (Duan vd., 2021: 11).

Son destek kümesi olarak, kâr amacı gütmeyen kuruluşlarda girişimciliğin desteklenmesi, iş planı yarışmaları, konferanslar ve girişimci dostu derneklerin yer aldığı sivil toplum kuruluşları yer almaktadır (Isenberg, 2011).

Yeni bir girişim başlatırken iş prosedürlerine ve iş düzenlemelerine ilişkin bilgilere hakim olamamak girişimciler için önemli bir engel oluşturmaktadır (Birdthistle, 2016).

1.4.1.3.5. Beşeri Sermaye

Etkili bir girişimcilik ekosistemi döngüsünü sağlamak için beşeri sermayenin varlığı önem teşkil etmektedir. Isenberg'in modelinde beşeri sermayenin işgücü ve eğitim kurumları şeklinde iki bileşeni vardır.

Modelde tanımlanan beşeri sermayede, amaca ulaşmak için; profesyonel danışma komitesi, profesyonel yönetim kurulu, örgütsel gelişim, yapısal tasarım ve sistem kontrolü konularında yetenekli ve yeterli bilgi birikimine sahip işgücü kaynağına ihtiyaç duyulmaktadır (Maroufkhani vd., 2018: 548).

Beşeri sermaye eğitim ve deneyim yoluyla yükseltilmekte, etkili bir girişimcilik ekosisteminde beşeri sermayenin geliştirilmesi hususunda eğitim kurumlarının sorumluluk almaları gerekmektedir. Bir toplumdaki eğitim kurumlarının, lise ve üniversite düzeyindeki bireylere, finans, yönetim ve pazarlama bilgilerinin verilmesinin yanı sıra girişimciliği öğretmek için adım atıp atmadığı, akademisyenlerin dış dünyayla bağlantı kurmak üzere, yeni girişimlere katılmaları noktasında ücretli izin almaya teşvik edilip edilmediği gibi noktalara modelin bu unsurunda dikkat çekilmektedir (Maroufkhani vd., 2018: 548).

1.4.1.3.6. Piyasalar

Isenberg'in girişimcilik ekosistemi modelinin piyasalar alanı, ilk müşteriler ve ağlar bileşenlerinden oluşmaktadır. İlk müşteriler kümesini; kavram kanıtı için erken benimseyenler, ürün çeşitlendirmede uzmanlık, referans müşteriler, ilk incelemeler ve dağıtım kanalları gibi unsurları içermektedir. Ağlar kümesi, girişimci ağlarını, diaspora ağlarını ve çok uluslu şirketleri içermektedir (Duan vd., 2021: 9).

Girişimciler, mal ve hizmet seviyelerini tanıtmak, değerlendirmek için ilk müşterilere ihtiyaç duymaktadırlar. Girişimciler, bu ilk müşterileri referans olarak kullanmaktadırlar (Isenberg, 2011).

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRKİYE’DE YAŞAYAN GÖÇMEN KADINLARIN GİRİŞİMCİLİK EKOSİSTEMİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Bu bölüm, araştırmanın uygulama kısmını içermektedir. Bu çerçevede, çalışmanın yöntemine dair genel bir bakış sunulacak ve göçmen kadınlarla gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilen bulgular bu bölümde detaylı bir şekilde analiz edilip sunulacaktır. Elde edilen bulguların incelenmesi ve ortaya çıkan sonuçların bu bölümde detaylı olarak açıklanması amaçlanmaktadır.

2.1. Araştırmanın Amacı ve Araştırma Soruları

Bu çalışma, Türkiye’de faaliyette bulunan göçmen kadın girişimcilerin yer aldığı yerel girişimcilik ekosistemine göre sahip oldukları farklılıkları belirlemeyi ve onların gerçeklerinden hareketle, onların girişimcilik ekosistemini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda, beş ana soru ve üç alt soru oluşturularak bu sorulara cevap aranmaktadır.

Araştırma amacının soruları:

1. Türkiye’deki girişimcilik faaliyetine yönelik iş prosedürleri ve düzenlemeleri göçmen kadınlar için nasıldır?
(Mevcut olan sistemde karşılaştıkları zorluklar nelerdir?)
2. Göçmen kadınlar, girişimciliğe başlama ve girişimciliği sürdürme aşamasında ihtiyaç duyulan finansal kaynaklara nasıl ulaşmaktadır?
(Mevcut olan sistemde karşılaştıkları zorluklar nelerdir?)
3. Girişimcilik faaliyetine başlarken ve bu faaliyeti devam ettirirken göçmen kadınların destek kaynakları nelerdir?
4. Göçmen kadın girişimciler, Türkiye’de mevcut olan sistemde karşılaştıkları zorluklarla nasıl baş edebilmektedirler?
5. Geldikleri ülkenin kadın girişimciliğine bakış açısı ile Türkiye’deki kadın girişimciliğine bakış açısı arasındaki farklar nelerdir?
(Kültürel değerlerin etkisi nasıl bir boyuttadır?)

2.2. Araştırma Yöntemi

Sosyal bilimlerde araştırmalar, pozitivist ve yorumsamacı olmak üzere iki temel bakış açısı altında gerçekleştirilmektedir (Taylor vd., 2015: 3). 18. ve 19. yüzyıllarda bilim dünyasına pozitivist paradigmanın hakim olduğu görülmektedir (Karataş, 2015: 62). Bu nedenle de sosyal bilimler alanında yapılan çalışmalar da fen bilimleri alanında yapılan çalışmaların yöntemleriyle ele alınmaktadır. Pozitivist bakış açısına sahip bilim insanları doğayı ve toplumları determinist bir yaklaşımla, ampirik incelemelerle ele almaktalar ve nicel verilere dayalı deneysel incelemeler ile elde edilen sonuçları da değişmeyecek evrensel değerler olarak görmektedirler (Karataş, 2015: 62).

20. yüzyılın başlarında yorumsamacı paradigmanın doğuşuyla birlikte “bilginin örgütlenmesi ve sunulmasında tek, en doğru bir biçim yoktur” anlayışından yola çıkılarak, fen bilimlerine özgü pozitivist paradigma yöntemleriyle yapılan araştırmaların yerini sosyal bilimlerin kendi doğasına özgü kavramlarla gerçekleştirilen araştırma yöntemleri almaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 31). Bu dönemden itibaren nesnel, genellenebilir ve evrensel değerler üretme süreci olarak görülen bilim anlayışının yanında öznel bilginin önemini vurgulayan bilim anlayışı da yaygınlaşmaktadır (Baltacı, 2019: 368). Yerleşik bir araştırma yöntemi olan nicel yöntem geleneğiyle rekabet halinde olmak niyetiyle “nitel araştırma yöntemi” ortaya çıkmaktadır (Hammersley, 2012: 10). Nicel araştırmalardan farklı bir yol ile nitel araştırmalar insan ve grup davranışının “nasıl”ını ve “niçin”ini derinlemesine anlamayı amaçlamaktadır (Tutar, 2022: 119).

Gittikçe artan bir şekilde sosyal bilimlerde nitel çalışmalara yönelinmekte ve bu süreçte nesnellikten çok bakış açısı ön plana çıkmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 31). Nitel araştırma yöntemini “görece yapılandırılmamış verileri kullanmak için esnek ve veriye dayalı bir araştırma tasarımı benimseme eğiliminde olan bir sosyal araştırma biçimi” şeklinde tanımlamak mümkün olmaktadır (Hammersley, 2012:12). Nitel araştırma ifadesi, en geniş anlamda, insanların kendi yazılı veya sözlü sözcükleri ve gözlemlenebilir davranışları gibi tanımlayıcı veriler üreten araştırmaları ifade etmektedir (Taylor vd., 2015: 7).

Bu çalışma, katılımcıların deneyimlerinden yola çıkarak derinlemesine bilgi elde etmeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda, araştırma katılımcıların deneyimlerini anlamak, düşüncelerini ve duygularını detaylı bir şekilde ortaya çıkarmak ve algılarını daha iyi anlaşılabilir kılmak için derin içgörüler sunmak üzere tasarlanmıştır. Çalışmanın amacı ve soruları da dikkate alındığında nitel araştırma yöntemini tercih etmek daha uygun bulunmaktadır. Aynı zamanda nitel araştırma, olayların, durumların ve davranışların bağlamını anlamak için de son derece etkili bir araç olarak görülmektedir. Araştırma esnasında, araştırmacıya ve katılımcıya sağladığı esneklik sayesinde yeni bakış açılarına sahip olmayı etkin kılma özelliği de bu yöntemin tercih edilmesinin sebepleri arasında yer almaktadır.

Nitel bir araştırma yapılacağı zaman gerek araştırmayı değerlendirecek olan bilimsel dergi hakemlerinin araştırmayı kolayca değerlendirebilmeleri gerekse araştırma yapacak araştırmacıların kendi çalışmalarında takip edebilecekleri bir yol sunması ve araştırmaya bir çerçeve çizilebilmesi açısından bir araştırma deseni belirlemek gerekli olabilmektedir (Şahin, 2022: 58). Nitel araştırma çalışmalarında araştırma deseni olarak seçilebilecek; anlatı araştırması, fenomenoloji araştırması, kuram oluşturma araştırması, etnografi araştırması ve durum araştırması (Creswell, 2023: 71) olarak sınıflandırılan seçenekler mevcuttur. Bu çalışmada araştırma deseni olarak bağlamın önemine odaklanması ve çalışmanın amacına uygun olması açısından durum çalışması tercih edilmektedir.

Durum çalışması araştırması, gerçek yaşam ve güncel sınırlı bir sistem olarak ifade edilen bir durum ya da durumlar hakkında çoklu bilgi kaynakları- gözlem, mülakat, görsel- işitsel materyaller ve dökümanlar- aracılığıyla detaylı ve derinlemesine olacak şekilde araştırmacının bilgi topladığı, bir durum betimlemesi ya da durum temalarını ortaya çıkardığı bir nitel araştırma desendir (Creswell, 2023: 99). Diğer bir ifadeyle durum çalışması, gerçek hayat bağlamında, kompleks bir konunun çok yönlü bir anlayışını sunmak amacıyla derinlemesine araştırılması noktasında kullanılan bir desendir (Crowe vd., 2011: 1).

Hem nicel hem de nitel bir yaklaşımla durum çalışması araştırmaları yapılabilmektedir. Bu iki yaklaşımda da amaçlanan belirli bir duruma yönelik sonuçları ortaya koymaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 73). Nitel yaklaşım ile gerçekleştirilen durum çalışması araştırmalarında en temel özellik, bir duruma ilişkin ortam, bireyler, olaylar ve süreçler gibi etkenlerin bütüncül bir yaklaşımla araştırılarak ilgili durumu bu etkenlerin nasıl etkiledikleri aynı zamanda da ilgili durumdan nasıl etkilendiklerini ortaya koymaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 73).

Durum çalışma araştırmasının literatürde birçok farklı sınıflandırmaya (Stake, 2005; Bassey, 1999; Merriam, 1998; Yin, 1994; Yin, 1984) tabi tutulduğu görülmektedir (Subaşı ve Okumuş, 2017: 422). Stake (2005), araştırma yapan kişinin araştırmaya yönelik ilgisine göre durumsal çalışma araştırmasını “içsel- araçsal- bütünlük” şeklinde sınıflandırmaktadır (Özenç, 2022: 60).

Araştırmacının belirli bir olguya merakından ve ilgisinden kaynaklanarak yapılan araştırmalar içsel durum çalışması olarak ifade edilmektedir. Bütünlük ya da diğer adıyla çoklu durum çalışması ise birden fazla olguyu incelemek için kullanılan bir yöntemdir. Son olarak, araçsal durum çalışması da bir olguyu anlamak ve açıklamak için durum çalışmasını bir araç olarak gören çalışmalar için kullanılan yöntemdir. Bu tür çalışmalarda durum çalışması bir olguyu anlamada sadece destekleyici role sahip olmaktadır (Özenç, 2022: 60).

Bu çalışmada daha önce de belirtildiği üzere göçmen kadın girişimcilerin Türkiye bağlamı içerisinde kendi gerçeklerinden yola çıkarak onlara özgü deneyimlerle bir ekosistem ortaya koyma güdüsünden hareket edilmekte ve derinlemesine bilgi üretmek amaçlanmaktadır. Bu çalışmada, odak

noktamız girişimcilik ekosistemini ortaya koymaktır. Çalışma kapsamında söz konusu kadınların deneyimlerinden “nasıl” a ve “niçin” e yönelik derinlemesine bilgiler elde edilerek, elde edilen bu bilgiler vasıtasıyla da bu ekosistem ortaya koyulmaya çalışılacaktır. Bu nedenle durumsal çalışma araştırması sınıflandırmalarından Stake (2005)’e ait olan “araçsal durum çalışması” sınıflandırması tercih edilmektedir.

2.3. Örneklem ve Örnekleme Yöntemi

Bilimsel bir araştırma gerçekleştirilirken, araştırma yapılacak grubun (örneklem) seçimi önem teşkil etmektedir. Örneklem, tüm bir evren üzerinde araştırma yapılamayacak durumlarda kullanılmaktadır. Nitel ve nicel araştırmalarda, örneklem seçimi noktasında da farklılıklar bulunmaktadır.

Nicel araştırmalarda amaçlanan genellenebilir yargılarla çoğunluğun vurgulanmasıdır (Baltacı, 2019: 373). Bu nedenle daha büyük rastgele seçilen örneklem gruplarına odaklanılmaktadır (Patton, 2005: 2). Nicel araştırmalarda, büyük örneklem gruplarına ulaşmayı mümkün kılan olasılık temelli örneklem yönteminin tercih edildiği görülmektedir (Yağar ve Dökme, 2018: 4). Nitel araştırmalarda ise incelenecek olan konuya yani olaya yada duruma yönelik derin bir analiz yapılmak istenmektedir. Bu nedenle de örneklem seçimi yaparken genellikle küçük örneklem grupları tercih edilmektedir (Özdemir, 2010: 334). Temelde, olasılıklı ve amaçlı örneklem şeklinde ikiye ayrılan örneklem yöntemleri içerisinde nitel araştırmalarda amaçlı örneklem yöntemi daha çok kullanılmaktadır (Karataş, 2015: 71).

Diğer bir adı yargı örneklemesi olan amaçlı örneklem yöntemi, araştırmaya seçilen örneklem grubunun sahip oldukları nitelikler sebebiyle kasıtlı olarak seçildiği yöntemdir (Etikan vd., 2016: 2). Amaçlı örneklem yöntemindeki asıl mantık derinlemesine odaklanmak için bilgi açısından zengin vakaları seçmekte yatmaktadır. Diğer bir ifadeyle amaçlı örneklem seçme yöntemi, araştırmanın amacı açısından merkezi öneme sahip olan ve araştırma soruları hakkında derinlemesine bilgi elde edilebilecek bilinmeze ışık tutabilecek durum ve olayları seçmeye odaklanmaktadır (Patton, 2005: 2). Bu yöntemde, araştırma yapılacak konu için kaç katılımcıya ihtiyaç duyulduğunu belirten genel bir örneklem tasarımı bulunmamaktadır (Bernard, 2017: 190).

Nitel bir araştırma gerçekleştirilirken seçilen örneklem büyüklüğü, verinin kalitesine, araştırma yapılan alanın özgünlüğüne, araştırma yöntemine ve amaçlı örneklem yöntemine uygunluğuna göre farklılık göstermektedir (Tutar, 2022: 121).

Nitel araştırmalarda genelde küçük örneklem grupları tercih edilmektedir fakat seçilen örneklem grubunun da uygun ve yeterli olması gerekmektedir (Yağar ve Dökme, 2018: 4). Nitel

araştırmalar nicel araştırmalara göre daha esnek bir araştırma imkanı sunmaktadır. Bu nedenle de araştırma süreci boyunca ortaya çıkan yeni bilgilere göre araştırmanın yönü değişkenlik gösterebilmekte, bilgi toplama araçlarında değişkenlik oluşabilmekte ve duruma göre araştırma yapılacak örneklemde daraltma ya da genişletme yapılabilmektedir (Yıldırım, 1999: 13). Bu gibi durumlarda, nitel bir araştırma yapılırken örneklem büyüklüğü tercihlerinde genelde “doygunluk” terimine atıfta bulunmaktadır (Hammarberg vd., 2016: 3). Doygunluk teriminin kullanılma sebebi olarak, nitel araştırmalarda örneklem büyüklüğünün belirlenmesinde yaşanılan zorluk ve örneklem büyüklüğünün hesaplanabilmesi için herhangi bir matematiksel formülün olmaması söylenilebilmektedir (Yağar ve Dökme, 2018: 4).

Bu çalışmada da örneklem grubu belirlenirken amaçlı örneklem yöntemi tercih edilmektedir. Bu kapsamda, öncelikli olarak araştırmanın amacına uygun niteliklere sahip katılımcılar belirlenirken Türkiye’de faaliyet gösteren başarılı göçmen kadın girişimcilerle beraber girişimcilikte başarısız olan göçmen kadın girişimciler de tercih edilmiştir. Kültürel boyutun etkisinin değerlendirilmesi amacıyla tercihlerimiz, Orta Doğu ülkelerinden gelen göçmen kadınlardan yalnızca tek bir etnik kökeni değil, geniş bir yelpazeyi kapsayacak şekilde yapılandırılmıştır. Araştırmanın, İstanbul, Trabzon ve Gaziantep lokasyonlarında yürütülmesine karar verilmiştir. Bu karar verilirken, İstanbul ve Gaziantep’in seçiminde göçmen kadın girişimcilerin yoğun olduğu bilgisi etkili olmuş, Trabzon’un seçiminde ise g alımı açısından henüz yeni bir şehir olması dikkate alınmıştır. Belirlenen kriterler doğrultusunda, hedeflenen niteliklere sahip katılımcılara ulaşmak için bu şehirlerdeki ‘İl Göç İdareleri’nden destek alınmıştır. Görüşmek istediğimiz kadınların iletişim bilgileri de dahil olmak üzere ihtiyaımız olan bilgiler bu kurumlar aracılığıyla elde edilerek ilgili kadınlarla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çalışmaya başlamadan önce örneklem büyüklüğüne yönelik bir karar alınmamaktadır. Elde edilen verilere göre doyuma ulaşma yönteminden ilerlenilmektedir (Sözbilir, 2021: 93).

2.4. Veri Toplama Teknikleri ve Araçları

Nitel bir araştırma yapılırken gözlem, görüşme ve doküman analizi olmak üzere üç genel veri toplama tekniği kullanılmaktadır (Karataş, 2015: 71).

Belirli bir ortamda veya kurumda gerçekleşen bir davranışı ayrıntılı olarak tanımlamak amacıyla kullanılan teknik gözlem olarak tanımlanmaktadır. Araştırmacıya ayrıntılı, kapsamlı ve zaman dilimine yayılmış bir fotoğraf elde etme imkanı sunmaktadır (Yıldırım ve şimşek, 2018: 173).

Nitel araştırmalarda, detaylı bilgi elde edildiği ve uygulanması kolay olduğu için veri toplama teknikleri içerisinden genellikle görüşme tercih edilmektedir. Görüşme, araştırma örnekleminde yer alan insanların olay ve olgular hakkında yani araştırma konusu hakkında kendi görüş, duygu ve

düşüncelerini, kendi tecrübelerini aktif olarak açıklayabildikleri bir veri toplama tekniğidir (Baltacı, 2019: 371).

Doküman analizi ise, araştırma bağlamında incelenecek olan olgu ve olaylar ile ilgili bilgilerin yer aldığı yazılı belgelerin analiz edilmesi aracılığıyla gerçekleştirilen veri toplama tekniğine denilmektedir. Bahsi geçen araştırma için görüşme veya gözlem yapmadan belge inceleyerek bilgi elde edilmesi, araştırmacıya, zaman ve kaynak tasarrufu sağlaması gibi faydalar sunmaktadır (Karataş, 2015: 72).

Bu çalışmada, veri toplama teknikleri içerisinde görüşme tekniği tercih edilmektedir. Araştırma grubunun deneyimleri hakkında derinlemesine bir çalışma söz konusu olduğu için ve deneyimler gözlem yoluyla ya da bir doküman analizi yoluyla elde edilemeyeceği için ve öznenin kendi gerçeklerine ihtiyaç duyulduğu için yarı yapılandırılmış görüşme tekniğini kullanmak daha uygun görülmektedir.

Görüşme tekniği yıllardır nitel araştırmalarda sıklıkla kullanılan bir tekniktir. Her ne kadar görüşme denildiği zaman yüz yüze yapılacak olduğu anlamı akıllara gelse de görüşmenin katılımcılarla iletişim şekline göre telefon görüşmesi ve çevrimiçi görüşme şeklinde farklı türlerinin olduğu da görülmektedir (Karahana vd., 2022). Bu çalışmada yarı yapılandırılmış görüşmelerimiz, katılımcılarımızla birebir olarak yüz yüze iletişim şeklinde gerçekleştirilmiştir.

Görüşme protokolü (Ek 1) hazırlanırken uluslararası ilgili alan yazınında bir tarama gerçekleştirildi ve buradan elde edilen sonuçlar ile bir görüşme protokolü hazırlandı. Bu aşamadan sonra görüşme formu, alanında uzman olan bir akademisyen tarafından incelenmiştir. Sonrasında yine alanda uzman olan başka bir akademisyen ile birlikte soruların üzerinde yeniden düzenlemeler yapıldı. Daha sonra T.C. Trabzon Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü ile görüşülerek bu şehirde girişimcilik faaliyetinde bulunan göçmen kadınlara ulaşıldı ve bir pilot görüşme gerçekleştirildi. Pilot görüşmeler sonucunda sorularımız son şeklini aldı.

Görüşmeler, öncelikle Trabzon olmak üzere İstanbul ve Gaziantep şehirlerinde katılımcıların iş saatleri içerisinde kendilerine ait işletmelerinde yapıldı. Görüşme esnasında katılımcıların fazla zamanını almamak adına ve herhangi bir verinin kaçırılabilme ihtimali göz önünde bulundurularak, katılımcıların izniyle görüşme ses kaydına alınarak gerçekleştirildi.

2.5. Araştırmada Nitelik

Yapılan çalışma, öncelikle ilgili alan yazını incelenerek gerçekleştirilmiştir. Saha araştırması sırasında sorulan sorular her bir katılımcıya aynı sıra ve aynı tarzda sorulmuştur. Görüşme esnasında

kişilerin cevaplarına teşvik edici ya da yönlendirici tarzda sorular yönlendirilmemiştir. Önyargı ya da taraflı yaklaşımlardan uzak durulmuştur. Ayrıca çalışma, alanında uzman olan bir akademisyen eşliğinde gerçekleştirilmiştir.

2.6. Verilerin Analizi

Nitel veri analizi, elde edilen veriyle alakalı anlam üretmek ve veri seti üzerinde nelerin temsil edildiğine dair açıklamalar geliştirmek için yapılan bir sınıflandırma ve yorumlama süreci olarak ifade edilmektedir (Çelik vd., 2020: 380). Nitel araştırmalarda veri analizine başlamadan önce eldeki verilerin saflaştırılması gerekmektedir (Baltacı, 2017: 3). Bunun için öncelikle dokuz katılımcının izni ile kayda alınarak yapılan görüşmelerin, kayıtları deşifre edilmiştir. Daha sonra elde edilen verilerin saflaştırılması sürecine geçilmiştir. Bu süreci gerçekleştirmek için de elde edilen verilere kodlama işlemi yapılmaktadır. Kodlama, verinin çeşitli yönlerini belirlemek ve küçük parçalar halinde işaretlemek veya etiketlemektir (Çelik vd., 2020: 385). Nitel araştırmalarda veri analizlerinde kodlama, analizin sonraki süreçlerine yön veren ilk ve en önemli süreçtir (Baltacı 2017: 5). Kodlama sürecinde, daha önceden belirlenmiş bir kod listesi referans alınarak kodlama gerçekleştirilebilmektedir. Fakat bu çalışmada bu yöntem tercih edilmeyerek, elde edilen veriler araştırmanın amacına, sorularına ve kuramsal çerçevesine uyumlu şekilde anlamlı bölümlere ayırma ve aynı zamanda bunları bilimsel kavramlarla etiketleme olarak, ifade edilen kodlama süreci (Creswell, 2013) tercih edilmektedir.

Nitel bir araştırma yaparken verileri analiz etmek için sıklıkla Straus ve Corbin (1990'dan aktaran: Subaşı ve Okumuş, 2017: 423) tarafından sınıflandırılan betimsel ve içerik analizi yöntemleri kullanılmaktadır. Araştırmacı, araştırmanın ve toplanan verilerin özelliğine göre mevcut analiz yöntemlerini gözden geçirerek kendi araştırmasına uygun veri analizi planı geliştirmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 238). Bu çalışmada verileri analiz ederken betimsel analiz yöntemi tercih edilmektedir.

Betimsel analiz, çeşitli veri toplama teknikleriyle elde edilen verilerin, önceden belirlenen araştırma soruları dikkate alınarak oluşturulan temalara uygun şekilde özetlendiği ve yorumlandığı bir analiz türü olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 239).

Betimsel analizde esas olan, görüşme transkriptlerini, doküman metinlerini ve gözlem notlarını doğrudan alıntılar yaparak probleme ilişkin verileri üst tema, kategori ve alt tema altında anlamak ve sunmaktır. Bu sayede hangi tema için görüşme transkriptlerinde kimin ne söylediğini doğrudan yorum yapmadan vermek ve aynı zamanda araştırmanın iç geçerliliğini arttıracak şekilde analizini yapmak, kısaca, araştırmada toplanan verilerden, doğrudan alıntılar yaparak verileri okuyucuya betimsel bir tarzda sunmak esastır (Günbayı, 2019).

Betimsel analiz dört aşamada gerçekleştirilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 240). Bu bağlamda, birinci aşamada, elde ettiğimiz verilerin hangi temalar altında düzenleneceği ve sunulacağını belirlemek amacıyla, araştırmamızın sorularından, kavramsal çerçevesinden ve görüşmede yer alan boyutlarından hareket ederek veri analizi için bir çerçeve oluşturduk. İkinci aşamada, oluşturmuş olduğumuz çerçeve ışığı altında elde ettiğimiz verileri okuyarak araştırmanın amacına hizmet etmeyen verileri eleme yoluyla düzenlemeler gerçekleştirdik. Bu aşamada, dikkat edilen, verilerin anlamlı ve mantıklı bir şekilde bir araya getirilmesi idi. Daha sonraki aşamada, çalışmamızın amacına yönelik düzenlemiş olduğumuz verilerimizi doğrudan alıntılar yoluyla tanımlama işlemini gerçekleştirdik. Son olarak, tanımladığımız bulgularımızı açıklama, ilişkilendirme ve anlamlandırma aşamasını gerçekleştirdik. Aşağıdaki başlıklarda bulgularımıza yönelik detaylar sunulacaktır.

2.7. Bulgular

Bu bölümde, gerçekleştirilen analizler sonucunda 9 katılımcıdan elde edilen verilere yer verilmektedir. Öncelikli olarak katılımcıların sosyo-demografik özelliklerine değinilmekte ve bu özellikler Tablo 1’de sunulmaktadır. Daha sonra, elde edilen verilerin, koddan kategoriye ve kategoriden temaya giden süreci Tablo 2’de gösterilmektedir. Çalışmanın –kod-kategori-tema– kapsamında ortaya çıkan kelimelerinin, MAXQDA Analiz Programı ile oluşturulan son durumu Şekil 6’da gösterilmektedir. Ayrıca yine MAXQDA Analiz Programı ile oluşturulan Kod- Kategori-Tema Ağaç Diyagramı Şekil 7’de gösterilmektedir.

Tablo 1: Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

Katılımcılar	Etnisite	Cinsiyet	Yaş	Medeni Durum	Eğitim	Meslek/ Sektör	Görüşme Süreleri
K1	İran	Kadın	41	Bekar	Lisans	Ressam	50 dk.
K2	Suriye	Kadın	38	Evli	Ortaokul	Kuaför	46 dk.
K3	İran	Kadın	47	Evli	Yüksek Lisans	Emlak	1 sa. 26 dk.
K4	İran	Kadın	28	Bekar	Lisans	Pastacı	40 dk.
K5	Suriye	Kadın	46	Evli	Lisans	Araştırmacı	1 sa. 10 dk.
K6	Suriye	Kadın	33	Bekar	Lisans	Gazeteci/ Dernek Çalışanı	40 dk.
K7	Suriye	Kadın		Evli	Lisans	Gıda/Tekstil	1 sa. 44 dk.
K8	Suriye	Kadın	31	Bekar	Lise	Tekstil	1 sa. 10 dk.
K9	Suriye	Kadın	45	Evli	Lisans	Restaurant	1 sa. 20 dk.
Toplam Görüşme Süresi							8 sa. 56dk.

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 2: Kod- Kategori- Tema Gösterimi

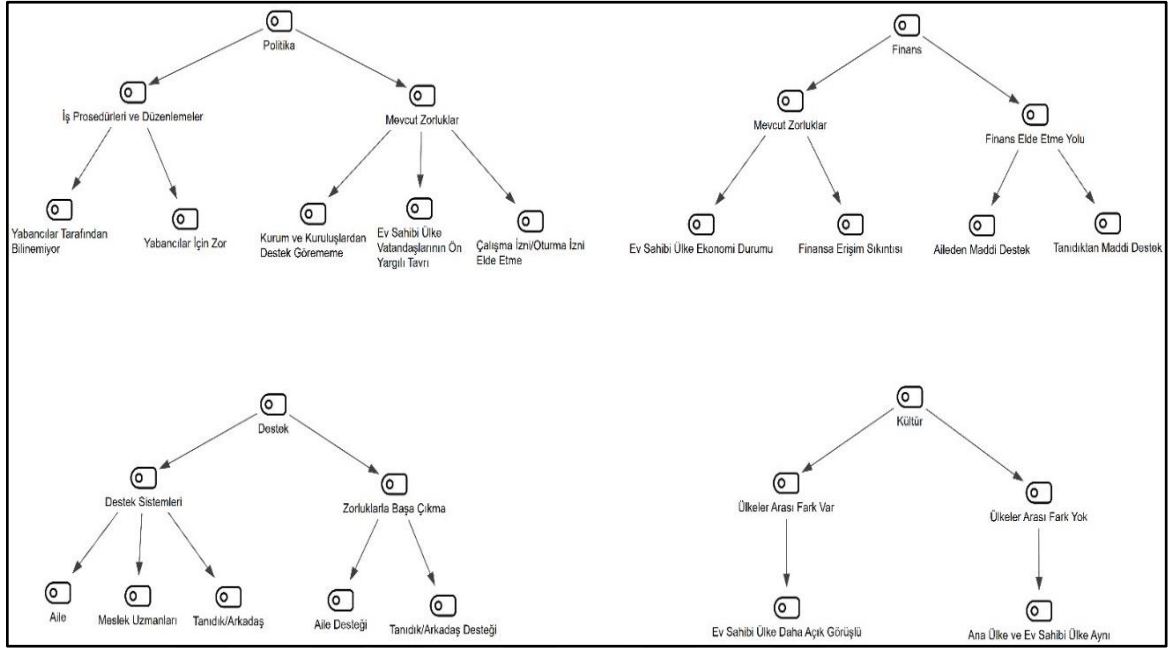
KOD	KATEGORİ	TEMA
- Yabancılar Tarafından Bilinmiyor - Yabancılar için Zor	İş Prosedürleri ve Düzenlemeler	Politika
- Kurum ve Kuruluşlardan Destek Görememe - Ev Sahibi Ülke Vatandaşlarının Ön Yargılı Tavrı - Çalışma İzni / Oturma İzni Elde Etme	Mevcut Zorluklar	Politika
- Finansa Erişim Sıkıntısı - Ev Sahibi Ülke Ekonomi Durumu	Mevcut Zorluklar	Finans
- Aileden Maddi Destek - Tanıdıktan Maddi Destek	Finans Elde Etme Yolu	
- Aile - Meslek Uzmanları - Tanıdık/Arkadaş	Destek Sistemleri	Destek
- Aile Desteği - Tanıdık/Arkadaş Desteği	Zorluklarla Başa Çıkma	
Ev Sahibi Ülke Daha Açık Görüşlü	Ülkeler Arası Fark Var	Kültür
Ana Ülke ve Ev Sahibi Ülke Aynı	Ülkeler Arası Fark Yok	

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Şekil 6: Kod-Kategori-Tema Kelimelerin Gösterim Şekli

Kaynak: MAXQUDA’da yazar tarafından hazırlanmıştır.

Şekil 7: Kod- Kategori- Tema Ağaç Diyagramı

Kaynak: MAXQUDA’da yazar tarafından hazırlanmıştır.

Görüşme sonucunda elde edilen veriler ışığı altında oluşturulan göçmen kadın girişimci Türkiye ekosistem öğeleri aşağıda alt başlıklar halinde verilmektedir.

2.7.1. Politika Bulguları

Bu tema altında katılımcıların, Türkiye bağlamındaki iş prosedürleri ve düzenlemelere ve yine bu bağlamda mevcut olan zorluklara yönelik deneyimleriyle ilgili bulgulara yer verilmektedir.

İş prosedürleri ve düzenlemeler noktasında Türkiye’nin iş prosedürleri ve düzenlemelerinin göçmen kadın girişimci tarafından net bir şekilde bilinmemekte olduğu bilinmesi durumunda ise onlar için zorluk teşkil ettiği tespit edilmektedir. Katılımcılarımızın paylaşımları şu şekildedir;

“...Tabi tabi ben hala ben bilmiyorum çünkü kocamla hep gidiyorum ben bilmiyorum. Bilmiyorum, yani bir dernek olacak, bir şey olacak ilk kadın nereye gidecek, nerede olacak bir destek olacak...” (K2)

“...Türk kadınının burada iş yapması tabii ki Suriye bi Suriyeli bir kadına göre çok daha kolay bir kere dil sorunu yok, ikinci mesela burayı kanunu işler nasıl yürür, kanun olarak nasıl yürüdüğünü daha iyi biliyor...” (K5)

“...Ya şey uı maddi olarak biraz şey zor olacak, aynı zamanda şey burası mesela kanunları bilmediği için eee bir de kuralları bilmediği için zor oluyor...” (K6)

“...Yani çok zorluk var. Böyle bildiğiniz kolay bir iş değil. Yani Türkler Türk vatandaş daha rahat açabilirsin. Yani yabancılar için çok zor...” (K2)

“...Ben yaşamadım, ama dükkani ilk açtığın işte yıl diyelim ya da aylar diyelim zor geçti sürekli bir şu idari işten bu idari işe koşmak zordu yani...” (K4)

“...Burası dar bizim için zor, yani bizi nasıl davranıyorlar? Büyük şirketler gibi davranıyorlar, anladın mı? Aynı burası da fark yok. Biz yapıp yapamayız yani anladın mı yani? Kadın girişimci için özel prosedür yok. Yani mesela nasıl? İhracat prosedür maddi yani şey para aynı şekil aynı büyük şirketler ödemek lazım. Her şey büyük şirketler gibi...” (K7)

Göçmen kadın girişimcilerin politika kapsamında Türkiye’de karşılaştıkları mevcut zorluklar hakkında paylaşımları da katılımcılarımız tarafından aşağıdaki gibi ifade edilmektedir. K1, K6, K7, K8 ve K9 mevcut zorluk olarak kurum ve kuruluşlardan destek göremediklerine değinmektedirler.

“...Eee hepsini kendim öğrendim bu kaç yılda olmadı yani kimse de birinci yıl hiç kimseyi bulamadım ikinci yılda aynı uı şimdi nasıl söylüyorum ben şirketim ben yani çünkü biz birinci yıl göç idaresi bizi tanımıyordu yani zaten biz nasıl mesela aileyiz falan hak veriyorum yani çok destek ki mesela böyle yap böyle yap daha iyi öyle bir şeyler olmadı...” (K1)

“...Eee zaten tüm kadınlar bunu şey bu konulara ihtiyacı var zaten, şey bilgi alınması gerekiyor. Sonra mesela avukat falan o öyle yardım etmesi gerekiyor. Bu konularda evet, evet, bunu...” (K6)

“...Kadın olarak mesela kadın girişimci olarak hiç devlet bize vermedi. Yani destek olmadı. Sadece maddi destek değil manevi destek mesela...” (K7)

“...Ama haber bir şey hiçbir şey bize vermiyorlar mesela misal kalıp çıkartmak bir bir mesela kurs var. Bize kimse haber vermiyor. Biz tüccar bize hani yani biz böyle bir şey istiyoruz ya da mesela ben mesela biliyorum misal. Başka mesela eleman bende o gönderiyorum e böyle. Ben ben şey alışmak şey tanımak, öyle seviyorum bulamadım. Kimseye bana gelmedi mesela ... böyle böyle bir şey var istersin gel, istersin ihtiyacın var mı? Sen böyle yap kimse bana yardımcı olmadı...” (K8)

“...İlk başta zaten çoğu eşleri şey diyor, sen yapamazsın edemezsin işte bir ay falan ondan sonra biter işin falan diyor ama biri gelip bunu finanse ettiğinde ve bu kadına yardım ettiğinde

sadece maddi olarak değil de manevi olarak destek verdiklerinde ve takip ettiklerinde eşini tam tersini gösterecek, yok ben yapabilirim, ben ayaklarımın üstüne durabilirim vesaire...” (K9)

Göçmen kadın girişimcilerin diğer bir mevcut zorluk olarak ifade ettikleri durum ise Türkiye’de vatandaşların kendilerine ön yargılı tavır göstermeleri noktasıdır. Katılımcılarımızdan K2, K3, K5, K7 ve K8 bu durumu şu sözlerle ifade etmektedirler;

“...Yani şöyle dedim ki ya sana işte ne işin var, neden Suriye terk ettin, Arap erkek kalmadı, Türk evlendin en çok bunu. En çok bunu yaşadım açıktan anladın mı bu bazı yani şöyle...” (K2)

“...Söyleniyorlar, hoşlanmıyorlar. Arapların işte giyim tarzları olsun, yeme kültürleri olsun hiç hoşlarına gitmiyor hep. Onları, hor kullanan pis kullanan insanlar olarak görüyorlar ve genelleme yapıyorlar, bunun üzerine ve hoşlanmıyorlar, çoğu insan hoşlanmıyor...” (K3)

“...Şey noktası işte bu toplumun Suriyelilere karşı, ön yargısı diyelim ya da kabullenmesi, son zamanlarda çok fazla oldu işte artık hiç neredeyse hiç kabullenemiyor işte daha diyor, çok şey görüyorlar işte Suriyeli burada muhtaç olması lazım. Fakir nasıl bir iş adamı olabiliyor ki yani olamaz...Suriyelilerde de işte iş adamları var, çoğu bir kısmı var işte daha bu şeylerde direkt Suriye'den gelmeyenler de var. Aslında bizim gurbetçiler de bir kısmı ailesi buraya geldi diye buraya da yerleşen oldu. Bir kısmı kendi Suriye'den mesela gelirken kendi parasını da getirebildi. İş adamları burada bir iş açıp kendini geliştirebildi ama işte o algı siz iş açtıysanız şirket açtıysanız o zaman siz size yardım ediyor, sizler işte bedavaya iş veriyor, bedavaya para veriliyor diye bir algı var diyor. Aslında çok, son zamanlarda bu toplumun işte Suriye'ye böyle bakılması onları da biraz çekindiriyor, iş yeri açılıyor. Çok fazla tepki görüyorlar artık. Niye bir Suriyeli bu iş yerini açtı, nasıl açtı, nasıl yaptı diye. İşte hatta diyor, sonra bir örnek diyor, mesela çok zaman öce bir tane Türk işte nasıl bir Suriyeli ile evlendin, sana nasıl evleniyorsun olmaz böyle bir şey falan diye bayağı bir tepki gördü diyor, öyle şeyi de oluyor. İşte aslında, iş imkanlarının ya da artık son zamanlarda dediğim gibi işe girişmeme sebepleri de bunlardan biri ilk başlarda çok fazla çalışmak isteyen oldu iş adamları oldu, iş kuranlar oldu ama son zamanlarda onlar kapatıyor. Yeni açanlar da yani yeni işe girişenler de olmuyor asla açıkçası ne anlatayım bu kadar yani...” (K5)

“...Ben diyorum mesela bu son ayrımcılık hamle yoksa duruma biraz dayanabilirler kadınlar, böyle söylediler bana neden? Çünkü her girişimci kadın ne nasıl düşünüyor? Ayy bizim hakkımızda ayrımcılık hamle var. Özellikle sosyal medya. Bu mesela Suriyeli genç sokakta öldürdüler, vurdular. Ayy bizi bu etkileri etkileniyoruz. Neden? Çünkü bu kadın nasıl düşünüyor, ayy eğer daha fazla para yatırmak isterse ya da daha fazla iş yapmak isterse duruyor. Neden? Çünkü gelecekte bildiği değil acaba gelecek ne olabilir? Acaba bu ülke terk edebilir miyim? Bu ülke yaşayabilir miyim artık? Hem de devlet her gün yasak çıkıyor hem de her gün kural çıkıyor. Acaba biz kalacağız mı ya da ayrılacağız mı? Hem de bu karar belli değil. Bu yüzden duruyorlar, devam etmiyorlar. Yani devam

etmek kararı... Yani etkilendik, biz anladın mı bu ayrımcılık hamleye, bu sosyal medyaya yapan hamleye çok biz etkilendi. İşler etkilendi bütün girişimci kadınlar böyle yani, sadece gıda olanlar şu anda devam ediyor...” (K7)

“...Satış yok bazen satış yok. Neden? Çünkü korkuyor, en müşteri korkuyor, korkmuş. Bazen Suriyeliler ben satıyorum. Suriyeliler şey korkmuş Suriye’de şey Suriyeliler Suriye göndereceğiz onlar diyor, o zaman giyim şimdi önemli değil, para para almaya yani para daha önemli çünkü bilmiyoruz mesela neden ne zaman şey Suriye bize gönderecek, anladın mı bizim iş çok zayıf oldu...” (K8)

Politika noktasında son olarak, yapılan görüşmelerde katılımcılarımızın karşılaştıkları mevcut zorluklar içerisinde çalışma izni ve oturma izni elde etmenin onlar için zor olduğu tespit edilmektedir. Katılımcılarımızdan K1, K5, K7 ve K8 bu konu hakkında deneyimlerini şu şekilde dile getirmektedirler;

“...bizim büyük bir problem ne oturma izni ve çalışma izni o da kolay veremiyor yani Türkiye çalışma izni ve oturma iznini kolay veremiyor...” (K1)

“...Bir de buradaki kanunlar da biraz zorluyor, bu süreçte. Bu süreçte ben de biliyorum çok ıı çalışma izni de çıkarmak çok zor ve yani bir iş bulmak da çok zor olmuş... Son zamanlarda şuna şahit olduk, çok bir baskı var, Suriyelilere çok bir ıı nasıl diyeyim? Mesela çalışma izni 4-5-6 sene çalışma izni olan biri ıı yeni biz biliyorsunuz, biz her sürede biz her senede bilmiyorum, çalışma izin hani bir senelik mi oluyor, ne kadarlık oluyor? Bir yenileme süreci var çoğuna mesela yenilenmiyor bu çalışma izinleri...” (K5)

“...Bu mesela neden bu mesela meslek sertifika vermek için sonra sonra çalışma izni verebilirler. Böyle bu proje zaten Avrupa Birliği destekledi, onu yaptılar sanayi odasında, ne yaptılar? Önceden sadece sertifika verdiler çünkü sınav yaptı. Sınav geçiren kadınlar sertifika verdiler. Çok iyi, çok iyi ama çalışma izin vermediler ama olmalı yapmadılar...” (K7)

“...Bu daha şey çalışma izni şimdi benim çalışma izni biticek, bitti 2 gün bak şimdi bana şey mesaj geldi bitti ben muhasebe aradım, söyledim neden böyle?...” (K8)

2.7.2. Finans Bulguları

Bu tema altında katılımcılarımızın girişimcilik faaliyetini başlatırken ve sürdürürken finans noktasında yaşadıkları deneyimlere yönelik bulgulara yer verilmektedir.

Göçmen kadın girişimcilerin Türkiye bağlamında karşılaştıkları mevcut zorluklar içerisinde finans elde etme konusunda sorunlar yaşadıkları tespit edilmektedir. Katılımcılarımızdan K1, K2, K3, K6 ve K8 bu konu hakkındaki deneyimlerini açıklamaktadırlar.

“...Hayır verilmiyor İran kişilerine maalesef kredi bir şeyler verilmiyor İranlılara...” (K1)

“...Bi yabancı kadınlar maddi diğer 50 bin al sen bir şey mi güzel olur ya. Bu da bir şey diyim mi? Biz grubumuz var, bayanlar öğretmenler var ya dil biliyorlar öğretmen yani savcı da var, burada hakimler de var gelmişler, bunlar siyasetten kaçmışlar, sürekli bir okul istiyorlar burada ana okul gibi bir şey kur-an öğretsinler filan ama maddi yetmiyor bazen kadınlar öğretmen var diyor ki keşke bir yardım olsa... Önce bu 50.000 60.000 bir iş aç bir yer sen gel kontrol et bana ne güzel. Keşke böyle olsa bir şey. Yani aynı o kadınlarda iş yeri olsa bir şeyler olsa ne güzel kaç tane arkadaşım kuaför var, açacaklar yok maddi durum yok...” (K2)

“...Finansal olarak yabancılara destek sağlanmıyor, burada... Finansal bir destek sağlanmıyor da sağlansa bile. Yani bence çok az sayıda kişiye ve çok az miktarda sağlanıyor diye düşünüyorum. Ben kendim için de çok araştırdım. Mesela biz yabancılara ben iki tane bankaya başvuru yapmıştım, önceden evlenmeden önce şey düşünmüştüm, hatta bunu düşündüm dedim ki ben bir tane burada kuaför mağazası açayım. İşte gittik, kiralari araştırdık işte kira durumu, o bu işte içine en az 100- 120.000 tl'lik bir masrafın olacaktı, malzeme alışım. Bankalarla görüştim, bankalar şey dediler, biz yabancıya kredi vermiyoruz dediler... yani vazgeçtim ama yok burada kredi verilmiyor, vatandaşı olmadığı sürece...” (K3)

“...Ben bu işlere biraz başardım yani ama açmadım yani biraz zor şey. Çünkü mesela çalışanlar istiyor. Çalışanları istiyor, bir de şey para da istiyor, ilk yer açması masraf istiyor. Bende bu masrafları şey bulamadım...” (K6)

“...Ya kredi çok sıkıntı mesela bazen ben kredi ihtiyacım var ihtiyacım ama olmadı yani bilmiyorum hatta bankaya açmak hesabı çok zor...” (K8)

Finans temamızda, katılımcılarımızın Türkiye bağlamında karşılaştıkları bir diğer zorluğun da son zamanlarda yaşanan istikrarsızlık nedeniyle ülkenin bulunduğu ekonomik durum olduğu tespit edilmektedir. Katılımcılarımızdan K1, K2, K4, K5, K7 ve K9 bu duruma şu şekilde atıfta bulunmaktadırlar;

“...Maalesef ekonomik konusunda olmadı çok burda çalışıyorum ama bu yıl her şey pahalı oldu o yüzden ıı normal oldu onu ile...” (K1)

“...Burada 10 kişi çalışacak yetmiyor. Ya bak ben esnafım beyim esnaf yetmiyor, bir kızı okutuyoruz, yetmiyor...” (K2)

“...Şu an olsa zor yani birisi bana sorsa işte açmak istiyorum hele de şu an hani benim açtığım zaman yine de bazı şeylerin eee fiyat olarak daha düşük yani şu an çok zor olur...” (K4)

“...Onlar da artık özellikle ben burada biliyorsunuz bir maaşla yaşamak çok zor oldu ilk başta, eee herkes kendi eşini de çalıştırdı kızını da çalıştırdı kendi de çalıştı kızını üniversiteye de gönderdi, başka şehirlere üniversite okumaya da gönderdi. İu daha diyelim maddi durum bunu etkiledi biraz bu değişimi...” (K5)

“...Yani mesela kira yüksek biz yüksek sizin için zor, bizim için zor. Başka ne mesela iş meselesi olayı hani ekonomik meselesi, biz aynı durumu yaşıyoruz, ben biliyorum. Bu yüzden ben şikayet etmek istemiyorum... Ama Türkiye girince ihtiyaç daha fazla olmuş, bu yüzden çok kadınlar çalışıyor şu anda...” (K7)

“...finans eksikliği biz şey kadınlar genelde, projeyi açtığında, projeyi açtığında da ıı bu kadar büyük bir şeyle karşılıklarını bilmiyorlar bu kadar para ödeyeceklerini bilmiyorlar. Aslında evden açtıkları için çoğu mesela bazı ürünlerin ne kadara maliyet olduğunu bile bilmiyorlar, o yüzden bu konu, bu konuda biraz sıkıntı çekiliyormuş...” (K9)

Göçmen kadınların girişimciliğe başlarken ve girişimciliklerini devam ettirirken ki süreçte ihtiyaçları olan finansal destekleri aile, tanıdık ve arkadaş diye adlandırılan informal ağları sayesinde edindikleri tespit edilmektedir.

Katılımcılarımızdan K1, K2, K3, K8 ve K9 finansal desteği ailelerinden sağladıklarını dile getirirlerken; K5 ve K8 ise tanıdık/arkadaş vasıtasıyla finansal destek elde ettiklerini ifade etmektedirler.

“...Yani ekonomik konusunda yani ailem destek veriyor...” (K1)

“...eşim bana dedi ki “Hatun çalışmak izin vermiyorum ama istersen sana açarım bir iş yeri”...” (K2)

“...Ben yabancı olduğum için onu alamadım, babam zaten para verdi açmak için...” (K3)

“...Sonra düşündüm, ben ne çalışacağım söyledim. Annem şey var altın var 20.000 var söyledim, gel şey çalışacağız giyim. Gaziantep'ten ben götüreceğim, burada satıyoruz, annem söyledi, iyi bir fikir...” (K8)

“...Finans eden yokmuş ilk başka annem kendi altınları anneannem ve teyzem altınlarını satıp bu işletmeye başladılar...” (K9)

“...Şeyse finansmansa daha çok şeylere güveniyorlar, Suriyeli gurbetçilere, Türkiye dışında olanlar tabii ki iş ilanları onlar ya yardım toplayarak ya da işte iş adamları olabilir o şekilde...” (K5)

“...Bak ben, ben ticaret çalışıyorum en en sıkıntı çünkü ben başladım. Yani burada 4.000 4.000 arkadaşımдан aldım. Yani benim iş için ailem iş için değil. 4.000 bir arkadaşımдан aldım, başladım...” (K8)

2.7.3. Destek Bulguları

Destek temasında, görüşmelerden elde edilen bulgular iki şekilde ele alınmaktadır. İlki katılımcılarımızın girişimcilik faaliyetleri noktasında faaliyetlerine yönelik aldıkları destek ikincisi de farklı bir ülkede, girişimcilik faaliyetleri sırasında, karşılaştıkları zorluklarla başa çıkabilmeleri için aldıkları desteği içermektedir.

Göçmen kadınların girişimcilik faaliyetlerine başlarken ve devam ettirirken finansal destek haricindeki desteklerini de aile ve arkadaş çevresini kapsayan informel ağları ve bunların yanı sıra da Türkiye bağlamında mesleklerini icra eden meslek uzmanları aracılığıyla sağladıkları görülmektedir.

Katılımcılarımızdan K2 ve K3 ihtiyaç duydukları desteği ailelerinden gördüklerini dile getirmektedirler.

“...Yani bir iş yeri açacaksın çok zor ama en büyük desteğin en büyük desteğin kocam, kayınvaliden rahmetli nurla yatsın babam kayınpederim yani her şey evet dediler deme yani şuan diyelim...” (K2)

“...Anne babam yanımdaydı, yanımdaydı, şükürler olsun ki en azından benim annem babam çok açık görüşlü insanlar var, aydın kafalı insanlar var...” (K3)

Katılımcılarımızdan K1, K4, K5 ve K8 bu süreçte tanıdıklarından ve arkadaşlarından destek gördüklerini ifade etmektedirler.

“...Bak maddi durumda hayır ama manevi durumda evet iyi arkadaşlar varım ki mesela mesela bir tane eee bu gazeteler mesela bir arkadaşım söyledi ki “.... burada böyle çalışıyor” o mesela geldi gazete geldi mesela umm farklı bir gazeteler mesela ben ıı’ta bir proje yapıyordum masaları değiştirdim renklerini ıı farklı bir gazete geldi sonra mesela başka bir arkadaşım da sordu

mesela bu hanım burada ne yapıyoruz falan tekrar onlar mesela onları yolladı burada yani öyle destek evet çok oldu yani mesela...” (K1)

“...Bütün süreçte o abimizden yardımcı yardım alıyordum yani hani, yani “İşte abi hangi? nereye gitmem gerekiyor?” falan...Zaten idari işleri falan gördüğümde de hani işte sorduğum zaman yardımcı olanlar vardı hani sürekli tanıdıklar belki olduğu için olmuş olabilir...” (K4)

“...Biz daha çok buradaki Suriye toplumuna güvenerek iş aradı işte onlara yönelik bir iş. Burada işte Suriye toplumların bize sunduğu işlere yöneldik...” (K5)

“...E bir ay geldi valla hepsi bana yardımcı oldu. Ben söyledim onu mesela kargo gönderiyorsun, kargo numarası bana verdi. İstanbul yani şey her şey yani bana tarif ettiler, nasıl çalışacağım...” (K8)

Katılımcılarımızdan K4 aynı zamanda bu süreci mesleki uzman desteğiyle yürüttüğünü ifade etmektedir. Aynı şekilde K7 de bu süreçte uzman desteği aldığını ifade etmektedir.

“...Yani muhasebeciye falan gittik işlemlerimizi her ay o yapıyor işte bizi mükellef falan yaptı...” (K4)

“...Var, mali müşavir var her şeyi öğretiyorlar. Hem gümrükçü hem mali müşavir...” (K7)

Elde edilen bulgulardan yola çıkılarak katılımcılarımızın karşılaştıkları herhangi bir zorlukta ya da ihtiyaç duydukları motivasyon desteğinde de yine informal ağ desteklerine başvurdıkları tespit edilmektedir.

Katılımcılarımızdan K1 ve K5 bunu aile desteği ile yürütürken K4 bunu bir tanıdık desteği ile yürütmektedir.

“...Bazen bayanlar da biliyorum çünkü bak şimdi benim aile bana destek veriyor ben biraz daha az korkuyorum bazen bayanlarda onu da anlıyorum yani gördüm zaten evet yani uı çok şükür yani bu konuda da yani ben bu desteki varım...” (K1)

“...Türkiye'ye geldiğimde de diyor, eşim en büyük destekçim oydu. Bir de şöyle bir şeyi var işte daha çok da destekçi oluyor...” (K5)

“...dükkanı ben sürekli açmayı erteliyordum, “Yok işte şu belgeyi almadım” falan yapıyordum. Diyordu ki “Ya sen aç, emin ol hani Trabzon’da yüzde sekseni şu senin sürekli şu istediğin belge yok onlarda” Yani biraz o abimiz yardımcı oldu...” (K4)

2.7.4. Kültür Bulguları

Kültür noktası ele alındığında, ana ülke (home country) ve ev sahibi ülke (host country) arasında bulunan farklılığa göre iki ayrı görüş olduğu tespit edilmektedir.

Katılımcılarımızdan K1, K3, K4, K6, K8 ve K9 iki ülkenin kültürel bakış açısında farklılıklar olduğu ve ev sahibi (host country)  lkenin daha açık görüşlü bakış açısına sahip olduğu yorumunda bulunmaktadır.

“...Burda da çok cesaret ben aldım burda da yani Türkiye’de çok cesaret ben hatta bir iki bir ay iki ay önceden ıı bir gazete buraya geldi beraber konuştuk dedim dedim bu ülke yani sebep oldu iyi yani ben bu ülkeyi yani bu konuda çok seviyorum hani bayanlara ve baskı yapmıyor yani görmedim yani bende benim için böyle olmadı bilmiyorum genel olarak nasıl ben mesela bayanlar için ama benim olmadı yani hep destek verdi mesela destek de nasıl destek yani mesela “Sen yapabilirsin” “Yap!” “Korkma!” mesela öyle bir şeyler çok iyi ama mesela İran’da olmuyor yani mesela bir bayan şimdi ben ressamım mesela bir tane bu şimdi açık değil bu bayanı ben çizdim biraz daha açık olacak yani biraz mesela kıyafet daha açık izin vermiyor yani neden bunu çizdi mesela eğer açık bir yerde mağaza ben açıyorum, böyle bir şeyleri orada izin vermiyor biz koyaca ız...” (K1)

“...H k metin verdiği baskı var. Sen sokakta işte saçını dışarıda kaldığı mesaj geliyor, telefonuna ki “şu an görüntüledik seni sa ın dışarıda” 300.000 tümen mesela para cezasına  arptırılıyor. Beni aldılar, götürdüler işte bir gece nezarete tuttular, niye? kış günü ben bir tane anlımı korumak için sin zitim olduğu için bir headband diyoruz. Bir şey takmışım “Bu Amerika’nın kültürüdür” diyorlar. “Sen bunu burada giyemezsin” diyorlar. İşte sa ına başına giyinişine elindeki d vmene bile müdahale ediyor o ülkede...” (K3)

“...Yani sadece şunu söyleyebilirim, bizim memlekette erkekler hep şunu derler “Ben seni temin edebiliyorum, çalışma” biz de hep şöyle bu kafa yapısı var yani...” (K4)

“...Bir fark tabii ki tabii ki bir fark var. şey Suriye’de zaten bizde, ne neden biz burası burada biraz zorlandık. Çünkü Suriye’de biz kadınlara çalışmıyoruz. Bizim kadınlar  alışmıyor. Çok az şey çalışan kadınlar bizde kültürlerimiz de kadın evde oturuyor, erkek çalışıyor, bu kadar. Eee burası daha şey, ıı daha serbest bir de mesela ben önceden Suriye’de çalışmaya denemedim. İlk geldim, burada şey çalıştım...” (K6)

“...Hem Türk hem Arap yani çok arkadaşım yok, Türk bana daha daha destek oldu, Türk gençler daha daha çok yani çünkü neden... söyledi sen kız sen  alışyorsun sen çok ısrarlısın. Suriyeliler bana görüyorlar, bu kız neden çalışıyorlar, o kız niye, neden erkek erkek alıyoruz...” (K8)

“...Bazıları, şey parası varsa evde oturup dinlenmesini tercih eder o yüzden bazıları hayır der...” (K9)

Diğer bir yandan katılımcılarımızdan K2, K5 ve K7 iki ülke arasında kültürel bakış açısı olarak bir fark olmadığına yönelik yorumda bulunmaktadır.

“...Bitanem inan hiç farkı yok, hiç fark yok, orada da aynı, burada da aynı...Tabi canım. Bizde kadın asker de var, polis de var, aynı burda da olur mu? Her şey var, o kadar yani Suudi Arabistan'da bunlar biraz kapalı ama bizde yoo bizde aynı...Yok yok, bizde de böyle. Hatta şöyle ?Camei? biz diyor, diyelim bazı ofisler var, bayana para veriyorlar, kredi gibi bir çek işini kur var yavrum...” (K2)

“...Şey anlatayım aslında çok da buraya yakın diyebilirim. Daha çok büyük şey büyük şehirlerde diyeyim, büyük illerimizde iş imkanı vardı, öyle bir şey vardı. Kadınlarımız çalışıyordu, kendi işini kuruyordu. Devlette memur olabiliyordu. O, orada kadının işine çok da öyle olmaz gibi bakılmıyordu ama köylerde diyelim küçük şehirlerde biraz daha kapalıydı toplum. İşte kadının işi evi, evine, ailesine bak bakma onun en en şey nasıl diyeyim? Onun işte yapacağı hani iş oydu ona kocası yeterdi. Hatta üniversite mezunu olsa bile çalışmasında çok daha iyi iyi bir şeye bakılmıyor genelde. Bu da dediğim gibi köylerde küçük, işte kasabalarda küçük şehirlerimizde oluyordu ama büyük şehirlerde öyle bir şey yoktu...” (K5)

“...Yok yargı yok yani bu şey. Bu genelde ben şehir olarak yani konuşuyorum. Şehir normal bir şey yargı değil yani canım o Suriye'de çok öğretmenler var, kadınlar çok var...” (K7)

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışmada, farklı ülkelerden gelerek Türkiye’ye yerleşen ve burada girişimcilik faaliyetinde bulunan göçmen kadın girişimcilerin deneyimledikleri girişimci ekosistemini belirlemek ve onların gerçeklerinden yola çıkarak onların girişimci ekosistemini ortaya koymak amaçlanmaktadır. Çalışmanın daha önceki bölümünde göçmen kadın girişimciliğinin ev sahibi ülkenin ve ana ülkenin girişimcilik ekosistemi şeklinde ikili ekosistem etkisi altında olduğu ifade edilmektedir (Duan vd., 2021: 2). Bulgular sonucunda göçmen kadın girişimcilerin Türkiye bağlamında etkisi altında olduğu girişimci ekosistem öğelerinin “politika, finans, kültür ve destek” olduğu tespit edilmektedir. Çalışmanın bu bölümünde, elde edilen verilerin, betimsel analiz sonucunda oluşan bulgularının, literatürdeki mevcut çalışmalarla tartışılmasına yer verilmektedir.

Elde edilen veriler sonucunda oluşturulan temalardan ilki politika temasıdır. Bu temanın alt kategorisini “iş prosedürleri ve düzenlemeler” ile “mevcut zorluklar” oluşturmaktadır.

Bulgulardan yola çıkılarak göçmen kadın girişimcilerin, Türkiye’nin işe yönelik yasal düzenlemelerini ve kurallarını bilmiyor oldukları sonucuna ulaşılmaktadır. Pio (2007), bu durumun göçmen kadın girişimcilerin, kendilerine olanak sağlayabilecek koşulların, onlar için açıkça belirgin olmadığı durumları ortaya çıkarabildiğini ifade etmektedir. Katılımcılarımız, Türkiye’deki mali müşavir ve muhasebeci gibi meslek gruplarıyla bu sorunu çözmeye çalışmaktadırlar.

Diğer yandan, göçmen kadın girişimciler, genellikle ev sahibi ülkenin hükümet kurallarını ve düzenlemelerini uygulama noktasında da zorluklarla karşılaşabilmekte ve kolayca uyum sağlayamamaktadırlar (Surangi, 2022: 208). Ülkemizde de göçmen kadın girişimcilere yönelik kolaylaştırıcı ve teşvik edici bir kurumsal ortam bulunmamaktadır. Literatürde yapılan çalışmalarda (Lidola, 2014; Ohlsson vd., 2012) görülmektedir ki Almanya ve İsveç ülkelerinin kurumsal ve düzenleyici koşulları göçmen kadın girişimciler için uygun ortam sağlamaktadır.

Mevcut zorluklar alt kategorisinde ilk olarak Türkiye’deki göçmen kadınların girişimciliğe başlarken kurum ve kuruluşlardan yeterli desteği göremedikleri konusu karşımıza çıkmaktadır. Yasa ve kurallarına yabancı oldukları bir ülkeye yerleşen bu kadınlar için hangi kurumdan hangi desteği sağlayabilecekleri konusunda bilgi alamamaları kendileri için zorlayıcı bir durum oluşturmaktadır.

Göçmen kadınların topluma adapte olmaları noktasında ev sahibi ülkenin kurum ve kuruluşlarının özellikle sivil toplum kuruluşlarının (Najjar, 2018: 197) önemli bir görevi olduğu düşünülmektedir. Araştırma esnasında ülkemizdeki mevcut STK’lar ve Göç İdaresi işbirliği

içerisinde kadın sağlığı, çocuk gelişimi ve uyumlaştırma çalışmaları şeklinde projelerin varlığı görülmektedir. Fakat göçmen kadın girişimciliğine yönelik projeler çok gündemde olan bir konu olarak görülmemektedir. Bu durumda da girişimci olmak isteyen göçmen kadınların başlangıç aşamasında ne yapacaklarına yönelik bilgi eksikliği söz konusu olmaktadır. Ülkemizde göçmen kadınların girişimciliğinin erkek göçmenlerin girişimciliğine kıyasla çok daha sınırlılık göstermesi ve halihazırda Türkiye için çok yeni bir oluşum olması bu durumun sebebi olarak düşünülmektedir.

Politika kapsamında karşılaşılan, mevcut zorluklar kategorisinde, göçmen kadınların, toplum içerisinde karşılaştıkları ayrımcı tavırlar, çalışmada dikkat çekici unsurlardan biri olarak görülmektedir. Uluslararası yapılan çalışmalarda (Surangi, 2022; Wang, 2018; Alkhaled ve Berglund, 2018; Munkejord, 2016; Vita vd., 2013; Collins ve Low, 2010) göçmen kadınların iş piyasasında yaşamış oldukları ayrımcı tavırlar nedeniyle girişimciliğe daha fazla yöneldikleri tespit edilmektedir. Fakat ülkemizde, özellikle son zamanlarda sosyal medya üzerinden gerçekleştirilen ayrımcı tavırlar, göçmen kadınların girişimciliğe adım atmaları ya da sürdürmeleri noktasında onları tedirgin eden bir duruma sebep olmaktadır.

Türkiye’de son zamanlarda gittikçe artan ayrımcı tavırların nedeninin medya kanalıyla Türk toplumuna yanlış lanse edilen bilgiler olduğu düşünülmektedir. Türk toplumunda oluşan bu önyargılı tavır, göçmen kadınların Türk toplumuna entegrasyonunu zorlaştırmaktadır. Literatürde (Chreim vd., 2018; Birdthistle, 2016) göçmen girişimciliği, göçmenlerin topluma entegrasyonunu kolaylaştırıcı bir etken olarak görülmekte iken Türkiye’de durumun daha farklı olduğu görülmektedir. Göçmen kadınların girişimcilik faaliyeti olarak gıda ve tekstil sektörlerinde bir girişim başlatmayı daha çok tercih etmeleri ve iki kültür arasında olan damak tadı ve giyim tarzı farklılıkları sebebiyle pazarlanan ürünlerin Türk tüketiciye hitap etmemesi sonucu arada bir alışverişin oluşmaması ve aradaki entegrasyonu sağlayıcı bir faktör oluşmamasının da bu duruma ortam hazırladığı düşünülmektedir.

Diğer yandan, dikkat çekici bir diğer unsur da gerek topluma entegrasyon gerekse ayrımcı tavır ile karşılaşma noktası açısından bakıldığında iki farklı durum ortaya çıkmaktadır. Çalışmamızda, İstanbul ve Trabzon lokasyonlarında faaliyette bulunan göçmen kadın girişimcilerin ayrımcı tavırla daha fazla karşılaşmış oldukları, Gaziantep lokasyonunda ise Türk halkı ile göçmen halk arasında bu durumun daha az ya da hiç yaşanmamış olduğu görülmektedir. Gaziantep lokasyonunun sınır şehir olması ve savaş öncesi zamanlardan itibaren karşılıklı alışverişin mevcut olmasının bu durumda etkili olduğu düşünülmektedir.

Politik açıdan son olarak Türkiye’deki göçmen kadınların zorlandıkları mevzu çalışma izni ve oturma izni almanın zor olması noktasıdır. Özellikle çalışma izni almanın ilk zamanlara kıyasla son zamanlarda daha da zorlaşması yönünde olan iddia da söz konusudur. Literatürde bu konuya yönelik herhangi bir bulguya rastlanılmamaktadır.

Çalışmada ortaya çıkan diğer bir tema da finans temasıdır. Bu tema da “mevcut zorluklar” ve “finans elde etme yolu” alt kategorileriyle ele alınarak tartışılmaktadır.

Göçmen kadın girişimcilerin önündeki en büyük engeli, yeni girişimleri için finans kaynağı elde edememeleri oluşturmaktadır. Katılımcılarımızdan elde edilen verilerden görülmektedir ki ülkemizdeki, göçmen kadın girişimciler bankadan kredi temini sağlayamamaktadır. Bu durum yalnızca ülkemizde mevcut olmayıp uluslararası literatürde de dikkat çeken bir konu olmaktadır. Yapılan çalışmalarda da (Collins ve Low, 2010; Surangi, 2022) görülmektedir ki göçmen kadınlar, başlangıç sermayesi elde etmede ya da girişimcilik faaliyetlerini sürdürebilmeleri noktasında ihtiyaç duydukları finansal desteği ev sahibi ülkenin bankalarından elde edememektedirler. Bu durumda da öncelikli olarak kendi birikimleri varsa bu yolu tercih etmektedirler. Eğer bu durum da mümkün değilse ya aileden ya da arkadaş ve tanıdıktan borç alma yolunu tercih etmektedirler. Ev sahibi ülkelerin bu tutumu göçmen kadınların girişimciliği önünde önemli bir engel teşkil etmektedir. Göçmen kadınlar, bankaların vermedikleri kredi desteğini aile ve yakın arkadaşlardan sağlayarak sınırlı bir mali destek görmektedirler ve bu durum da onların ilerlemesini engellemektedir (Chreim vd., 2018).

Ev sahibi ülkenin yasal kurumsal faktörlerinin göçmen kadın girişimciliğinin başlatılması noktasında güçlü bir etkisi olmasının yanı sıra yine ev sahibi ülkenin ekonomi yapısı da bu girişimciliği başlatmada güçlü bir etkiye sahip olmaktadır (Volery, 2007: 35). Göçmen girişimciliğinin ev sahibi ülkenin ekonomi yapısında gömülü olmasına yönelik birçok çalışma (Duan vd., 2021; Bosiakoh ve Tetteh, 2018; Naguib ve Jamali, 2014; Azmat 2013; Kloosterman, 2010) bulunmaktadır. Diğer yandan, gelişmekte olan ekonomi modeline sahip olan ev sahibi ülkelerde, ekonomi gibi çevresel faktörlerde yaşanan karmaşıklık nedeniyle bir girişim başlatmanın zorlaştığını ileri süren araştırmaların (Amine ve Staub, 2009; Smallbone ve Welter, 2001) varlığı da söz konusudur. Gelişmekte olan ekonomi modeline sahip olan Türkiye’de de bu durumun göçmen kadın girişimciler için bir sıkıntı yaratıyor olduğu görülmektedir.

Bir diğer tema da destek temasıdır ve bu tema da “destek sistemleri” ve “zorluklarla başa çıkma” alt kategorilerinden oluşarak bunlar üzerinden tartışılmaktadır.

Surangi (2022), yapmış olduğu çalışmada, göçmen kadın girişimcilerden elde ettiği verilerle, ev sahibi ülkenin toplumu hakkında kaynak ve bilgi eksikliği nedeniyle, göçmen kadın girişimcilerin ağ oluşturma ilişkilerinin hayati olduğunu ortaya koymaktadır. Azmat (2013) da göçmen kadın girişimcilerin, faaliyetlerini desteklemek ve geliştirmek için formel ağlar yerine çoğunlukla informal ağları kullanmakta oldukları sonucuna varmaktadır. Çalışmamızda da göçmen kadın girişimciliğinde sosyal ağ varlıklarının büyük önem teşkil ettiği görülmektedir. Göçmen kadın girişimcilerin, sosyal ağlarını özellikle kendi etnik kökenli kişiler ile oluşturmuş oldukları ve farklı bir ülkede yaşarken maddi manevi ihtiyaç duydukları desteği de bu ağlar aracılığıyla sağladıkları görülmektedir. Bu

destekler yeri geldiğinde motive edici olmakla birlikte yeri geldiğinde de işgücü olarak yararlanma şeklinde gerçekleşmektedir. Göçmen kadın girişimcilerin informel ağlarını daha çok kullanmaları ev sahibi toplumuna entegrasyonlarını engellemektedir (Azmat, 2013: 208). Göçmen kadın girişimcilerin sadece iş ya da girişimcilik noktasında değil ihtiyaç duydukları her türlü desteği, kurmuş oldukları ağ ilişkileri sayesinde elde ettikleri ve ev sahibi ülke toplumundan, kuruluşlarından kendilerini soyutladıkları görülmektedir.

Çalışmada elde edilen son tema kültür temasıdır. Bu tema “ülkeler arası fark var” ve “ülkeler arası fark yok” şeklinde alt kategorilerle ele alınarak tartışılmaktadır.

Hem ev sahibi ülkenin hem de ana ülkenin kültürel yapısının göçmen kadın girişimciliği üzerinde büyük oranda etkisinin mevcut olduğu bilinmektedir. Uluslararası birçok çalışmada (Surangi, 2022; Essers ve Benschop, 2019; Najjar vd., 2018; De Vita vd., 2014; Azmat, 2013) değinilen bu konu ortak bir paydaya dayanmakta olup dikkat çekici bir unsur oluşturmaktadır. Sözü edilen bu çalışmalar, özellikle gelişmekte olan ülkelere gelişmiş ülkelere göçün yaşandığı ülkelerde ya da diğer bir deyişle genelde İslam kültürüne mensup kadınların çok daha farklı kültür yapısına sahip olan Batı ülkelerine göç edip burada gerçekleştirdikleri girişimcilik faaliyetlerini konu alan çalışmalar olmaktadır. Bu çalışmanın farklı yönü olarak gelişmekte olan ülkelere yine gelişmekte olan ülke Türkiye’ye yerleşen kadınların girişimciliğini ele almış olması söylenebilmektedir. Bu bağlamda, çalışmada ortaya çıkan sonuçlardan biri iki ülke arasında bakış açısı olarak bir farklılık olmadığı yönündeydi. Yani katılımcılarımız, ana ülkelerinin de ev sahibi ülkede olduğu gibi kadınların girişimciliği noktasında aynı bakış açısına hakim olduğunu ve ana ülkede de kadınların girişimci olmalarının mümkün olduğunu söylemektedirler.

Diğer yandan, katılımcılarımızdan bazıları (K1, K3, K4, K6, K8 ve K9) ülkeler arasında kültür farkı olduğunu kadının girişimciliği noktasında ev sahibi ülke toplumunun ana ülke toplumuna göre daha açık fikirli olduğunu ifade etmektedirler. Daha kapalı bir kültür anlayışından gelen göçmen kadınların literatürde de sıklıkla geçtiği, kadının önce eş ve anne olma görevleri sebebiyle iş dünyasından geri kalma durumları Türkiye’ye geldiklerinde bir nebze değişime uğramaktadır. Bu duruma, Türkiye’nin kültürel ortamının daha rahat olması bir etken olarak görülürken diğer bir etken ise yine Türkiye’nin ekonomik durumu olarak görülmektedir.

Katılımcılar arasında oluşan bu iki farklı görüşün sebebi olarak, katılımcıların ana ülkelerinde farklı farklı şehirlerde ikamet etmiş olmaları görülmektedir. Diğer bir ifadeyle Türkiye’de Doğu ve Batı arasındaki alt kültür farklılığına bağlı olarak değişen bakış açılarının, katılımcılarımızın ülkesinde de mevcut olması bu iki farklı görüşü açıklar niteliktedir.

Çalışmamız, Türkiye’de faaliyet gösteren göçmen kadın girişimcilerin mevcut girişimcilik ekosisteminin yapısını ortaya koymaya yönelik bir çaba içermektedir. Ulusal alanda yapılan göçmen

girişimcilik çalışmalarında eksik olarak gördüğümüz cinsiyet faktörünü eklemekle birlikte göçmen kadın girişimciliğini tek bir boyut üzerinden ele almak yerine birden fazla boyutla ele alarak değerlendirdik. Bulgularımız, Türkiye'deki göçmen kadın girişimcilerin ekosistem öğelerinin politika, finans, destek sistemleri ve kültür unsurlarından oluştuğunu göstermektedir. Bu alışma, Türkiye'nin göçmen girişimcileri destekleme politikalarının etkinliğini artırabilir ve daha kapsayıcı bir girişimcilik ekosistemi oluşturulmasına katkı sağlayabilir. Bu bağlamda, göçmen kadın girişimcilerin gerçek deneyimlerinden elde edilen bulgular, mevcut ekosistem unsurlarında yapılması gereken düzenlemeler ve geliştirmeler konusunda öneriler sunmaktadır. Bu neriler, politika yapıcılar ve göçmen kadın girişimcilere yönelik olarak ayrıntılı bir şekilde sunulmuştur, böylece mevcut girişimcilik ekosisteminin iyileştirilmesine yönelik pratik katkılarda bulunulması amaçlanmaktadır.

Politika Yapıcılara neriler;

Göçmen kadın girişimcilerin, iş hukuku ve yasal düzenlemeler olmak üzere hükümet politikalarına yönelik eksik bilgilerini giderebilecekleri bir birimin kurulması önem arz etmektedir. Faaliyetlerinin başında ihtiyaçları olan destek kredisini sağlama, vergi indirimini yapma ve teşvik primi ödeme gibi yöntemler ile potansiyel göçmen kadın girişimcilerin n açılabilir. Toplumda oluşan ayrımcı tavırların önüne geçebilmek adına, medya kanalları üzerinden gerçekleştirilen nefret söylemlerinin önüne geçilmelidir. Aynı zamanda göçmen kadın girişimciliğinin değerine ve ülkeye katkısına yönelik toplumun bilgilendirilmesi sağlanabilir. İl Göç İdaresi ve sivil toplum kuruluşları ortak projelerinde göçmen kadınlara girişimcilik noktasında eğitim verilebilir.

Girişimci Olmak İsteyen Göçmen Kadınlara neriler;

Bir girişimde bulunmaya karar vermeden önce, hedeflenen ülkenin dilini öğrenmek büyük önem taşır. Yerel dilin bilinmesi, iş kurallarını anlamakta ve topluma uyum sağlamakta yardımcı olur. Yapılacak iş faaliyetinin yasallığına dikkat edilmesi ve gerekli oturma ve çalışma izinlerinin alınması da büyük bir öneme sahiptir. Faaliyet alanına ilişkin mevcut meslek odalarından bilgi almak, işle ilgili detayları öğrenmek adına faydalı olabilir. Son olarak, yaşanan ülkedeki kişisel haklar hakkında bilgi sahibi olmak ve kendine güvenen, özgüvenli bir şekilde adım atmak da oldukça önemlidir.

Gelecekte Yapılacak alışmalar için öneriler;

Çalışmamızın Türkiye bağlamında genellenebilir bir alt yapıya tam olarak sahip olmadığı belirtilmelidir. Grşmelerimizin katılımcı sayısı sınırlı kalmıştır, çünkü bazı kişilerin gerekçeleri nedeniyle görüşmelere katılmayı reddettiği bilinmektedir. Bu nedenle, çalışmanın farklı şehirlerde daha geniş katılımla gerçekleştirilmesi tavsiye edilir. Ayrıca, bu çalışmada Türkiye, gelişmekte olan

lkeler kategorisinde ele alınmıştır. Gelecekte yapılacak çalışmalarda, göçmen kadın girişimcilerin ülke ve kültürel farklılıklarının daha iyi anlaşılmasına olanak tanıyacak şekilde, diğerk gelişmekte olan ülkelerle karşılaştırmalı bir analizi yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Abdullatif, Behiye Körpe (2023), **Suriyeli Mülteci Kadın Girişimcilerin Türkiye Ekonomisine Uyum Süreci: İstanbul İli Örneği**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi- Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü.
- Acs, Zoltan J. vd. (2017), “The Lineages of the Entrepreneurial Ecosystem Approach”, **Small Business Economics**, 49, 1-10.
- Akyazı, Turgut Emre ve Karadal, Himmet (2017), “Girişimcilik ve Sosyal Ağlar: Sosyal Ağ Analizi Yönetimi ile Aksaray Organize Sanayi Bölgesi’ndeki İşletmelerin Girişimcilik Haritasının Oluşturulması”, **LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, 8(2), 168-192.
- Alan, Hale (2019), “Girişimcilik Ekosistemi ve Dinamikleri”, Zekeriya Nas (Ed.), **Yönetim ve İnovasyon Sosyokültürel, Sosyoekonomik Gelişmeler, içinde** (245-276), İksad Yayınevi, Ankara.
- Al-Dajani, Haya (2022), “Refugee Women's Entrepreneurship: Where From And Where To Next?”, **International Journal Of Gender And Entrepreneurship**, 14(4), 489-498.
- Aldrich, Howard E. ve Waldinger, Roger (1990), Ethnicity and Entrepreneurship, **Annual Review of Sociology**, 16(1), 111-135.
- Aldrich, Howard ve Zimmer, Catherine (1986), “Entrepreneurship Through Social Networks”, **The Art and Science of Entrepreneurship, içinde** (23), Ballinger, Cambridge, MA.
- Aliaga-Isla, Rocio ve Rialp, Alex (2013), “Systematic Review of Immigrant Entrepreneurship Literature: Previous Findings and Ways Forward”, **Entrepreneurship and Regional Development**, 25(9-10), 819- 844.
- Aman, Fatih (2012), “Bronislaw Malinowski’nin Kültür Teorisi”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 21(1), 135-151.
- Aman, Raushan vd. (2021), “Migrant Women Entrepreneurs and Entrepreneurial Ecosystems During an External Shock: A Case Study From the Healthcare Sector in Kazakhstan”, **Asian Business & Management**, 20(4), 518-548.
- Amine, Lyn. S. ve Staub Karin M. (2009), “Women Entrepreneurs in Sub-Saharan Africa: An Institutional Theory Analysis from a Social Marketing Point of View”, **Entrepreneurship and Regional Development**, 21(2), 183–211.
- Anderson, Alistair R. ve Miller, Claire J. (2003), “Class Matters”: Human and Social Capital in the Entrepreneurial Process”, **The Journal of Socio-Economics**, 32(1), 17-36.

- Aspen (2013), “Entrepreneurial Ecosystem Diagnostic Toolkit”, **Aspen Network of Development Entrepreneurs**, https://assets.aspeninstitute.org/content/uploads/files/content/docs/pubs/FINAL%20Ecosystem%20Toolkit%20Draft_print%20version.pdf (01.03.2023).
- Audretsch, David B. (2020), “Entrepreneurship and Culture”, **Eurasian Economic Review**, 10(1), 1-8.
- Azmat, Fara (2013), “Opportunities or Obstacles? Understanding the Challenges Faced by Migrant Women Entrepreneurs”, **International Journal of Gender and Entrepreneurship**, 5(2), 198-215.
- Azmi, Khairunnisa vd. (2020), “Entrepreneurship Ecosystems And Sustainable Entrepreneurship Ecosystems”, **Conference Paper, Putra Business School Research And Innovation Colloquium**, 3, 1- 25.
- Baltacı, Ali (2017), “Nitel Veri Analizinde Miles-Huberman Modeli”, **Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 3(1), 1-14.
- _____ (2019), “Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?”, **Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 5(2), 368-388.
- Bedük, Aykut (2005), “Türkiye’de Çalışan Kadın ve Kadın Girişimciliği”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, 3(12), 106-117.
- Bernard, Russell H. (2017), “Research Methods in Anthropology: Qualitative and Quantitative Approaches”, **Rowman & Littlefield**.
- Bidwell, Charles (2006), “Varieties of Institutional Theory: Traditions and Prospects for Educational Research”, Heinz- Dieter Meyer ve Brian Rowan (Ed.), **The New Institutionalism in Education**, içinde (33-50), State University of New York, United States of America.
- Birdthistle, Naomi vd. (2016), Will I Stay or Will I Go? An Examination of the Australian Entrepreneurship Ecosystem and the Ethnic Entrepreneur, **Paper Presented at the 2016 ISBE Conference**.
- Bizri, Rima M. (2017), “Refugee-Entrepreneurship: A Social Capital Perspective”, **Entrepreneurship and Regional Development**, 29(9-10), 847-868.
- Borgatti, Stephen. P. ve Halgin, Daniel S. (2011), “On Network Theory”, **Organization Science**, 22(5), 1168-1181.
- Bosiakoh, Thomas Antwi ve Tetteh, Vera Williams (2019), “Nigerian Immigrant Women’s Entrepreneurial Embeddedness in Ghana, West Africa”, **International Journal of Gender And Entrepreneurship**, 11(1), 38-57.

- Brieger, Steven A. ve Gielnik, Michael M. (2021), "Understanding the gender gap in immigrant entrepreneurship: a multi-country study of immigrants' embeddedness in economic, social, and institutional contexts", **Small Business Economics**, 56, 1007-1031.
- Bruton, Garry D. vd. (2009), "Institutional Differences and the Development of Entrepreneurial Ventures: A Comparison Of The Venture Capital Industries İn Latin America And Asia", **Journal of International Business Studies**, 40(5), 762-778.
- Cansız, Mehmet vd. (2018), "Girişimcilik Ekosisteminde Türkiye İçin Yeni Bir Araç: Yenilik Merkezleri/Ağları", **Verimlilik Dergisi**, 4, 7-69.
- Chand, Masud ve Ghorbani, Majid (2011), "National Culture, Networks and Ethnic Entrepreneurship: A Comparison of the Indian and Chinese Immigrants in the US", **International Business Review**, 20(6), 593-606.
- Chreim, Samia vd. (2018), "Review of Female İmmigrant Entrepreneurship Research: Past Findings, Gaps and Ways Forward", **European Management Journal**, 36(2), 210-222.
- Chrysostome, Elie ve Lin, Xiaohua (2010), "Immigrant Entrepreneurship: Scrutinizing a Promising Type of Business Venture", **Thunderbird International Business Review**, 52(2), 77-82.
- Chu, Priscilla (1996), "Social Network Models of Overseas Chinese Entrepreneurship: The Experience in Hong Kong and Canada", **Canadian Journal of Administrative Sciences/Revue Canadienne Des Sciences De l'Administration**, 13(4), 358-365.
- Collins, Jock ve Low, Angeline (2010), "Asian Female Immigrant Entrepreneurs in Small and Medium-Sized Businesses in Australia", **Entrepreneurship and Regional Development**, 22(1), 97-111.
- Creswell, John W. (2013), **Nitel Araştırma Yöntemleri Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni**, (Çev. Selçuk Beşir Demir ve Mesut Bütün), 7. Baskı, Siyasal Yayın Dağıtım, Ankara.
- Crowe, Sarah vd. (2011), "The Case Study Approach", **BMC Medical Research Methodology**, 11(1), 1-9.
- Çelik, Hilal vd. (2020), "Nitel Veri Analizi ve Temel İlkeleri", **Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi**, 8(1), 379-406.
- Çesteneci, Yusuf (2012), **Göçmenlik Olgusunun Girişimcilik Eğilimi Üzerindeki Etkileri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çiçekli, Bülent (Ed.) (2009), Göç Terimleri Sözlüğü, Uluslararası Göç Örgütü No (18), İsviçre.
- Çögürücü, İclal (2016), "İktisadi Doktrinlerde Geçmişten Günümüze Girişimciliğin Önemi", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, (35), 65-80.

- De Vita, Luisa vd. (2014), “Women Entrepreneurs in and from Developing Countries: Evidences from the Literature”, **European Management Journal**, 32(3), 451-460.
- Dengiz, Sevdagül (2018), **Göç Hareketlerinin Girişimcilik Faaliyetleri Üzerindeki Etkisi: Hatay İli Üzerine Bir İnceleme**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- DiMaggio, Paul J. ve Powell, Walter W. (1983), “The Iron Cage Revisited: Institutional Isomorphism and Collective Rationality in Organizational Fields”, **American Sociological Review**, 48(2), 147-160.
- Dollinger, Marc J. (2008), **Entrepreneurship: Strategies and Resources**, 2. Baskı, Marsh Publications, United States Of America.
- Drexler, M. ve Eltogby, M. (2014). “Entrepreneurial Ecosystems Around the Globe and Earlystage Company Growth Dynamics”, **Switzerland: World Economic Forum**.
- Duan, Carson vd. (2021), “Understanding Immigrant Entrepreneurship: A Home-Country Entrepreneurial Ecosystem Perspective”, **New England Journal of Entrepreneurship**, 24(1), 2-20.
- Duman, Elif Şeyda ve Özdemirci, Ata (2020), “Türkiye’deki Suriyeli Göçmen Girişimciler Üzerine Bir Alan Araştırması”, **Yönetim Bilimleri Dergisi**, 18(37), 629-656.
- Duran, Gizem (2020), **Güney Marmara Bölgesi’nde (Tr22 Bölgesinde) Kadın Girişimcilik Ekosistemi: Daniel Isenberg Modeli**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Durukan, Tülin (2006), “Dünden Bugüne Girişimcilik ve 21. Yüzyılda Girişimciliğin Önemi”, **Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi**, 25-37.
- Ercan, Salih ve Gökdeniz, İsmail (2009), “Girişimciliğin Gelişim Süreci ve Girişimcilik Açısından Kazakistan”, **Bilig**, 2009(49), 59-82.
- Erdoğan, İlhan (1983), **İşletmelerde Davranış**, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi, İstanbul.
- Eroğlu, Osman ve Pıçak, Murat (2011), “Entrepreneurship, National Culture and Turkey”, **International Journal of Business and Social Science**, 2(16), 146-151.
- Eryılmaz, Mehmet (2019), “Mülteci Girişimcilik”, **Girişimcilik, içinde** Beta Yayınevi, İstanbul.
- Essers, Caroline vd. (2013), “Family Ties: Migrant Female Business Owners Doing Identity Work on the Public–Private Divide”, **Human Relations**, 66(12), 1645-1665.
- Essers, Caroline ve Benschop, Yvonne (2009), “Muslim Businesswomen Doing Boundary Work: The Negotiation of Islam, Gender and Ethnicity with in Entrepreneurial Contexts”, **Human Relations**, 62(3), 403-423.

- Etikan, İlker vd. (2016), "Comparison of Convenience Sampling and Purposive Sampling", **American Journal of Theoretical and Applied Statistics**, 5(1), 1-4.
- Filion, Louis Jacques (1998), "From Entrepreneurship to Entreprenology: The Emergence of a New Discipline", **Journal of Enterprising Culture**, 6(1), 1-23.
- Fuentelsaz, Lucio vd. (2018), "Institutional Dynamism in Entrepreneurial Ecosystems", **Entrepreneurial Ecosystems**, 38, 45-65.
- Fuller-Love, Nerys vd. (2006), "Guest Editorial: Female and Ethnic Minority Entrepreneurship", **The International Entrepreneurship and Management Journal**, 2, 429-439.
- Gaughan, Patrick vd. (2018), "An Institutional Theory Approach to Improve Planning for Innovation and Entrepreneurship Ecosystems in Developing Economies", **KnE Social Sciences**, 2018, 122-130.
- Gedeon, Steve (2010), "What is Entrepreneurship", **Entrepreneurial Practice Review**, 1(3), 16-35.
- George, Gerard ve Zahra, Shaker A. (2002), "Culture and its Consequences for Entrepreneurship", **Entrepreneurship Theory and Practice**, 26(4), 5-8.
- Gonzalez-Gonzalez, Jose Maria vd. (2011), "Women, Immigration and Entrepreneurship in Spain: A Confluence of Debates in the Face of a Complex Reality", **Women's Studies International Forum**, 34(5), 360-370.
- Goyal, Meenu ve Parkash, Jai (2011), "Women Entrepreneurship in India - Problems and Prospects", **Zenith International Journal of Multidisciplinary Research**, 1(5), 195-207.
- Granovetter, Mark S. (1973), "The Strength of Weak Ties", **American Journal of Sociology**, 78(6), 1360-1380.
- Günbayı, İlhan (2019), Nitel Araştırmada Veri Analizi: Tema Analizi, Betimsel Analiz, İçerik Analizi ve Analitik Genelleme, <http://www.nirvanasosyal.com/h-392-nitel-arastirmada-veri-analizi-tema-analizi-betimsel-analiz-icerik-analizi-ve-analitik-genelleme.html> (15.07.2023).
- Güney, Semra (2006), "Kadın Girişimciliğine Genel Bir Bakış", **Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi**, 25-43.
- Güngördü, Sevcin (2017), **Göçmen Girişimcilerin Kişilik Özellikleri ve Göçmen Girişimcilik Üzerine Algıları**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güvenç, Bozkurt (1979), **İnsan ve Kültür**, Remzi Kitapevi, İstanbul.
- Hammarberg, K. vd. (2016), "Qualitative Research Methods: When to use Them and How to Judge Them", **Human Reproduction**, 31(3), 498-501.

- Hammersley, Martyn (2012), **What is Qualitative Research?**, Bloomsbury Academic, Great Britain.
- Hayton, James C. vd. (2002), “National Culture and Entrepreneurship: A Review of Behavioral Research”, **Entrepreneurship Theory and Practice**, 26(4), 33-52.
- Hechavarría, Diana M. ve Ingram, Amy E. (2019), “Entrepreneurial Ecosystem Conditions and Gendered National-Level Entrepreneurial Activity: A 14-Year Panel Study of GEM”, **Small Business Economics**, 53, 431-458.
- Hisrich, Robert D. ve Öztürk, Sevgi Ayşe (1999), “Women Entrepreneurs in a Developing Economy”, **Journal of Management Development**, 18(2), 114-125.
- Hofstede, Geert (1983), “The Cultural Relativity of Organizational Practices and Theories”, **Journal of International Business Studies**, 14, 75-89.
- Bridthistle, Naomi vd. (2016), https://researchbank.swinburne.edu.au/file/40eba75d-dca0-47cb-acc7-4e95d8efcec7/1/2016_birdthistle_will%20I%20stay%20or%20will.pdf (02.04.2023).
- Hammersley, Martny (t.y.), What is Qualitative Research, <https://library.oapen.org/bitstream/handle/20.500.12657/58723/1/9781849666077.pdf> (15.07.2023).
- Huq, Afreen ve Venugopal, Vidhula (2021), “DIY Entrepreneurship?–Self-Reliance for Women Refugees in Australia”, **International Migration**, 59(1), 126-142.
- Isenberg, Daniel (2011), “The Entrepreneurship Ecosystem Strategy as a New Paradigm for Economic Policy: Principles for Cultivating Entrepreneurship”, **Presentation at the Institute of International and European Affairs**, 1(781), 1-13.
- İzka ve Tepav (2012), İzmir Girişimcilik Ekosisteminin Geliştirilmesi Stratejisi, İzmir: İZKA. https://izka.org.tr/wp-content/uploads/pdf/05_izmir_girisimcilik_ekosisteminin_gelistirilmesi_stratejisi.pdf (01.03.2023).
- Jafarov, Nasib ve Szakos, Judit (2022), “Review of Entrepreneurial Ecosystem Models”, **ASERC Journal of Socio-Economic Studies**, 5(1), 3-16.
- Johannisson, Bengt (1998), “Personal Networks in Emerging Knowledge-Based Firms: Spatial and Functional Patterns”, **Entrepreneurship & Regional Development**, 10(4), 297-312.
- Kantor, Paula (2002), “Gender, Microenterprise Success and Cultural Context: The Case of South Asia”, **Entrepreneurship Theory and Practice**, 26(4), 131-143.
- Kaptaner, Ayşe Seyyide (2019), “İngiltere ve Hollanda’da Mülteci Girişimciliği ve Teşvik Programlarının Etkileri”, **Mesail Dergisi**, 2 (Ekim), <https://www.mesail.org/ikinci-sayi/ingiltere-ve-hollandada-multeci-girisimciligi-ve-tesvik-programlarinin-etkileri/>, (14.09.2023).

- Karahan, Selda vd., (2022), “Nitel Araştırmalarda Görüşme Türleri Ve Görüşme Tekniklerinin Uygulanma Süreci/Interviews And Interviewing Techniques In Qualitative Research” **Nitel Sosyal Bilimler**, 4(1), 78-101.
- Karataş, Zeki (2015), “Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri”, **Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi**, 1(1), 62-80.
- Kayalar, Murat ve Yıldız, Savaş (2017), “Uluslararası Göç Sonrası Ortaya Çıkan Girişimcilik Türleri” **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 22(1), 55-62.
- Keskin, Sevtap (2014) “Türkiye’de Kadın Girişimcilerin Durumu”, **Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi**, 9(1), 71-94.
- Kloosterman, Robert C. (2010), “Matching Opportunities with Resources: A Framework for Analysing (Migrant) Entrepreneurship from a Mixed Embeddedness Perspective”, **Entrepreneurship and Regional Development**, 22(1), 25-45.
- Koltai, Steven R. (2016), **Refugees Need Jobs, Entrepreneurship Can Help**, Harvard Business Review.
- Kuckertz, Andreas ve Berger, Elisabeth S. C (2017), “Entrepreneurship: Entrepreneurial Individuals and Entrepreneurial Teams”, **Entrepreneurship and Innovation Management**, 111-124.
- Lammers, John C. ve Barbour, Joshua B. (2006), “An Institutional Theory of Organizational Communication”, **Communication Theory**, 16(3), 356-377.
- Lammers, John C. ve Garcia, Mattea A. (2017), “Institutional Theory Approaches”, **In the International Encyclopedia of Organizational Communication**.
- Lawrence, Thomas B. ve Shadnam, Masoud (2008), “Institutional Theory”, **The International Encyclopedia of Communication**.
- Lechner, Christian ve Dowling, Michael (2003) “Firm Networks: External Relationships as Sources for the Growth and Competitiveness of Entrepreneurial Firms”, **Entrepreneurship and Regional Development**, 15(1), 1-26.
- Lidola, Maria (2014), “Negotiating Integration in Berlin's Waxing Studios: Brazilian Migrants' Gendered Appropriation of Urban Consumer Spaces and 'Ethnic' Entrepreneurship”, **Journal of Contemporary History**, 49(1), 228e251.
- Light, Ivan (1972), “Ethnic Enterprise in America: Business and Welfare Among Chinese, Japanese and Blacks”, **University of California Press: Berkeley, Los Angeles**, 1-199.
- Liu, Wenlin vd. (2017), “Social Network Theory”, **The International Encyclopedia of Media Effects**, 1-12.

- Maroufkhani, Parisa vd. (2018) "Entrepreneurial Ecosystems: A Systematic Review", **Journal of Enterprising Communities: People and Places in the Global Economy**, 12(4), 545-564.
- Meyer, John W. ve Rowan, Brian (1977), "Institutionalized Organizations: Formal Structure as Myth and Ceremony", **American Journal of Sociology**, 83(2), 340-363.
- Munkejord, Mai Camilla (2017), "Immigrant Entrepreneurship Contextualised: Becoming a Female Migrant Entrepreneur in Rural Norway", **Journal of Enterprising Communities: People and Places in the Global Economy**, 11(2), 258-276.
- Naguib, Rabia ve Jamali, Dima (2015), "Female Entrepreneurship in the UAE: A Multi-Level Integrative Lens", **Gender in Management: An International Journal**, 30(2), 135-161.
- Najjar, Katherine vd. (2018), "Workforce Transitions for Mena Refugee Women in the United States", **Strategies, Policies, and Directions for Refugee Education**, 13, 191- 204.
- Nas, Tülay İlhan ve Yağmur Çolak (2020), "İtme ve Çekme Faktörlerinin Göçmen Girişimcilerin Algılanan Rekabet Stratejileri Üzerindeki Etkisi: Suriyeli Göçmen Girişimci Örneği", **Global Journal of Economics and Business Studies**, 9(18), 68-89.
- Nişancı, Zehra Nuray (2015), "Göçmen Girişimcilik Üzerine: Pittsburgh'daki Türk Girişimciler", **Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi**, 10(1), 1-28.
- Ohlsson, Henrik vd. (2012), "Self-Employment of Immigrants and Natives in Sweden - A Multilevel Analysis", **Entrepreneurship & Regional Development**, 24(5e6), 405e423.
- Ostgaard, Tone A. ve Birley, Sue (1996), "New Venture Growth and Personal Networks", **Journal of Business Research**, 36(1), 37-50.
- Özdemir, Murat (2010), "Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma", **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 11(1), 323-343.
- Özdevecioğlu, Mahmut ve Karaca, Mustafa (2015), **Girişimcilik Girişimci Kişilik Kavram ve Uygulama**, 1. Baskı, Eğitim Yayınevi, Konya.
- Özkul, Gökhan ve Dengiz, Songül (2018), "Göçmen Girişimcilik Bağlamında Suriyeli Göçmenlerin Hatay İline Olan Ekonomik Katkıları-Economic Contributions of Syrian Immigrants to the Hatay Province in the Context of Immigrant Entrepreneurship", **Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 10(26), 897-909.
- Patton, Michael Quinn (2005), "Qualitative Research", **Encyclopedia of Statistics in Behavioral Science**, 3, 1633-1636.
- Pehlivan, Ulaş ve Karaatlı, Bülent (2020), "Kavramsal, Kuramsal ve Hukuki Bağlamda Mülteci Girişimciliği: Türkiye'deki Suriyeli Mülteci Girişimciliğinin Analizi", **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 25(1), 15-41.

- Pio, Edwina (2007), “Ethnic Entrepreneurship Among Indian Women in New Zealand: A Bittersweet Process”, **Gender, Work and Organization**, 14(5), 409e432.
- Rocha, Hektor ve Birkinshaw, Julian (2007), “Entrepreneurship Safari: A Phenomenon-Driven Search for Meaning”, **Foundations and Trends in Entrepreneurship**, 3(3), 205-255.
- Sangolagi, Kavita ve Alagawadi, Mallikarjun (2016), “Women Entrepreneurs” **International Journal of Advancement in Engineering Technology, Management and Applied Science**, 3(1), 216-222.
- Sargut, Selami (2001), **Kültürler Arası Farklılaşma ve Yönetim**, 2. Baskı, İmge Kitapevi Yayınları, Ankara.
- Schumpeter, Joseph ve Backhaus, Ursula (2003), “The Theory of Economic Development”, **Joseph Alois Schumpeter**, 1, 61-116.
- Scott, John (2011), “Social Network Analysis: Developments, Advances, and Prospects”, **Social Network Analysis and Mining**, 1(1), 21-26.
- Shane, Scott (2012), “Reflections on the 2010 AMR Decade Award: Delivering on the Promise of Entrepreneurship as a Field of Research”, **Academy of Management Review**, 37(1), 10-20.
- Smallbone, David ve Welter Friederike (2001), “The Distinctiveness of Entrepreneurship in Transition Economies”, **Small Business Economics**, 16(4), 249–262.
- Soysal, Abdullah (2010), “Türkiye’de Kadın Girişimciler: Engeller ve Fırsatlar Bağlamında Bir Değerlendirme”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 65(01), 83-114.
- Spigel, Ben (2017), “The Relational Organization of Entrepreneurial Ecosystems”, **Entrepreneurship Theory and Practice**, 41(1), 49-72.
- Spilling, Olav R. (1996), “The Entrepreneurial System: On Entrepreneurship in the Context of a Mega Event”, **Journal of Business Research**, 36(1), 91-103.
- Stam, Erik (2015), “Entrepreneurial Ecosystems and Regional Policy: A Sympathetic Critique”, **European Planning Studies**, 23(9), 1759-1769.
- Stam, Erik ve Spigel, Ben (2016), “Entrepreneurial Ecosystems”, **Use Discussion Paper Series**, 16(13).
- Stam, Erik ve van de Ven, Andrew (2021), “Entrepreneurial Ecosystem Elements”, **Small Business Economics**, 56(2), 809-832.
- Strawser, Joyce vd. (2021), “Gender and Entrepreneurship: Research Frameworks, Barriers and Opportunities for Women Entrepreneurship Worldwide”, **Journal of Small Business Management**, 59(1), 1-15.

- Subanova, Aisuluu (2013), **Türkiye’deki Kırgız ve Kazak Kökenli Göçmen Girişimciler Üzerine Bir Alan Araştırması**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Subaşı, Münevver ve Okumuş, Kübra (2017), “Bir Araştırma Yöntemi Olarak Durum Çalışması”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 21(2), 419-426.
- Surangi, Hakns. (2022), “Are Gender and Immigration a Double Disadvantage? Exploring the Experiences of Sri Lankan Female Immigrant Entrepreneurs in London, United Kingdom”, **Journal of Ethnic and Cultural Studies**, 9(2), 199-215.
- Şahin, Cengiz (2001), "Yurt Dışı Göçün Bireyin Psikolojik Sağlığı Üzerindeki Etkisine İlişkin Kuramsal Bir İnceleme" **Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 21(2), 57-67.
- Şahin, Fatih (2022), **Dikey Yayılımların Yerel Kurumsal Bağlamı: Türkiye Otomotiv Sanayii Örneği**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şahin, Mediha vd. (2009), “Cultural Diversity and Urban Innovativeness: Personal and Business Characteristics of Urban Migrant Entrepreneurs”, **Innovation–The European Journal of Social Science Research**, 22(3), 251-281.
- Şişman, Mehmet (1994), **Örgüt Kültürü – Eskişehir İl Merkezindeki İlkokullarda Bir Araştırma**, Anadolu Üniversitesi Basımevi, Eskişehir.
- Tamer, Gülay (2013), “Dünya'ya Kıyasla Türkiye'de Kadın Girişimciliği”, International Conference on Eurasian Economies, 649-656.
- Taş, Ali ve Çitçi, Umut Sanem (2009), “Göçmen Girişimcilerin Girişimsel Yolculukları: Türkiye’deki Balkan Girişimciler”, **1.Uluslararası Balkanlarda Tarih ve Kültür Kongresi** (ss. 375-388), 10-16 Mayıs. Kosova.
- Taylor, Steven J. vd. (2015), **“Introduction to Qualitative Research Methods: A Guidebook and Resource”**, John Wiley & Sons.
- TEPAV (2016), **Bölgesel Rekabet Gündemlerinin Tasarımı İçin Araç Seti**, Kalkınma Bakanlığı GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Ankara, https://www.tepav.org.tr/upload/files/1475761557-1.Bolgesel_Rekabet_Gundemlerinin_Tasarimi_Icin_Arac_Seti.pdf (01.03.2023).
- Tutar, Hasan (2022), “Nitel Araştırmalarda Geçerlilik ve Güvenilirlik: Bir Model Önerisi”, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 22(2), 117-140.
- Türkmen, İbrahim ve Özkara, Belkıs (2019), “Girişimcilik Ekosistemi Açısından Türkiye ve OECD Ülkelerinin Karşılaştırmalı Analizi”, **10th International Congress on Entrepreneurship (ICE 2019)**, 564-589.

- URL, HBR (2016), <https://hbr.org/2016/12/refugees-need-jobs-entrepreneurship-can-help> (01.03.2023).
- Van Praag, C. Mirjam (1999), “Some Classic Views on Entrepreneurship”, **de Economist**, (147), 311-335.
- Verheijen, Vivien Wei vd. (2014), “The Making of Ethnic Migrant Women Entrepreneurs in New Zealand”, **International Journal of Entrepreneurship and Small Business**, 23(3), 296-312.
- Vinogradov, Evgueni (2008), **Immigrant Entrepreneurship in Norway**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Nordland University- Bodø Graduate School of Business.
- Vinogradov, Evgueni ve Kolvereid, Lars (2007), “Cultural Background, Human Capital and Self-Employment Rates Among Immigrants in Norway”, **Entrepreneurship and Regional Development**, 19(4), 359-376.
- Volery, Thierry (2007), “Ethnic Entrepreneurship: A Theoretical Framework”, **Handbook of Research on Ethnic Minority Entrepreneurship: A Co-Evolutionary View on Resource Management**, içinde Edward Elgar, Cheltenham.
- Wang, Qingfang (2019), “Gender, Race/Ethnicity, and Entrepreneurship: Women Entrepreneurs in a US South City”, **International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research**, 25(8), 1766-1785.
- Wood, J. Stuart (2005), “The Development and Present State of the Theory of Entrepreneurship in Product and Asset Markets by Knight, Hayek, Schumpeter, Mises, Kirzner, Shackle, and Lachmann”, **Austrian Scholars Conference**, içinde.
- Wurth, Bernd vd. (2022), “Toward an Entrepreneurial Ecosystem Research Program”, **Entrepreneurship Theory and Practice**, 46(3), 729-778.
- Yağar, Fedayi ve Dökme, Sema (2018), “Niteliksel Araştırmaların Planlanması: Araştırma Soruları, Örneklem Seçimi, Geçerlik ve Güvenirlik”, **Gazi Sağlık Bilimleri Dergisi**, 3(3), 1-9.
- Yeşilbaş Özenç, Yasemin (2022), “Eğitim Araştırmalarında Durum Çalışması Deseni Nasıl Kullanılır?”, **Uluslararası Eğitimde Nitel Araştırmalarda Mükemmellik Arayışı Dergisi (UEMAD)**, 1(2), 57-67.
- Yıldırım, Ali (1999), “Nitel Araştırma Yöntemlerinin Temel Özellikleri ve Eğitim Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi”, **Eğitim Ve Bilim**, 23(112).
- Yıldırım, Ali ve Şimşek, Hasan (2018), **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, 11. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Yıldırım, İbrahim ve Yüksekbilgili, Özgül (2021), “Göçmen Girişimciliği ve Suriyeli Göçmenlerin İş Kurma Sorunları”, **Socrates Journal of Interdisciplinary Social Studies**, 10, 112–130.

Zacharakis, A. L. vd. (2003), “The Development of Venture-CapitalBacked Internet Companies: An Ecosystem Perspective”, **Journal of Business Venturing**, 18(2), 217- 231.

Zhan, James vd. (2018), “Policy Guide on Entrepreneurship for Migrants and Refugees”, **United Nations Conference on Trade and Development**.

EKLER

Ek 1: Görüşme Protokolü

Görüşme tarih ve saati:

Katılımcının;

Doğum tarihi:

Doğum yeri:

Eğitim durumu:

Mesleği:

Göçmen Kadınlar ile İlgili Genel Sorular

1. Kaç yıldır burada yaşıyorsunuz?
2. Türkiye’de yaşamaya alışma süreciniz hakkında neler söylersiniz?
3. Türkiye’ye ilk geldiğinizde geçiminizi nasıl sağladınız?
4. Göçmen olarak geldiğiniz bu ülkede girişimci olmaya nasıl karar verdiniz? (Neler etkili oldu bu süreçte?)

Girişimcilik Ekosistemi Çerçevesini Çizebilmek Adına Sorulacak Sorular

1. Kadın girişimci olarak çalışma alanınız hakkında bilgi verebilir misiniz lütfen? (Hedef kitleniz kimlerden oluşmaktadır? Onlara nasıl ulaşıyorsunuz?)
2. Türkiye’de göçmen kadınların girişimcilik faaliyetine yönelik iş prosedürleri ve düzenlemeleri nasıldır? Bu bilgiye nasıl ulaştınız?
3. Var olan düzenlemelerin yeterliliği ile ilgili neler düşünüyorsunuz? (Olumlu-olumsuz yanlarından bahsedebilir misiniz?)
4. Bu düzenlemeler ile ilgili önerileriniz neler olabilir?
5. İşinizi kurma aşamasında ihtiyacınız olan finansı (parayı) nasıl temin ettiniz? (Finansal destek veya teşvik aldığınız kişi, kurum veya kuruluşlar var mıydı?) (Kimler?) (Destek şartları nelerdi?)
6. Aldığınız finansal desteğin yeterliliği ile ilgili neler söylersiniz?
7. Girişimci göçmen kadınların finans ihtiyaçlarının teminine yönelik önerileriniz nelerdir?
8. Bulunduğunuz bölgede göçmen girişimci kadınların destek alabileceği ne tür destek veya teşvik programları var? (Destek veya teşvik sağlayanlar kimlerdir? Hangi konularda destek veya teşvik sağlamaktadırlar?)
9. Bu destek veya teşvik programlarının yeterliliği hakkında neler söylersiniz?
10. Geldiğiniz ülkenizde işinizle ilgili nasıl bağlantılarınız var? (Girişimciliğinizde bu ağlarınızı nasıl değerlendiriyorsunuz?) (Ürün tedariğinizi bu ağlarla mı sağlıyorsunuz?)
11. Geldiğiniz ülkenizde kadınların girişimcilik faaliyetine yönelik tutumlar nasıldır? (Kültürünüze ait olumlu ya da olumsuz girişimciliğinizi etkileyen yönler nelerdir?)

12. Kendi çekirdek ailenizde kadın girişimciliğine bakış açısı nasıl? (Onlardan nasıl bir destek görüyorsunuz?)
13. Türkiye’deki kadın girişimcilere yönelik tutumları nasıl değerlendiriyorsunuz? (Bir işletmenin başarılı ya da başarısız olmasında çevresel faktörlerin nasıl bir etkisi olduğunu düşünüyorsunuz?)
14. Dil yeterliliğiniz girişimciliğinizi nasıl etkilemektedir? (Türkçe’yi öğrenmenin nasıl bir faydası olduğunu düşünüyorsunuz?)
15. Kendi ülkenizde sahip olduğunuz, kişisel beceri ve deneyimlerinizi işinizi kurma noktasında nasıl kullandınız?
16. Türkiye’de ne gibi bir eğitim aldınız? (Mesleki bir eğitim aldınız mı?) (Bu eğitimin girişimciliğinize nasıl bir katkısı olduğunu düşünüyorsunuz?)
17. Göçmen bir kadın girişimci olarak bu girişimcilik deneyiminizde süreç içerisinde ne tür güçlükler yaşadınız? (Politik düzenlemeler, kültürel, finans, destek ve piyasa)
18. Yaşadığınız bu güçlükler (varsa) sizi ve işinizi nasıl etkiledi?
19. Karşılaştığınız güçlükleri nasıl aştınız? Bu güçlükleri aşmakta kimlerden faydalandınız?
20. Göçmen bir kadın girişimci olarak bu girişimcilik deneyiminizi dikkate alarak yeni göçmen kadın girişimcilere önerileriniz neler olur? Sizin buna yönelik çalışmalarınız ya da destek programlarınız var mı? (Varsa) nelerdir?

ÖZGEÇMİŞ

Elif Nur SARAL, 2012 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi İşletme Bölümü'nde başladığı lisans eğitimini 2018 yılında bitirdi. 2021 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim dalında tezli yüksek lisans eğitimine başladı. Bir yıl hazırlık sınıfında İngilizce eğitimi gördü.

SARAL, bekar olup, İngilizce bilmektedir.

